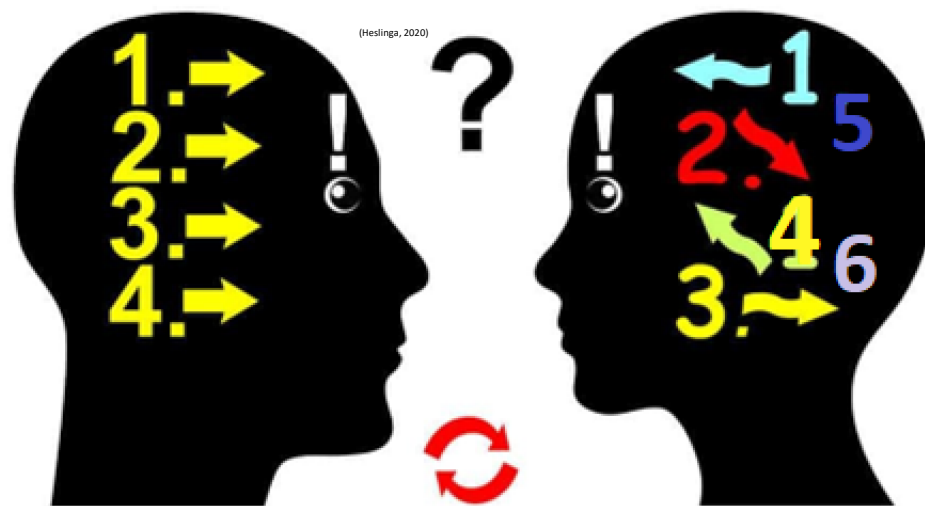

Communicatie: een wereld van verschil

Onderzoek naar de verschillen in communicatie tussen mensen met en zonder autisme.

Deckers, Silke
Meijers, Carolien

Communicatie: een wereld van verschil

Onderzoek naar de verschillen in communicatie tussen mensen met en zonder autisme.

Silke Deckers & Carolien Meijers
Studentnummers: 617717 & 622750

Dit onderzoek is verricht ten behoeve van het studieonderdeel 'Onderzoek & Innovatie' van de opleiding Pedagogiek

Organisatie: Lectoraat 'Volwaardig leven met autisme' te Nijmegen
Opdrachtgever: Michel Koolwaaij

Coach: Brechtje van Gent

Pedagogiek Hogeschool Arnhem Nijmegen

Juni 2022

Aantal woorden: 13569

Voorwoord

U staat op het punt om het onderzoeksverslag “**Communicatie: een wereld van verschil**” te lezen. Dit onderzoek is verricht ten behoeve van het studieonderdeel ‘Praktijkverbetering’ van de opleiding Pedagogiek en uitgevoerd in opdracht van het lectoraat ‘Volwaardig leven met autisme’. Wij, Silke en Carolien, hebben ontzettend genoten en geleerd van dit onderzoek en zullen de uitkomsten meenemen in ons toekomstige werk als HBO-Pedagoog.

Wij willen Michel Koolwaaij, onze opdrachtgever, bedanken voor de opdracht, zijn betrokkenheid, feedback en enthousiasme. Daarnaast willen wij onze coach, Brechtje van Gent, bedanken voor haar uitleg, betrokkenheid en feedback. Ook willen wij al onze respondenten bedanken voor hun bijdragen aan de totstandkoming van dit onderzoek.

Veel leesplezier!

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	5
Hoofdstuk 1 Inleiding	7
1.1 Context en introductie.....	7
1.2 Aanleiding van het praktijkonderzoek	7
1.3 Leeswijzer.....	8
Hoofdstuk 2 Probleemanalyse	9
2.1 Analyse van het probleem in de praktijk	9
2.2 Analyse van het probleem in de literatuur	9
Theorie autisme	9
Theorie directe communicatie	10
Verklaringsmodellen.....	11
2.3 Conclusie	11
2.4 Probleemstelling	12
Hoofdstuk 3 Methode van onderzoek	13
3.1 Onderzoeksbenadering.....	13
3.2 Respondenten.....	13
3.3 Meetinstrumenten	13
3.4 Procedure van onderzoek.....	14
3.5 Analyse.....	15
3.6 Betrouwbaarheid en Validiteit	15
Betrouwbaarheid	15
Validiteit	16
3.7 Ethische aspecten	17
Hoofdstuk 4 Resultaten	18
4.1 Deelvraag 1.....	18
4.2 Deelvraag 2.....	19
4.3 Deelvraag 3.....	21
4.4 Deelvraag 4.....	22
Hoofdstuk 5 Conclusie en discussie.....	25
5.1 Conclusie	25
5.2 Discussie.....	26
5.2.1 Betrouwbaarheid en validiteit	26
5.2.2 Generaliseerbaarheid	27
5.2.3 Verandering ten aanzien van het Plan van Aanpak.....	27

5.2.4 Bijvangst.....	28
5.3 Aanbevelingen.....	28
5.4 Vervolgonderzoek.....	28
Hoofdstuk 6 Product.....	29
Hoofdstuk 7 Verantwoording samenwerking.....	31
Literatuurlijst	32
Bijlagen	35
Bijlage 1 Plan van Aanpak	35
Bijlage 2 Feedbackformulieren	54
Feedbackformulier van de opdrachtgever.....	54
Feedbackformulier van de coach en 2 ^e beoordelaar	57
Feedbackformulier opdrachtgever (product).....	62
Feedbackformulier opdrachtgever (samenwerking)	64
Bijlage 3 De verschillende onderdelen van communicatie	66
Bijlage 4 Oproep Facebook en LinkedIn	68
Bijlage 5 Interviewguides	69
Interviewvragen – perspectief professionals.....	69
Interviewvragen – perspectief omstanders	70
Interviewvragen – perspectief autisme.....	71
Bijlage 6 Codebomen	73
Codeboom professionals	73
Codeboom omstanders	74
Codeboom autisme.....	75
Bijlage 7 Poster	76
Bijlage 8 Mindmap.....	77
Bijlage 9 Tekst filmpje	78
Bijlage 10 Feedback op het filmpje.....	80
Bijlage 11 Akkoord opdrachtgever voor product op YouTube	82
Bijlage 12 Feedback medestudenten	83

Samenvatting

Binnen het lectoraat 'Volwaardig leven met autisme' van de HAN te Nijmegen is dit kwalitatieve onderzoek uitgevoerd. Het lectoraat wil bijdragen aan de professionalisering van onderwijs en kennis op het gebied van hulpverlening aan normaalbegaafde mensen met autisme. Ze onderzoeken continu op welke wijze levensloopbegeleiding bij kan dragen aan het vergroten van de vermogens van mensen met autisme, om het eigen leven in te richten zoals ze dat zelf waardevol vinden (HAN, z.d.).

Het onderzoeksdoel en de vraagstelling luiden als volgt: het lectoraat wil zien te achterhalen hoe de communicatie werkt tussen mensen met en zonder autisme. Het blijkt namelijk dat mensen met autisme op een andere manier communiceren dan mensen zonder autisme. Hierdoor kunnen er misverstanden ontstaan en verloopt de communicatie minder prettig. Het doel van het lectoraat is om de communicatie tussen mensen met en zonder autisme op een prettige manier te laten verlopen (Opdrachtgever, persoonlijke communicatie, 7 februari 2022).

Aan de hand van deze doelstelling is de volgende hoofdvraag ontstaan:

Hoe worden de verschillen in directe communicatie tussen mensen met autisme en zonder autisme ervaren?

Om een antwoord te kunnen geven op deze hoofdvraag zijn er een aantal deelvragen opgesteld. Deze zijn als volgt:

- Welke verschillen in directe communicatie tussen mensen met en zonder autisme worden genoemd in de vakliteratuur en in de ervaringen?
- Hoe kunnen de genoemde verschillen in communicatie tussen mensen met en zonder autisme vanuit de vakliteratuur worden uitgelegd?
- Hoe wordt de directe communicatie met mensen zonder autisme ervaren door mensen mét autisme?
- Hoe wordt de directe communicatie met mensen met autisme ervaren door mensen zónder autisme?

Om de genoemde vraagstelling te kunnen beantwoorden, is er een literatuurstudie uitgevoerd en zijn er interviews afgenomen bij mensen met en zonder autisme. In totaal zijn er 22 interviews afgenomen, waarvan tien met professionals, vijf met niet-professionals (hierna genoemd als 'omstanders', mensen die regelmatig contact hebben met mensen met autisme) en zeven met mensen met autisme. Tijdens het afnemen van de interviews stonden de ervaringen in communicatie met de ander van mensen met en zonder autisme centraal. Bij de literatuurstudie stonden verscheidene verklaringsmodellen en de verschillen in communicatie centraal, welk uitgelegd kunnen worden vanuit het perspectief van mensen met autisme als van mensen zonder autisme.

De voornaamste conclusies, welk afkomstig van de resultaten, zijn:

- Zowel de mensen met autisme als de mensen zonder autisme vinden het belangrijk dat er verwerkingstijd geboden wordt aan de mensen met autisme, zodat er een tweerichtingsgesprek kan ontstaan.
- De mensen met autisme zouden het fijn vinden als er meer begrip kan komen voor de diagnose autisme, aangezien zij graag gelijkwaardig willen worden behandeld.
- Zowel de mensen met autisme als de mensen zonder autisme geven aan dat het fijn is als beiden partijen duidelijk naar elkaar communiceren. Oftewel: zeg wat je bedoelt!
- Tevens is niets vanzelfsprekend voor mensen met autisme.
- Tot slot: iedereen met autisme is anders!

Middels de verkregen aanbevelingen van de respondenten is er een poster en filmpje ontwikkeld. Hierin worden tips en een situatie omschreven welk helpend kunnen zijn om de communicatie tussen mensen met en zonder autisme te begrijpen en op een prettiger manier te kunnen laten verlopen.

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Context en introductie

Het lectoraat 'Volwaardig leven met autisme' is een lectoraat binnen de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. Het lectoraat wil bijdragen aan de professionalisering van onderwijs en kennis op het gebied van hulpverlening aan normaalbegaafde mensen met autisme. Hierbij gaan ze als lectoraat uit van een levensloopvisie op autisme. Ze onderzoeken continu op welke wijze levensloopbegeleiding bij kan dragen aan het vergroten van de vermogens van mensen met autisme om het eigen leven in te richten zoals ze dat zelf waardevol vinden (HAN, z.d.).

De doelgroep die centraal staat binnen het lectoraat, maar ook binnen deze praktijkverbetering, zijn normaalbegaafde mensen met autisme en normaalbegaafde mensen zonder autisme. Met andere woorden, mensen met een IQ tussen de 85 en 115, die 'kwetsbaarder zijn op het gebied van sociale interactie, communicatie, flexibiliteit in denken, bewegen en handelen, in de zintuigelijke prikkelverwerking en op het gebied van filteren en integreren van informatie' (GGZ Standaarden, 2022, p. 8) en mensen met een IQ tussen de 85 en 115 zonder autisme.

Het lectoraat wil zien te achterhalen hoe de communicatie werkt tussen mensen met en zonder autisme. Het blijkt namelijk dat mensen met autisme op een andere manier communiceren dan mensen zonder autisme. Hierdoor kunnen er misverstanden ontstaan. Het uiteindelijke doel van het lectoraat is om de communicatie tussen mensen met en zonder autisme op een prettige manier te laten verlopen (Opdrachtgever, persoonlijke communicatie, 7 februari 2022).

1.2 Aanleiding van het praktijkonderzoek

De aanleiding van dit praktijkonderzoek komt voort uit de training 'Leef je eigen leven'. Tijdens deze training zijn er jongeren met en zonder autisme die elk voor zichzelf willen onderzoeken wat voor hen een betekenisvol en vitaal leven is. Echter viel het de medewerkers van het lectoraat tijdens de training op dat de uitleg van de theorie over het '*Double Empathy Problem*' niet voor deze gemengde groep deelnemers geldt. Deze theorie beschrijft dat als je mensen met autisme bij elkaar zet, de communicatie net zo soepel verloopt als wanneer je dit bij mensen zonder autisme doet. Het wordt pas een probleem als je deze mensen door elkaar zet, want dan ontstaan er een hoop misverstanden (Opdrachtgever, persoonlijke communicatie, 7 februari 2022; Milton, 2018; Crompton et al., 2021). Zoals eerder beschreven zijn er bij de training zowel jongeren met autisme als zonder autisme en verloopt de communicatie hier prettig voor beide partijen. Hoe komt het dan dat het tijdens deze training wel lukt om naar elkaar te luisteren en elkaar te begrijpen, maar dat het in het alledaags leven vaak niet lukt? (Opdrachtgever, persoonlijke communicatie, 7 februari 2022).

Het lectoraat wil middels dit onderzoek in de toekomst zoveel mogelijk misverstanden in de communicatie tussen mensen met en zonder autisme voorkomen. Vaak wordt er in de dagelijkse manier van leven tegen mensen met autisme gezegd "doe dit nu even" door mensen zonder autisme, omdat zij vaak denken dat het gewoon of gemakkelijk is. Terwijl het voor mensen met autisme niet vanzelfsprekend is, wat als gevolg heeft dat er misverstanden ontstaan. Met andere woorden, mensen zonder autisme begrijpen mensen met autisme net zomin als andersom. En het zou toch juist fijn zijn als iedereen elkaar wel kan begrijpen? Vandaar dat het lectoraat wil onderzoeken hoe die communicatie werkt tussen mensen met en zonder autisme, welke verschillen er ervaren worden en hoe deze verschillen verkleind kunnen worden. Het waarom van het onderzoek sluit aan bij de wil van mensen met autisme om erbij te horen en mee te mogen doen in de maatschappij. Erbij

horen en meedoen wordt ook wel inclusie genoemd. Volgens onderzoek beleven mensen met autisme vaak meer obstakels om aansluiting te vinden bij de maatschappij (Leene Communicatie, 2014) (macro). Tevens sluit het waarom van het onderzoek aan bij het doel van het lectoraat 'Volwaardig leven met autisme' van de HAN, namelijk de vermogens van mensen met autisme te willen vergroten om het eigen leven zo in te kunnen richten zoals ze dat zelf waardevol vinden (HAN, z.d.) (meso).

1.3 Leeswijzer

Zoals u heeft kunnen lezen is er in hoofdstuk 1 een inleiding van het onderzoek beschreven. Hierin staan de context en de aanleiding van het onderzoek centraal. In hoofdstuk 2 staat de [probleemanalyse](#) centraal. Hierbij wordt er ingezoomd op het probleem in de praktijk, het probleem in de literatuur en worden deze in de conclusie aan elkaar verbonden. Daarnaast is in paragraaf 2.4 de probleemstelling beschreven. In hoofdstuk 3 staat de methode van onderzoek centraal. Hierin worden de keuzes die gemaakt zijn tijdens het onderzoeksproces beschreven en [verantwoord](#). Tevens staat hier beschreven welke [ethische afwegingen](#) in acht zijn genomen tijdens het onderzoek. In hoofdstuk 4 staan de resultaten van onderzoek centraal. Deze resultaten zijn gebaseerd op basis van de verkregen ruwe gegevens die terug te vinden zijn in het bijgeleverde document: Databoek 'Communicatie: een wereld van verschil'. In hoofdstuk 5 staan de conclusie en discussie centraal. Aan de hand van de resultaten is er een conclusie van het onderzoek geschreven. Daarnaast is er een discussie geschreven, waarin beschreven staat welke punten na afloop van het onderzoek ter discussie kunnen worden gesteld. Ook staat hierin beschreven welke punten afwijken van het plan van aanpak (bijlage 1). In hoofdstuk 6 staat het [eindproduct](#) centraal. Aan de hand van de resultaten is er een aanbeveling geschreven, welk aansluit op het onderzoek. Hier wordt de relatie tussen de resultaten en het eindproduct uitgelegd. In [bijlage 7](#) is het eindproduct te zien, welk met behulp van een [mindmap](#) is ontstaan. In hoofdstuk 7 staat de [samenwerkingsverantwoording](#) centraal. Hier wordt er omschreven met wie en hoe er is samengewerkt. Aan het einde van het onderzoek volgt er een literatuurlijst en zijn de bijlagen - waarnaar verwezen is in het verslag - te zien. In [bijlage 2](#) zijn alle feedbackformulieren van de opdrachtgever en coach te vinden, waarbij telkens omschreven staat wat de onderzoekers van de feedback vonden en wat zij hiermee hebben gedaan.

Hoofdstuk 2 Probleemanalyse

2.1 Analyse van het probleem in de praktijk

Om een duidelijk beeld van de situatie te kunnen krijgen, worden er meerdere perspectieven beschreven; het perspectief van twee medewerkers van de training 'Leef je eigen leven' en het perspectief van de doelgroep.

Tijdens het geven van deze training viel het een van de medewerkers (M.) op dat alle jongeren dezelfde waarden in communicatie belangrijk vinden, maar dat jongeren zonder autisme makkelijker aansluiting vinden bij de anderen in tegenstelling tot de jongeren met autisme en dat daar veel misverstanden in ontstaan. Tijdens het geven van de training viel het M. in tegenstelling met de theorie op dat de jongeren met en zonder autisme wel naar elkaar luisterden en elkaar begrepen. Maar hoe dit kan, weten ze niet. Het is een onbewuste handeling die aansluit bij beide groepen jongeren. M. beseft wel dat de omgeving waarin de training gegeven wordt een veilige omgeving is, waarin niemand oordeelt over de ander. Doordat niemand oordeelt, durven alle deelnemers zich open te stellen terwijl dat in het hedendaags voor mensen met autisme beangstigend kan zijn, aangezien zij niet altijd goed begrepen worden en er op die manier misverstanden ontstaan. Maar ook wordt er in de training gesproken over kwaliteiten en kwaliteiten zijn voor iedereen hetzelfde, hierdoor begrijpt iedereen elkaar (Opdrachtgever, persoonlijke communicatie, 7 februari 2022). Er is ook een andere medewerker (J.) naar haar perspectief omtrent de training en de communicatie tussen mensen met en zonder autisme gevraagd.

J. is van mening dat bij de communicatie met neurotypische mensen emoties, gevoelens, gedachten en context vaak een grote rol spelen. Neurotypische mensen kunnen hierdoor meerdere betekenissen verlenen aan hetgeen er wordt gezegd. Mensen met autisme daarentegen verlenen vaak maar één betekenis aan hetgeen er wordt gezegd. Er moet dan dus echt gezegd worden wat er wordt bedoeld, anders kunnen er misverstanden ontstaan. Dit komt omdat mensen met autisme vaak de context om een vraag of verhaal heen niet meenemen, waardoor ze niet begrijpen wat er wordt gezegd. Neurotypische mensen gaan er dan vanuit dat het logisch is wat zij zeggen, terwijl dat eigenlijk niet zo is. Kijkend naar de training 'Leef je eigen leven' vertelt J. dat er hierbij bewust gekozen is om aan het begin van de training niet expliciet te benoemen of iemand autisme heeft of niet. Hierdoor ontstaan er gesprekken over verschillende onderwerpen waarbij ieder zijn ervaring deelt, maar waar het hebben van autisme niet op de voorgrond staat. Daarnaast gaat het er bij de training ook om dat de deelnemers en de begeleiders niet over elkaar oordelen. De setting van de training is erg gestructureerd, dit maakt dat iedereen elkaar begrijpt. Het is duidelijk voor iedereen waar het over gaat en hierdoor ontstaan er geen misverstanden. Ook is er door de begeleiders goed nagedacht over het woordgebruik tijdens de training. Zo worden er woorden gebruikt die een eenduidige betekenis hebben en wordt er rustiger dan normaal gesproken (J., persoonlijke communicatie, 22 februari 2022).

De doelgroep voor het onderzoek zijn mensen met en zonder autisme, met een normale intelligentie. Uit de afgenomen interviews blijkt namelijk dat beide groepen verschillen ervaren in de communicatie met elkaar. Door deze verschillen ontstaat er regelmatig miscommunicatie, waardoor de communicatie niet prettig verloopt. Deze verschillen zijn onder andere: het anders interpreteren van de boodschap, andere humor hebben of begrijpen en verkeerd begrepen worden. Deze informatie blijkt uit interviews met verschillende respondenten, dit zijn géén respondenten vanuit de training die hierboven beschreven is, maar is een algemene doelgroep van mensen met autisme. Het was namelijk vanwege veiligheidsredenen niet mogelijk om respondenten van de training te benaderen.

2.2 Analyse van het probleem in de literatuur

Theorie autisme

In 1943 beschreef de Oostenrijks-Amerikaanse psychiater Leo Kanner als eerste de hoofdkenmerken van autisme (Rigter & Van Hintum, 2015), echter werd pas in 1972 autisme

wereldwijd als aparte stoornis erkend (Canon Autisme, 2020). Nadien is autisme uitgegroeid tot een bekende stoornis. In 1994 waren er vijf verschillende autisme-classificaties bekend, namelijk: de autistische stoornis, stoornis van Asperger, de pervasieve ontwikkelingsstoornis (PDD-NOS), Rett syndroom en desintegratie stoornis van de kinderleeftijd. Echter kon men het onderscheid tussen deze classificaties niet op een betrouwbare en valide manier omschrijven (Canon Autisme, 2020). Hierop volgde in 2013 de term 'Autismespectrumstoornis', waarbij de autistische stoornis, stoornis van Asperger en PDD-NOS zijn samengevoegd onder één term. Deze term, spectrum, geeft aan dat er diversiteit is in de manier waarop het autisme zich uit (J-P Teunisse, persoonlijke communicatie, 26 november 2021). Om de autismespectrumstoornis vast te kunnen stellen, wordt er gebruik gemaakt van de DSM-5 (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, versie 5) (Blanken et al., 2016, Hoofdstuk 2). De DSM-5 bevat criteria waar de autismespectrumstoornis aan moet voldoen. Deze criteria zijn op te delen in twee domeinen, namelijk: 1) beperkingen in de sociale communicatie en interactie, 2) repetitief gedrag en specifieke interesses (beperkte, zich herhalende patronen van gedrag, interesses of activiteiten). Tevens moet naast deze twee domeinen ook voldaan worden aan de volgende criteria: de symptomen zijn aanwezig in de vroege kindertijd, leiden tot beperkingen en aantastingen van het dagelijks functioneren en de stoornissen kunnen niet verklaard worden door een globale ontwikkelingsachterstand of verstandelijke beperking (Kenniscentrum KJP, z.d.). Kortom, er bestaat niet één vorm van autisme, bij ieder mens drukt autisme zich op een unieke manier uit. In het onderzoek zal er gesproken worden over de term 'autisme'.

Theorie directe communicatie

Op grond van de literatuur kan er vanuit twee perspectieven gekeken worden naar de oorzaak in communicatieverschillen tussen mensen met en zonder autisme, namelijk vanuit mensen met autisme en mensen zonder autisme. Voordat er wordt ingegaan op die verschillende perspectieven, wordt er eerst gekeken naar drie begrippen die samenhangen met het onderwerp, maar die continu met de tijd veranderen. Deze drie begrippen zijn *pragmatiek*, *directe communicatie* en *sociale interactie*. *Pragmatiek* gaat over het vermogen om de taalstructuur aan te passen aan de gesprekspartner, de context en de situatie (TOSinbeeld.nl, z.d.). *Directe communicatie* kan omschreven worden als een proces waarbij iemand fysiek informatie overdraagt aan een ander, oftewel 'face-to-face' communicatie (XL10, z.d.). Binnen dit proces komen er verschillende onderdelen van communicatie om de hoek kijken en welke dat zijn, zijn terug te vinden in bijlage 3. *Sociale interactie* gaat over de wijze waarop men op elkaar reageert en hoe men elkaar probeert te beïnvloeden (Participatie Autisme, z.d.). Nu deze drie begrippen zijn uitgelegd, zal het begrijpen van het volgende gedeelte makkelijker zijn.

Communicatie wordt gebruikt om informatie met elkaar te kunnen delen. Dit kan op verschillende manier plaatsvinden, namelijk 'face-to-face', e-mail, gebarentaal, et cetera. In dit onderzoek zal gekeken worden naar de 'face-to-face' communicatie, oftewel directe communicatie. De processen die bij directe communicatie betrokken zijn, zijn vaak heel subtiel en erg complex. Hierdoor kan communiceren lastig zijn, vooral voor mensen met autisme, en kunnen er misverstanden in de directe communicatie ontstaan. Mensen met autisme ervaren voornamelijk communicatieproblemen in het vermogen om verbale en non-verbale vaardigheden in wederzijds sociaal contact te gebruiken (Autisme Expertise.nl, z.d.). Maar hoe kan het dat er misverstanden ontstaan? Je zou toch denken dat iedereen hetzelfde communiceert. Dit klopt echter niet, mensen met autisme communiceren op een andere manier dan de meeste mensen, wat maakt dat er verschillen zijn in directe communicatie. Verschillen die vaak voorkomen zijn onder andere moeite hebben met het voeren van sociale gesprekken, of juist doorslaan in het voeren van gesprekken. Het stellen van veel vragen wanneer een situatie onduidelijk is, té eerlijk zijn en het letterlijk nemen van de taal. Daarnaast hebben mensen met autisme vaak moeite met het maken van oogcontact en het

interpreteren van gezichtsuitdrukkingen (Autisme Expertise.nl, z.d.; De Bruin, 2012). Welke verschillen er nog meer zijn en hoe deze verschillen in directe communicatie tussen mensen met en zonder autisme worden ervaren, gaat in dit onderzoek onderzocht worden en zal terug te vinden zijn in Hoofdstuk 4.

Verklaringsmodellen

De verklaringsmodellen die beschreven zijn vanuit het perspectief van mensen met autisme over mensen met autisme die gebruikt kunnen worden om de verschillen in communicatie uit te leggen zijn: de *'Intense World Theory'*, de *'Double Empathy Problem'* theorie, *'Identity Theory of Autism'* en de theorie over het ontbreken van ik-referentie. De *Intense World Theory* gaat ervan uit dat autisme voorkomt uit een verbeterde hersencapaciteit in plaats van tekortkomingen (Markram et al., 2007). De *'Double Empathy Problem'* theorie suggereert dat wanneer mensen met verschillende ervaringen van de wereld met elkaar omgaan, zij moeite zullen ervaren op het moment dat zij zich willen inleven in de ander, aangezien er verschillen zijn in taalgebruik (manier van spreken) en –begrip (begrijpen van de taal) (Milton, 2018; Crompton et al., 2021). De *Identity Theory of Autism* beschrijft dat mensen met autisme aannemen dat anderen zichzelf en hun relaties ook willen zien gebaseerd op gemeenschappelijke waarden in plaats van sociale waarden (Vance, 2021). De theorie over het *ontbreken van ik-referentie* legt uit dat mensen met autisme wel ideeën hebben over de eigenschappen van een ik, echter blijven deze mentaal en niet voelbaar (Verleijdsdonk, 2021).

De verklaringsmodellen die beschreven zijn vanuit het perspectief van mensen zonder autisme over mensen met autisme die gebruikt kunnen worden om de verschillen in communicatie uit te leggen zijn: de *'Theory of Mind'*, de theorie van de *zwakke centrale coherentie*, de theorie van de *executieve functies*, de theorie van de *contextblindheid* en de theorie over het *voorspellende brein*. De theorieën zijn geschreven door mensen zonder autisme over mensen met autisme, met andere woorden, vanuit de toeschouwer. De *Theory of Mind* beschrijft dat het vermogen om je te kunnen verplaatsen in de gedachten, gevoelens en intenties van anderen bij mensen met autisme onvoldoende ontwikkeld is (Blanken et al., 2016, Hoofdstuk 2). De theorie over de *zwakke centrale coherentie* legt uit dat mensen met autisme verkregen informatie niet altijd automatisch globaal en in context verwerken om tot een betekenisvolle, samenhangende interpretatie van de omgeving te komen (Blanken et al., 2016, Hoofdstuk 2; Noens & Van Berckelaer-Onnes, 2002, p2). De theorie van de *executieve functies* beschrijft dat mensen met autisme het moeilijk vinden om hun eigen handelen aan te sturen, alles moet in het vooruitzicht gepland worden en zodra een handeling anders verloopt, vinden mensen met autisme dit moeilijk en voor mensen zonder autisme maakt een onverwachte verandering niks uit (Rigter & Van Hintum, 2015). De theorie van de *contextblindheid* beschrijft dat mensen met autisme moeite hebben om zich in verschillende contexten op de juiste manier te gedragen, emoties en handelingen worden niet altijd meteen gezien of begrepen (Rigter & Van Hintum, 2015). De theorie over het *voorspellende brein* beschrijft dat het brein van mensen met autisme te weinig voorspellingen maakt en ervaringen uit het verleden te weinig gebruikt om te voorspellen wat er gaat komen (Vermeulen, 2016).

Een uitgebreide uitleg van deze theorieën gekoppeld aan de directe communicatie is te vinden in [paragraaf 4.1 Deelvraag 1](#).

2.3 Conclusie

Zoals hierboven omschreven staat is er al redelijk veel informatie te vinden over de communicatie bij mensen met autisme. Theorieën die vaak naar voren komen zijn de *Theory of Mind* (Blanken et al., 2016, Hoofdstuk 2), *executieve functies* (Rigter & Van Hintum, 2015), *zwakke centrale coherentie* (Blanken et al., 2016, Hoofdstuk 2; Noens & Van Berckelaer-

Onnes, 2002), *theorie van de contextblindheid* (Rigter & Van Hintum, 2015) en de *theorie van het voorspellende brein* (Vermeulen, 2016).

Hetgeen dat deze theorieën met elkaar gemeen hebben, is dat deze allemaal omschreven worden vanuit het oogpunt van mensen zonder autisme. Dit kan een vertekend beeld van de werkelijkheid geven, omdat mensen mét autisme dit heel anders kunnen ervaren.

Het is daarom belangrijk om ook theorie vanuit het oogpunt van mensen met autisme erbij te betrekken, om zo de communicatie vanuit beide perspectieven te kunnen bekijken en te vergelijken. Theorieën bekeken vanuit het oogpunt van mensen met autisme zijn de *Intense World Theory* (Markram et al., 2007), *Double Empathy Problem* (Milton, 2018; Crompton et al., 2021), *Identity Theory of Autism* (Vance, 2021) en de theorie over het *ontbrekende ik-referentie* (Verleijdsdonk, 2021).

Door deze theorieën met elkaar te vergelijken zal er een beeld ontstaan over hoe de communicatie vanuit beide perspectieven uitgelegd kan worden. Dit vormt echter geen beeld over hoe de communicatie vanuit beide perspectieven wordt ervaren.

Zoals in de aanleiding namelijk omschreven wordt is dat de communicatie tussen mensen met en zonder autisme niet altijd soepel verloopt. Hierin kunnen misverstanden ontstaan.

Hoe wordt deze communicatie door beide groepen ervaren en wat voor behoeften hebben zij omtrent deze directe communicatie? Op deze vraag zal het onderzoek zich gaan richten.

2.4 Probleemstelling

Het lectoraat wil zien te achterhalen hoe de communicatie werkt tussen mensen met en zonder autisme. Het blijkt namelijk dat mensen met autisme op een andere manier communiceren dan mensen zonder autisme. Hierdoor kunnen er misverstanden ontstaan. Het uiteindelijke doel van het lectoraat is om deze misverstanden zoveel mogelijk te kunnen voorkomen (Opdrachtgever, persoonlijke communicatie, 7 februari 2022).

Aan de hand van deze doelstelling is de volgende hoofdvraag ontstaan:

Hoe worden de verschillen in directe communicatie tussen mensen met autisme en zonder autisme ervaren?

Om een volledig antwoord te kunnen geven op deze hoofdvraag zijn er een aantal deelvragen opgesteld. Deze zijn als volgt:

- Welke verschillen in directe communicatie tussen mensen met en zonder autisme worden genoemd in de vakliteratuur en in de ervaringen?
- Hoe kunnen de genoemde verschillen in communicatie tussen mensen met en zonder autisme vanuit de vakliteratuur worden uitgelegd?
- Hoe wordt de directe communicatie met mensen zonder autisme ervaren door mensen mét autisme?
- Hoe wordt de directe communicatie met mensen met autisme ervaren door mensen zónder autisme?

Hoofdstuk 3 Methode van onderzoek

3.1 Onderzoeksbenadering

Om de bovenstaande probleemstelling te kunnen beantwoorden is er gekozen voor een kwalitatief onderzoek. Kwalitatief onderzoek is namelijk gericht op het verkrijgen van meer gedetailleerde informatie van de individuele respondenten aan een onderzoek en gaat om de betekenis. Hierbij wordt gebruik gemaakt van dataverzamelingsmethoden met open karakter. 'Open karakter' wil zeggen dat de antwoordmogelijkheden van de respondenten niet vooraf bepaald zijn, maar dat ieder zijn eigen bewoording kan geven (Van der Donk & Van Lanen, 2015, p136). Aangezien het lectoraat graag wil achterhalen hoe de communicatie werkt tussen mensen met en zonder autisme, was het van belang om betekenis te geven aan de ervaringen en meningen van alle respondenten. Dit maakt dat kwalitatief onderzoek doen de meest geschikte manier was.

3.2 Respondenten

Voor het onderzoek was er geen vastgestelde respondentengroep aanwezig. Dit maakte dat het noodzakelijk was om in eigen netwerk op zoek te gaan naar geschikte respondenten. Allereerst zijn de professionals, die werkzaam zijn met de doelgroep autisme benaderd om vrijwillig deel te willen nemen aan het onderzoek. Wij hebben hiervoor gekozen, omdat zij regelmatig in contact zijn met cliënten met autisme en dus voldoende gedetailleerde informatie konden verstrekken over hun ervaringen en meningen in de communicatie met deze doelgroep. Ten tweede zijn omstanders en mensen met autisme benaderd om vrijwillig deel te willen nemen aan het onderzoek. Aangezien omstanders vaak handelen vanuit eigen kennis en kunde in plaats van uit verkregen theoretische kennis, zoals professionals. Ook is hiervoor gekozen omdat zij misschien andere inzichten konden bieden over het onderwerp. Voor mensen met autisme is niet zonder reden gekozen, want zonder hen zou nooit het autistische perspectief op het onderwerp beschreven kunnen worden. Er werd echter tijdens het werven van respondenten uit eigen netwerk vroegtijdig geconcludeerd dat er onvoldoende mensen met autisme zouden kunnen deelnemen aan het onderzoek. Hierdoor zijn twee landelijke organisaties benaderd, die zich inzetten voor de belangen van mensen met autisme en hun netwerk, met de vraag of zij eventueel wilden deelnemen aan het onderzoek. Ook hier werd niet tot nauwelijks op gereageerd. Hierdoor is er uiteindelijk een oproep op Facebook en LinkedIn geplaatst (bijlage 4) met de vraag of er mensen met autisme zijn die vrijwillig deel willen nemen aan het onderzoek. Op deze oproep zijn verscheidene reacties gekomen, waardoor deze respondentengroep vergroot werd. Uiteindelijk hebben er 22 respondenten meegewerkt aan het onderzoek, waarvan tien professionals, vijf omstanders en zeven mensen met autisme.

3.3 Meetinstrumenten

Voor het kunnen beantwoorden van deelvraag 1 en 2 is er gebruik gemaakt van een literatuuronderzoek. Dit wil zeggen dat er verschillende bronnen worden gebruikt als databron om antwoord te kunnen geven op de deelvraag (Van der Donk & Van Lanen, 2015). Het bestuderen van literatuur heeft voor de onderzoekers nieuwe inzichten opgeleverd als het gaat om de verschillen in communicatie tussen mensen met en zonder autisme. Deze inzichten zijn namelijk meer kennis over de *Double Empathy Problem* theorie (Milton, 2018; Crompton et al., 2021), de *Intense World Theory* (Markram et al., 2007), de *Identity Theory of Autism* (Vance, 2021) en de theorie over het voorspellende brein (Vermeulen, 2016). Tevens hebben deze nieuwe inzichten en de bestaande inzichten (de andere theorieën) uitgangspunten gevormd voor het opstellen van de interviewleidraden.

Voor het kunnen beantwoorden van de deelvragen 1, 3 en 4 zijn er semigestructureerde interviews afgenomen. Dit wil zeggen dat de interviews deels gestructureerd waren, zodat de respondenten op gelijksoortige onderwerpen bevraagd werden. Tevens was er voor de

respondenten ook de mogelijkheid om zelf onderwerpen aan te dragen, waardoor de belangen en interesses van de respondenten gehoord werden (Van der Donk & Van Lanen, 2015). Er is gekozen voor het afnemen van interviews, omdat hiermee een zo duidelijk mogelijk beeld ontstaat van de ervaringen van de respondenten, gezien de verschillen in communicatie niet altijd direct waarneembaar zijn. Tevens kon er door het afnemen van de interviews doorgevraagd worden op de punten die voor de onderzoekers nog niet helemaal duidelijk waren.

Voor het afnemen van de interviews zijn er drie verschillende interviewleidraden opgesteld (bijlage 5). Een interviewleidraad is een soort stappenplan dat richting geeft aan het interview. Hierin wordt beschreven welke onderwerpen er besproken gaan worden en in welke volgorde deze onderwerpen aan bod komen (Van der Donk & Van Lanen, 2015). De eerste interviewleidraad is gebruikt bij het bevragen van de professionals. In deze leidraad werd er vooral gesproken over de verschillen in communicatie met betrekking tot de cliënten. De tweede interviewleidraad is gebruikt bij het bevragen van de omstanders. In deze leidraad werd er vooral gesproken over de verschillen in communicatie met betrekking tot de naaste. Beide interviewleidraden zijn qua vraagstelling gelijk, echter staat er in de één continu het woord cliënten en in de ander hem/haar. De derde interviewleidraad is gebruikt bij het bevragen van de mensen met autisme. In deze leidraad zijn vooral concrete en deels gesloten vragen gesteld. Volgens Mattelin (2015) vinden de meeste mensen met autisme het namelijk moeilijk om antwoord te geven op open vragen, aangezien open vragen een beroep doen op het voorstellingsvermogen. Terwijl concrete en gesloten vragen vaak eenduidigheid bieden en minder voorstellingsvermogen behoeven. Wat maakt dat antwoorden op concrete en gesloten vragen voor de meeste mensen met autisme de kans op succes vergroot. Tijdens het afnemen van de interviews zijn er zowel open als gesloten vragen gesteld. Welk onderverdeeld kunnen worden in inleidende, verdiepende en vervolgvragen (Van der Donk & Van Lanen, 2015).

3.4 Procedure van onderzoek

De respondenten zijn door de onderzoekers zelf geworven om deel te nemen aan het onderzoek. De professionals, de omstanders en een deel van de respondenten met autisme zijn middels face-to-face contact of een Whatsappberichtje benaderd met de vraag of zij vrijwillig wilden deelnemen aan het onderzoek. De andere respondenten met autisme hebben op het Facebook en/of LinkedIn bericht gereageerd en kwamen op die manier in contact met de onderzoekers (bijlage 4). Nadat de respondenten aangaven deel te willen nemen aan het onderzoek, zijn er afspraken gemaakt over het afnemen van de interviews. De interviews zijn voor de helft fysiek en voor de andere helft via Microsoft Teams afgenomen. Dit kwam doordat het afnemen van de interviews via Microsoft Teams voor een gedeelte van de respondenten gemakkelijker te realiseren viel in de agenda dan een fysieke afspraak. Op het moment dat het interview fysiek werd afgenomen, gebeurde dit voornamelijk in de omgeving van de respondent, zodat de respondenten mogelijk meer open waren betreft hun antwoorden. Voordat de interviews werden afgenomen, is er uitleg gegeven over privacy, het maken van een geluidsopname en het verwerken van de data. Tevens konden de respondenten op dat moment er ook voor kiezen om uiteindelijk toch niet deel te willen nemen aan het onderzoek, dit is gelukkig niet voorgekomen. Daarnaast hebben de respondenten een toestemmingsformulier voor geluidsopname ondertekend of de samenvatting van het interview middels een handtekening bevestigd. De onderzoekers hebben de helft van de interviews met de respondenten samen afgenomen. De andere interviews zijn door de onderzoekers één-op-één afgenomen met de respondenten. Op het moment dat een interview gezamenlijk werd afgenomen, overlegden de onderzoekers wie het interview zou afnemen en wie erop zou toezien dat de belangrijke vragen gesteld werden en dat er aanvullingen werden gegeven waar nodig. Voor het afnemen van de interviews is een tijdsduur van 60 minuten afgesproken met iedere respondent. Echter bleken de

interviews gemiddeld 30 minuten te duren, dit bleek genoeg te zijn voor het verkrijgen van gedetailleerde informatie.

3.5 Analyse

Van der Donk & Van Lanen (2015) beschrijven dat analyseren gericht is op het ordenen, samenvoegen en verkleinen van data, waardoor het belangrijkste gedeelte overblijft. Oftewel, hoofd- en bijzaken van elkaar onderscheiden. De hoofdzaken zijn in dit onderzoek de data die bruikbaar zijn voor het beantwoorden van de deelvragen en de bijzaken zijn weggelaten, zodat het overzichtelijk blijft. Voordat de data geordend kon worden, zijn eerst alle interviews getranscribeerd. Er is gekozen voor woordelijk transcriberen, aangezien het in dit onderzoek meer gaat om de inhoud van wat er door de respondenten gezegd wordt dan door de manier waarop hetgeen wordt gezegd (B., persoonlijke communicatie, 1 april 2022). Nadat alle interviews getranscribeerd waren, zijn de transcripten gecodeerd (zie bijgeleverde document: Databoek 'Communicatie: een wereld van verschil'). Voordat er daadwerkelijk gecodeerd kon worden, hebben de onderzoekers de transcripten eerst opgeknipt in fragmenten en verwerkt in tabellen, aangezien dit zorgt voor duidelijkheid en overzicht. Daarna zijn er codes gehangen aan betekenisvolle fragmenten. Er is gekozen voor de methode 'open coderen', aangezien de onderzoekers zich zo min mogelijk wilden laten leiden door bestaande literatuur en aannames. Open coderen houdt namelijk in dat de codes zijn ontstaan vanuit de bestaande tekst in plaats van uit bestaande literatuur en aannames (Van der Donk & Van Lanen, 2015). Nadat alle betekenisvolle fragmenten gecodeerd waren, zijn er drie codebomen gemaakt om zo de bevindingen in één oogopslag te kunnen zien (bijlage 6). Er is gekozen voor drie codebomen, aangezien de ene codeboom gericht is op de professionals, de ander op de omstanders en de laatste op de mensen met autisme. Dit zorgt ervoor dat de verschillen en overeenkomsten per perspectief en per onderwerp in één oogopslag te zien zijn. Tevens zijn de begrippen die het meest voorkwamen in de interviews dikgedrukt weergegeven in de codebomen. Hierdoor is in één oogopslag te zien welke begrippen namens de respondenten het belangrijkste zijn in de communicatie met de ander. Uiteindelijk zijn in hoofdstuk 4 de resultaten (bevindingen) per perspectief beschreven en vervolgens zijn er in hoofdstuk 5 conclusies getrokken over de resultaten.

3.6 Betrouwbaarheid en Validiteit

Gedurende het onderzoek hebben de onderzoekers ernaar gestreefd een zo betrouwbaar en valide mogelijk onderzoek uit te voeren.

Betrouwbaarheid

Met betrouwbaarheid bij onderzoek wordt bedoeld dat de onderzoeker ernaar streeft dat het onderzoek dezelfde onderzoeksresultaten oplevert als het onderzoek wordt herhaald of door iemand anders zou worden uitgevoerd (Van der Donk & Van Lanen, 2015, p45).

Om de betrouwbaarheid van de data te controleren, zijn er verschillende vormen van triangulatie toegepast tijdens het onderzoek. Triangulatie houdt in dat je gebruikgemaakt van data uit verschillende bronnen, de data op verschillende manieren verzamelt en de data laat analyseren door verschillende personen (Van der Donk & Van Lanen, 2015). Ten eerste is er tijdens het onderzoek *brontriangulatie* toegepast. Brontriangulatie houdt in dat je data verzamelt middels verschillende bronnen (Van der Donk & Van Lanen, 2015). Voorafgaand aan het onderzoek is er door de onderzoekers een probleemanalyse uitgevoerd. Tijdens deze probleemanalyse zijn de onderzoekers met verschillende betrokkenen in gesprek gegaan over het praktijkprobleem en is er diverse vakliteratuur geraadpleegd (zie hoofdstuk 2). Door met verschillende betrokkenen in gesprek te gaan over het probleem, hebben de onderzoekers vanuit verschillende perspectieven naar het praktijkprobleem kunnen kijken. Hierdoor is er uiteindelijk een voor iedereen passende onderzoeksvraag opgesteld. Gedurende het onderzoek zijn er door de onderzoekers verschillende typen respondenten

bevraagd met betrekking tot de deelvragen 3 en 4 en is de data met elkaar vergeleken. In totaal zijn dit 22 respondenten geweest. Tevens is er tijdens de probleemanalyse en het beantwoorden van deelvraag 1 en 2 voldoende gevarieerd met betrekking tot de vakliteratuur. Hierdoor is eenzijdigheid in het onderzoek voorkomen en is de betrouwbaarheid van de data vergroot (Van der Donk & Van Lanen, 2015). Ten tweede is er tijdens het onderzoek *onderzoekerstriangulatie* toegepast. Onderzoekerstriangulatie houdt in dat je anderen inzet bij het analyseren van de verkregen data (Van der Donk & Van Lanen, 2015). Voorgaand aan de interviews zijn er door de onderzoekers samen drie interviewleidraden opgesteld. Vervolgens zijn de helft van de interviews gezamenlijk afgenomen en zijn de andere interviews onafhankelijk van elkaar afgenomen. Nadat de interviews getranscribeerd waren, hebben de onderzoekers zelfstandig een transcript open gecodeerd. Vervolgens zijn deze coderingen naast elkaar gelegd om te vergelijken of de onderzoekers op één lijn zaten betreft het geven van codes. Uit deze vergelijking bleek dat de onderzoekers grotendeels op één lijn zaten, soms werden er andere woorden gegeven, maar hetzelfde bedoeld. Daarna zijn de andere transcripten onafhankelijk door één van de onderzoekers gecodeerd. Nadat één van de onderzoekers een transcript gecodeerd had, controleerde de andere onderzoeker of er geen codes waren achtergebleven. Door op deze manier te werken, hebben de onderzoekers elkaar continu kunnen controleren en waar nodig aangevuld.

Validiteit

Van der Donk & Van Lanen (2015) beschrijven validiteit als dat de onderzoekers datgene onderzoeken, wat ze willen onderzoeken.

De onderzoekers hebben, in overeenstemming met de opdrachtgever, ervoor gekozen om wekelijks een voortgangsgesprek met hem te plannen. Tijdens het verzamelen van de data is het voortgangsgesprek echter drie weken later gepland, dit in overleg met de opdrachtgever. Het wekelijkse voortgangsgesprek heeft de onderzoekers geholpen om tijdens het onderzoek continu verantwoorde keuzes te maken. Tevens heeft dit ervoor gezorgd dat er voldoende draagvlak gerealiseerd kon worden tussen de onderzoekers en de opdrachtgever, waardoor er aangesloten werd bij het vraagstuk en de behoeften van het lectoraat. Daarnaast zijn de onderzoekers in gesprek gegaan met andere medewerkers van het lectoraat, om zo ook bij hen draagvlak te creëren. Dit zorgt ervoor dat het onderzoek en het eindproduct bruikbaar zullen zijn in de praktijk.

Om datgene te kunnen onderzoeken, wat de onderzoekers wilden onderzoeken, was het in dit onderzoek van belang dat er gekeken werd naar de bekende literatuur over het onderwerp. Ook was het van belang dat er perspectieven geworven werden vanuit beiden doelgroepen (doelgroep met autisme en doelgroep zonder autisme). Aangezien iedereen kijkt vanuit zijn/haar eigen perspectief en dus anders naar de wereld om zich heen kijkt (Van der Donk & Van Lanen, 2015). Deze literatuuranalyse en de verschillende perspectieven zijn terug vinden in de probleemanalyse (hoofdstuk 2). De probleemanalyse heeft de onderzoekers ondersteunt om passende interviewvragen op te stellen, aangezien deze samenhangen met de begrippen uit de probleemanalyse. Tevens zijn de interviewvragen door verschillende mensen ingezien, aangezien zij niet continu in het proces van onderzoek zitten en zij er vanuit andere invalshoeken naar kijken. Door deze 'controle' kregen de onderzoekers de bevestiging dat zij middels de opgestelde interviewvragen datgene onderzoeken wat zij wilden onderzoeken. Door vervolgens de ervaringen en meningen van de respondenten te bevragen middels de interviewguides, konden de onderzoekers onderzoeken wat zij wilden onderzoeken.

3.7 Ethische aspecten

Gedurende het onderzoeksproces zijn de volgende ethische aspecten continu in acht genomen.

Tijdens het afnemen en verwerken van de interviews is er continu rekening gehouden met de privacybescherming en de anonimiteit van de respondenten (Open Universiteit, z.d.). Voorafgaand aan ieder interview werd aan de respondenten gevraagd of het interview opgenomen mocht worden wegens onderzoeksdoeleinden. Op het moment dat een interview opgenomen mocht worden, werd aan de betreffende respondent gevraagd of hij/zij het toestemmingsformulier voor audio-opname wilde ondertekenen. In dit toestemmingsformulier staat onder andere beschreven waarvoor de opname dient, hoe lang de opname wordt bewaard en door wie de opdracht wordt ingezien. Door het ondertekenen van dit formulier geeft de betreffende respondent aan dat de onderzoekers zijn/haar gegeven informatie mogen gebruiken voor het onderzoek, maar dat deze wel geanonimiseerd wordt. Hiermee wordt bedoeld dat alle informatie die te herleiden is naar de respondenten wordt verwijderd of wordt aangepast. Gedurende het uitwerken van de interviews hebben de onderzoekers er continu op gelet dat informatie die te herleiden is naar de respondent werd verwijderd of werd aangepast.

Ten tweede hebben de onderzoekers gedurende het werven van respondenten en afnemen van interviews rekening gehouden met een vrijwillige deelname van de respondenten (Open Universiteit, z.d.). Hiermee wordt bedoeld dat de onderzoekers geen beloningen hebben aangeboden op het moment van deelname, waardoor er geen onprettige of belastende interviews zijn afgenomen. Tevens mochten de respondenten op ieder moment afstand doen van hun deelname en hadden de onderzoekers hier respect voor.

Gedurende het onderzoeksproces hebben de onderzoekers gestreefd naar eerlijkheid en transparantie. Met eerlijkheid wordt bedoeld dat men het onderzoeksproces correct rapporteert en data of bronnen niet verzint of vervalst (Commissie herziening Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit, 2018, p13). Met transparantie wordt bedoeld dat voor iedereen helder moet zijn op welke manier data is verkregen, op welke data de onderzoekers zich hebben gebaseerd en op welke manier de respondenten een rol hebben gespeeld in het onderzoek (Commissie herziening, 2018, p13). In dit onderzoek zijn de genomen stappen van het onderzoeksproces correct transparant beschreven en verantwoord in hoofdstuk 3 Methode van onderzoek. Tevens is de verkregen data terug te vinden in het bijgeleverde document: Databoek 'Communicatie: een wereld van verschil'. De toestemmingen voor deze verkregen data is terug te vinden in het bijgeleverde document: Toestemmingsformulieren 'Communicatie: een wereld van verschil'. Hierdoor kan er aangetoond worden dat de data niet verzonnen of vervalst zijn. Ook is er in het gehele verslag APA correct verwezen naar de gebruikte bronnen, waardoor ook deze niet verzonnen of vervalst zijn.

Hoofdstuk 4 Resultaten

In dit hoofdstuk zijn de resultaten per deelvraag beschreven.

De beantwoording van deelvraag 1 (deels), 3 en 4 zijn gebaseerd op basis van de verkregen ruwe gegevens die terug te vinden zijn in het bijgeleverde document: Databoek 'Communicatie: een wereld van verschil'.

4.1 Deelvraag 1

Welke verschillen in directe communicatie tussen mensen met en zonder autisme worden genoemd in de vakliteratuur en in de ervaringen?

De belevingswereld van mensen is van invloed op de manier waarop zij met een ander communiceren. Mensen met autisme hebben een andere beleving van de wereld dan mensen zonder autisme. Dit maakt dat zij daardoor op een andere manier communiceren. Mensen met eenzelfde belevingswereld communiceren vaak makkelijker met elkaar dan met mensen met een andere belevingswereld. Deze verschillen in belevingswereld maken dat zender en ontvanger nog meer hun best moeten doen om elkaar te kunnen begrijpen. En nu zul je misschien wel denken: 'Ja, maar iedereen heeft toch een andere belevingswereld en communiceert toch anders? Dus waarom hierop inzoomen bij mensen met autisme?' Hierop inzoomen is van belang, aangezien mensen met autisme in tegenstelling tot vele anderen regelmatig obstakels ervaren in de directe communicatie. Wat kan zorgen voor grote belemmeringen in de sociale omgang met de ander. Om deze verschillen in directe communicatie tussen mensen met en zonder autisme duidelijk weer te geven, zijn deze beschreven in de onderstaande tabel. In deze tabel wordt onderscheid gemaakt tussen de verbale en non-verbale aspecten die kunnen vallen binnen de directe communicatie.

Echter is het van belang om bij het lezen van de tabellen het volgende te beseffen: Alle mensen met autisme zijn anders! Er is niet één soort autisme. Er zijn overeenkomstige problemen (moeite met sociale situaties, oftewel de communicatie), maar deze problemen zijn niet voor alle mensen met autisme hetzelfde. Het ene probleem komt meer naar voren dan het andere. Het is belangrijk om in situaties te vragen naar de betekenis van het gedrag en de sterke en zwakke kanten.

(De onderstaande tabellen zijn gebaseerd op de boeken 'Met autisme valt goed te leven! Een praktisch boek voor ouders, partners en hulpverleners' van R. Broersen & L. van de Kamp (2012), en 'Geef me de 5' van C. de Bruin (2004) en de afgenomen interviews).

<i>Verschillen in directe communicatie (verbaal)</i>	
Mensen zonder autisme	Mensen met autisme
Vertellen vaak alleen de leuke dingen	Willen graag vertellen wat hen bezighoudt
Automatisch interactieproces	Moeite met interactie (eerst ik vertellen, dan de ander = niet door elkaar heen)
Taal figuurlijk nemen	Taal letterlijk nemen
Grapjes/ironie/sarcasme begrijpen	Moeite met grapjes/ironie/sarcasme
Communicatie aanpassen	Eigen manier van communicatie vasthouden (niet aanpassen)
Meer inzet tonen bij spanning	Moeite met communicatie bij spanning
Begrijpen van intonatie	Moeite met wijze waarop iets gezegd wordt
Alleen de rode draad is belangrijk (filteren van de boodschap)	Alle informatie is belangrijk (niet filteren van de boodschap)
	Woorden zijn vluchtig
	Verwerkingstijd nodig

Complimenten koppelen aan alles (taken/feiten/kleding/etc.)	Complimenten koppelen aan taken/feiten
	Moeite met het 'waarom'
Moeite met zeggen wat ze bedoelen	Concreet zijn (zeggen wat je bedoelt)
Wees duidelijk (zeg wat je bedoelt)	Duidelijk zijn (zeggen wat je bedoelt)
Meerdere dingen in één keer benoemen	Benoem één ding per keer
Gedachten voor je eigen houden	Zeggen wat ze denken (het is niet persoonsgericht)
Gezegdes/spreekwoorden toepassen en begrijpen	Moeite met gezegdes/spreekwoorden begrijpen
Communiceren met emoties	Communiceren zonder emoties
Regelmatig is het vanzelfsprekend	Niet is vanzelfsprekend
Onverwachtse dingen begrijpen	Moeite met onverwachtse dingen
	Continu boodschap checken
Automatisch keuzes maken	Moeite met keuzes maken

Verschillen in directe communicatie (non-verbaal)	
Mensen zonder autisme	Mensen met autisme
Continu oogcontact	Vluchtig oogcontact
Begrijpen/herkennen van mimiek en gebarentaal	Moeite met begrijpen/herkennen van mimiek en gebarentaal
Wederkerigheid tonen	Beperkte wederkerigheid
Interesse tonen	Weinig interesse tonen
Andermans behoeftebevrediging voorop	Eigen behoeftebevrediging voorop
Aandacht vast kunnen houden	Moeite met aandacht verdelen
Toewenden	Niet toewenden
	Beelden geven houvast
Meerdere dingen tegelijk	Eén voor één
	Over/Onderprikkeld raken
Denkwijze kunnen aanpassen	Star in denkwijze

4.2 Deelvraag 2

Hoe kunnen de genoemde verschillen in communicatie tussen mensen met en zonder autisme vanuit de vakliteratuur worden uitgelegd?

De verschillen in de directe communicatie tussen mensen met autisme en mensen zonder autisme kunnen middels verschillende theorieën uitgelegd worden, namelijk: de *Double Empathy Problem* theorie; de *Identity Theory of Autism*; de *Intense World Theory*, de *Theory of Mind*; de theorie over *contextblindheid*; de theorie over het *ontbreken van ik-referentie*; de theorie over het *voorspellende brein* en de theorie over de *zwakke centrale coherentie*. Deze theorieën zijn gebaseerd op aspecten die mensen met autisme in het hedendaagse leven als lastig kunnen ervaren. Met als kanttekening dat niet alle aspecten als even lastig wordt ervaren. In dit onderzoek zal er gekeken gaan worden naar de communicatieaspecten binnen deze verschillende theorieën. Hieronder zal per theorie de verschillen in directe communicatie tussen mensen met en zonder autisme uitgelegd worden.

De '*Double Empathy Problem*' theorie suggereert dat wanneer mensen met verschillende ervaringen van de wereld met elkaar omgaan, zij moeite zullen ervaren op het moment dat zij zich willen inleven in de ander, aangezien er verschillen zijn in taalgebruik (manier van spreken) en –begrip (begrijpen van de taal). Ook heeft het te maken met een storing in wederzijds begrip en wederkerigheid (Milton, 2018; Crompton et al., 2021). Als je bijvoorbeeld ooit een gesprek hebt gehad met iemand die veel beeldspraak gebruikte, welk jij

niet begreep of passend vond in de situatie, dan kun je al snel het gevoel krijgen dat jullie de wereld anders ervaren. En zo is dat ook in de communicatie tussen mensen met en zonder autisme, aangezien iedere belevingswereld anders is.

De Identity Theory of Autism beschrijft dat mensen met autisme aannemen dat anderen zichzelf en hun relaties ook willen zien gebaseerd op gemeenschappelijke waarden in plaats van sociale waarden. Hiermee wordt bedoeld dat de meeste mensen met autisme zichzelf en de ander zien als individuen die elkaar altijd helpen en steunen in plaats van elkaar alleen te helpen en te steunen op het moment dat situaties openbaar zijn. Dit maakt dat mensen met autisme zich vaak inleven door hun persoonlijke ervaringen te vertellen of door anderen uit te dagen hun perceptie te herzien (Vance, 2021).

De Intense World Theory gaat ervan uit dat autisme voorkomt uit een verbeterde hersencapaciteit in plaats van tekortkomingen. Met andere woorden, mensen met autisme hebben overdreven veel aandacht voor allerlei prikkels en nemen de wereld overdreven waar, hierbij gaat het ook om de emotionele verwerking en het leer- en geheugenproces. Aangezien mensen met autisme ieder fragment van de wereld waarnemen, kan dit vaak als gevolg hebben dat zij de wereld zo intens ervaren dat zij sociale situaties vermijden of ander gedrag laten zien dan wenselijk (Markram et al., 2007). Dit kan ervoor zorgen dat mensen met autisme in de communicatie vermijdend of ander gedrag laten zien dan wenselijk, aangezien zij ieder fragment van de wereld waarnemen en dit voor overprikkeling kan zorgen.

De Theory of Mind beschrijft dat het vermogen om je te kunnen verplaatsen in de gedachten, gevoelens en intenties van anderen bij mensen met autisme onvoldoende ontwikkeld is (Blanken et al., 2016, Hoofdstuk 2). Dit maakt dat de directe communicatie tussen mensen met en zonder autisme soms gebrekkig kan verlopen. Dit komt omdat zij meer moeite zullen ervaren bij het kunnen verplaatsen in de ander en daar is niet altijd begrip voor vanuit de ander.

De theorie over *contextblindheid* veronderstelt dat het voor mensen met autisme lastig is om rekening te houden met de context bij het interpreteren van gebeurtenissen of dingen die zij waarnemen (Spectrumvisie, z.d.). Hetgeen wat nog extra lastig is voor mensen met autisme, is het feit dat woorden vaak meerdere betekenissen hebben. En in veel communicatie sprake is van een waarneembare (de zichtbare en uitgesprokene) en niet-waarneembare (de onuitgesprokene) context. De niet-waarneembare context kan omschreven worden als dat wat niet gezegd, maar wel bedoeld wordt; de verzwegen betekenissen (Vermeulen & Degrieck, 2006). Terwijl mensen zonder autisme vaak veel sneller de betekenis van dat wat er gezegd wordt, kunnen samenhangen met de context. Het zoeken naar wat er wel of niet gezegd en/of bedoeld wordt, zorgt voor de verschillen in communicatie tussen mensen met en zonder autisme.

De theorie over het *ontbreken van ik-referentie* legt uit dat mensen met autisme wel ideeën hebben over de eigenschappen van een ik, echter blijven deze mentaal en niet voelbaar. Het ontbreken van 'ik-referentie' is het missen van een besef van 'ik': een ontwikkelde eigen identiteit, welk gekleurd wordt door je gedrag, gevoel, karakter en persoonlijke voorkeuren. Waarna een denkkader ontstaat en op basis van dat kader wordt het getoonde gedrag bepaald (Verleijdonk, 2021). Dit is volgens Helleman (2020) de oorzaak van de beperking in het voorstellings- en inlevingsvermogen dat autisme kent. Aangezien mensen met autisme dit lastig kunnen verbinden aan het ontstane denkkader welk gebaseerd is op een ontwikkelde eigen identiteit. Wat zorgt voor puurheid en eerlijkheid in de communicatie in tegenstelling tot het steeds maar afvragen van wat je wel of niet kunt zeggen.

De theorie over het *voorspellende brein* beschrijft dat het brein van mensen met autisme te weinig voorspellingen maakt en ervaringen uit het verleden te weinig gebruikt om te

voorspellen wat er gaat komen. Dit zorgt ervoor dat bijna alles een verrassing is en de wereld overweldigend kan zijn (Vermeulen, 2016). Terwijl het brein van mensen zonder autisme continu voorspellingen maken middels eerdere ervaringen en weinig tot niet voor verrassingen staan. Dit maakt ook dat mensen zonder autisme in de communicatie soms al kunnen voorspellen wat de ander wil gaan zeggen, omdat zij ervaringen uit het verleden meenemen in het gesprek. Terwijl mensen met autisme de ervaringen uit het verleden te weinig toepassen en hierdoor continu alles in de communicatie opnieuw moeten bekijken vanuit het hier en nu.

De theorie over de *zwakke centrale coherentie* legt uit dat mensen met autisme verkregen informatie niet altijd automatisch globaal en in context verwerken om tot een betekenisvolle, samenhangende interpretatie van de omgeving te komen (Blanken et al., 2016, Hoofdstuk 2). Oftewel zij voegen de verkregen informatie onvoldoende tot een betekenis geheel samen (Noens & van Berckelaer-Onnes, 2002, p2). Terwijl communicatie in essentie gaat over het uitwisselen van betekenissen in verschillende contexten. En juist die betekenisverlening op basis van de context verloopt door de zwakkere centrale coherentie moeizaam in tegenstelling tot mensen zonder autisme (Noens & van Berckelaer-Onnes, 2002, p4).

4.3 Deelvraag 3

Hoe wordt de directe communicatie met mensen zonder autisme ervaren door mensen mét autisme?

Om antwoord te kunnen krijgen op deze deelvraag, zijn er zeven interviews afgenomen met mensen met autisme. Tijdens deze interviews is er ingezoomd op de ervaringen van mensen met autisme in de directe communicatie met mensen zonder autisme. De respondenten hebben voorafgaand aan het interview de interviewgide opgestuurd gekregen. Op deze manier konden zij zich voorbereiden en wisten ze wat er van hen werd verwacht. Bij het beantwoorden van deze deelvraag zal eerst stil worden gestaan bij de fijne ervaringen die mensen met autisme in de directe communicatie ervaren, vervolgens zal erin worden gegaan op de minder fijne ervaringen. Voor een uitgebreid overzicht van de ervaringen in directe communicatie van mensen met autisme, zie de codeboom in bijlage 6.

Over het algemeen gaven de respondenten tijdens de interviews aan dat zij in de communicatie met mensen zonder autisme, hun duidelijkheid als prettig ervaren. Deze duidelijkheid wordt geboden middels het geven van verwerkingstijd, doorvragen en het checken of een boodschap is begrepen. Daarnaast wordt het als prettig ervaren dat mensen zonder autisme regelmatig uitleggen waarom ze iets doen of zeggen. Dit creëert duidelijkheid en begrip, tevens zorgt het er ook voor dat de respondenten zich eerder geroepen voelen om hun eigen communicatie toe te lichten.

Een ander aspect dat naar voren kwam tijdens het afnemen van de interviews is het niet invullen voor de ander. Respondenten ervaren het als prettig, wanneer hun gesprekspartner niet zomaar dingen voor hen invult. Vaak zijn aspecten die worden ingevuld namelijk niet correct, dus is het fijn als dit niet wordt gedaan. Ook is het fijn als de gesprekspartner direct zegt wat diegene bedoelt, en er niet omheen draait.

Als laatste zijn tijdsaanduiding en visualiseren van de boodschap fijn voor de respondenten. Dit schept vaak een duidelijk beeld van wat er van hen verwacht wordt.

Naast de fijne aspecten die de respondenten ervaren in de directe communicatie met mensen met autisme, zijn er ook lastige aspecten in deze communicatie.

De respondenten geven meerdere malen aan dat zij het lastig vinden om duidelijk te communiceren met een gesprekspartner zonder autisme. Doordat de gesprekspartner regelmatig grapjes maakt of sarcasme gebruikt in de communicatie, ontstaat er onduidelijkheid. Het is voor de respondenten op zo'n moment lastig te begrijpen of iets als

grapje wordt bedoeld of niet. Dit komt volgens de respondenten onder andere doordat zij de ondertoon van de gesprekspartner niet horen, de non-verbale houding niet kunnen lezen en doordat zij de boodschap vaak letterlijk nemen.

Daarnaast geven de respondenten aan dat er nog regelmatig sprake is van miscommunicatie. Dit komt naar eigen zeggen doordat de gesprekspartner iets zegt, wat door de respondenten op een andere manier wordt geïnterpreteerd. Andersom is het ook zo dat de respondenten iets vertellen, maar dat hun gesprekspartner deze boodschap anders interpreteert.

Ook geven de respondenten aan dat oogcontact als lastig wordt ervaren. Oogcontact maken is iets wat in deze maatschappij als 'normaal' wordt ervaren en dat altijd wordt aangeleerd. De respondenten geven echter aan dat zij dit helemaal niet fijn vinden en dat dit niet afgedwongen zou moeten worden. Een aantal respondenten geven zelfs aan zich beter te kunnen concentreren wanneer zij geen oogcontact maken.

Een aantal aspecten die ook naar voren kwamen tijdens het afnemen van de interviews zijn de frustratie die onduidelijkheid bij respondenten oproept, grapjes maken over de diagnose ASS of het contact stoppen na bekendwording van de diagnose ASS, het krijgen van een pijnlijk gevoel en ongemakkelijkheid bij de communicatie wanneer iets anders wordt begrepen.

Aanbevelingen

Tijdens het afnemen van de interviews zijn er ook een aantal aanbevelingen vanuit de respondenten ontstaan, omtrent het creëren van een fijne communicatie met beide partijen. Dit is geen onderdeel van deze deelvraag, echter gezien deze deelvraag draait om de ervaringen van de respondenten, worden hun behoeften hierin ook meegenomen.

De respondenten gaven aan dat er een aantal dingen zijn die neurotypische mensen moeten weten over mensen met autisme. Er moet volgens de respondenten meer kennis komen over de basiskenmerken van autisme; er moet bewustwording gecreëerd worden dat mensen met autisme een andere denkwijze hebben; er moet een open houding gehanteerd worden; vragen stellen is oké; wees je bewust van het verschil in autisme bij mannen en vrouwen.

Het belangrijkste aspect dat respondenten benoemen is dat elk persoon met autisme anders is. Er is dus niet één goede benaderingswijze. Daarnaast geven respondenten aan dat zij graag zien dat het stereotypisch beeld van mensen met autisme weg wordt genomen. Dit komt namelijk nog vaak terug en is eigenlijk niet van toepassing. Het is voor de respondenten fijn als zij niet anders behandeld worden dan mensen zonder autisme. Zij zien het liefst een gelijkwaardige communicatie terug, waarbij er meer kennis is over wat autisme inhoudt en waarbij de juiste communicatievaardigheden worden toegepast.

4.4 Deelvraag 4

Hoe wordt de directe communicatie met mensen met autisme ervaren door mensen zónder autisme?

Om antwoord te kunnen krijgen op deze deelvraag zijn er interviews afgenomen met twee verschillende groepen. Allereerst zijn er tien professionals benaderd om zo een beeld te krijgen hoe zij de directe communicatie met cliënten met autisme ervaren. Daarnaast zijn er vijf omstanders benaderd, die in het dagelijks leven te maken hebben met het communiceren met mensen van autisme. Op deze manier ontstaat er een duidelijk beeld, vanuit verschillende perspectieven, over de ervaringen met de directe communicatie met mensen met autisme.

De professionals gaven aan dat er een aantal dingen zijn die zij als prettig ervaren in de communicatie met cliënten met autisme. Wat hierbij het meeste naar voren kwam is dat professionals middels de methode 'Geef me de vijf' een prettige communicatie met de cliënten met autisme ervaren. Hierdoor is er namelijk voor beide partijen voldoende

duidelijkheid, wat ervoor zorgt dat de cliënten meer rust ervaren. Daarnaast ervaren professionals dat duidelijkheid en voorspelbaarheid een goede basis is voor een prettige communicatie. Ook wordt er regelmatig benoemd dat het als prettig en helpend wordt ervaren wanneer professionals hun verwachtingen benoemen, direct zijn en structuur aanbieden.

Andere aspecten die als prettig worden ervaren zijn de pure en eerlijke reacties van cliënten, het kijken vanuit een ander perspectief, bewustwording en reflectie op zichzelf en het genieten van weerklank. Hiermee wordt bedoeld dat professionals genieten van wederzijds respect in de communicatie.

Ook zijn er een aantal aspecten die professionals als lastig ervaren in de communicatie met cliënten met autisme. Wat hierbij het meeste naar voren kwam is het nadenken over taalkeuze en -begrip, de onmacht en frustratie die onduidelijkheid bij de cliënt kan oproepen, het anders interpreteren van een boodschap en het weglaten van emotie.

Verschillende professionals gaven aan dat zij het lastig vonden dat er rekening gehouden moet worden met de woordkeuze. Woorden met meerdere betekenissen kunnen namelijk onduidelijkheid oproepen, wat zorgt voor veel frustratie bij de cliënt. Voor de professionals is het dan soms moeilijk te begrijpen waar deze frustratie vandaan komt, omdat die manier van communiceren voor hen 'normaal' is.

Daarnaast komt regelmatig naar voren dat grapjes en humor gebruiken in gesprekken lastig kan zijn voor cliënten met autisme. De professionals merken dat de grapjes vaak anders geïnterpreteerd worden en dat het gesprek hierdoor een andere wending krijgt. Ook komt het voor dat de cliënten de grapjes juist heel letterlijk nemen, waardoor het gesprek stroever verloopt.

Een ander aspect dat als lastig wordt ervaren is het vele herhalen van informatie. Dit kan bij professionals irritatie oproepen.

Naast professionals zijn er ook omstanders bevraagd. Zij hebben namelijk binnen een andere context contact met mensen met autisme.

Omstanders geven aan met het autisme op te groeien en dat zij daardoor de communicatie af stemmen op de ontwikkeling van het kind. Dit zorgt voor een prettige communicatie.

Doordat zij samen met het kind hun ontwikkeling doormaken leren zij ook om te gaan met stagnering/blokkade. Daarnaast hebben veel omstanders een cursus gehad over de communicatie met iemand met autisme. Een voorbeeld hiervan is de cursus over Geef me de Vijf, hierdoor leren ze om duidelijkheid te creëren voor de persoon met autisme. Dit zorgt ervoor dat de communicatie als prettig wordt ervaren. Wat ook als prettig wordt ervaren is het stellen van vragen middels de 5xW+H methode.

Het wordt daarnaast als fijn ervaren dat mensen met autisme vaak erg direct zijn. Dit zorgt voor reflectie en dat de omstanders met de neus op de feiten worden gedrukt. Hierdoor kunnen zij hun communicatie continu blijven verbeteren. Dit zorgt er ook voor dat er begrip voor elkaar ontstaat.

Ondanks dat de omstanders op zijn gegroeid met het communiceren met mensen met autisme, neemt dit niet weg dat zij de communicatie soms als lastig ervaren.

Aspecten die zij voornamelijk als lastig ervaren zijn het rekening houden met de verwerkingstijd, taal letterlijk nemen en het ontbreken van uiterlijke kenmerken. Er wordt aangegeven dat rekening houden met verwerkingstijd lastig is, omdat mensen over het algemeen niet gewend zijn om langer op een antwoord te wachten. Daarnaast roept het een onzeker gevoel op, omdat de lange stilte voor de ander kan voelen alsof diegene onduidelijk is.

Het letterlijk nemen van taal wordt als lastig ervaren wanneer er een grapje wordt gemaakt of een uitdrukking wordt gebruikt. Het ontbreken van uiterlijke kenmerken van iemand met autisme wordt als lastig ervaren omdat het zo moeilijk is om de communicatie aan te passen wanneer je iemand niet kent.

Buiten deze aspecten zijn er nog een aantal andere aspecten die als lastig worden ervaren. Deze zijn onder andere: irritatie/frustratie die onduidelijkheid op roept, het hebben van andere interesses, moeite hebben met emoties en de ander niet te kort willen doen. Voor een uitgebreid overzicht van alle aspecten, zie bijlage 6.

Aanbevelingen

Tijdens het afnemen van de interviews zijn er ook een aantal aanbevelingen vanuit de respondenten ontstaan, omtrent het creëren van een fijne communicatie met beide partijen. Dit is geen onderdeel van deze deelvraag, echter gezien deze deelvraag draait om de ervaringen van de respondenten, worden hun behoeften hierin ook meegenomen.

De omstanders geven aan dat zij het fijn zouden vinden als er meer bewustwording gecreëerd wordt voor autisme en dat mensen hier meer kennis over zouden hebben. Daarnaast zien zij graag dat het gesprek met mensen met autisme wordt aangegaan zodat ook begrepen wordt waarom de ander iets doet. Er zit namelijk altijd iets achter het gedrag van de ander. Ook vinden omstanders het belangrijk dat er meer oog is voor mensen met autisme in het bedrijfsleven. Een goede samenwerking met het netwerk is hiervoor gewenst.

Ten slotte vinden omstanders het belangrijk dat mensen met autisme de tijd krijgen om een boodschap te kunnen verwerken en te kunnen reageren.

Professionals geven aan dat zij het belangrijk vinden dat er meer kennis komt over autisme. Dit kan gedaan worden door een deskundigheidsbevordering te geven, maar ook door hier bijvoorbeeld in het basisonderwijs al mee te beginnen. Volgens de geïnterviewde professionals moet er op de PABO al meer kennis gedeeld worden over verschillende problematieken die zich voor kunnen doen in het basisonderwijs. Autismen moet hier een onderdeel van zijn. Daarnaast zou er een training gegeven moeten worden waarin bewustwording wordt gecreëerd over autisme en waarin er communicatievaardigheden aan worden geleerd. Ook moet ervoor gezorgd worden dat er stem wordt gegeven aan mensen met autisme en dat er ondersteunende hulpmiddelen kunnen worden ingezet.

Hoofdstuk 5 Conclusie en discussie

5.1 Conclusie

Met behulp van de beantwoorde deelvragen kan er antwoord worden gegeven op de hoofdvraag van dit onderzoek. Deze hoofdvraag is ontstaan vanuit de training 'Leef je eigen leven' en luidt als volgt:

Hoe worden de verschillen in directe communicatie tussen mensen met autisme en zonder autisme ervaren?

De meest voorkomende aspecten die door zowel mensen met autisme als mensen zonder autisme als prettig, maar ook als lastig werden ervaren zijn de volgende:

- Het krijgen en bieden van verwerkingstijd
- Het krijgen en geven van begrip voor elkaar en voor de diagnose autisme
- Het duidelijk zijn en overkomen
- Niets als vanzelfsprekend aannemen
- Iedereen met autisme is anders

De overige aspecten die ervaren werden door de mensen met en zonder autisme, maar die minder benoemd werden, zijn terug te vinden in de beantwoording van deelvraag 3 en 4.

Hieronder zullen de meest voorkomende aspecten verder worden toegelicht, waarbij tevens verbanden worden gelegd met de vakliteratuur.

Dit onderzoek bij mensen met en zonder autisme bevestigt hetgeen de vakliteratuur beschrijft, namelijk dat de meeste mensen met autisme behoefte hebben aan verwerkingstijd. Verwerkingstijd staat voor het krijgen van tijd om datgene gezegd is te kunnen verwerken in bijvoorbeeld hoofd- en bijzaken (De Bruin, 2004). Mensen met autisme nemen namelijk alle details en prikkels tijdens een gesprek in zich op. Het kost daardoor extra tijd om al die details en prikkels te kunnen onderscheiden in hoofd- en bijzaken (Markram et al., 2007). Mensen zonder autisme geven in de afgenomen interviews aan dat als mensen met autisme meer verwerkingstijd krijgen, zij meer passend kunnen reageren op de vragen die gesteld worden. Ook ontstaat er een tweerichtingsgesprek, is er meer begrip vanuit en voor beide kanten en verloopt de communicatie fijner. Dit wordt (h)erkend door de mensen met autisme. Echter vraagt het geven van verwerkingstijd wel iets van de mensen zonder autisme. Zij ervaren het geven van verwerkingstijd namelijk vaak als ongemakkelijk en het kan bij hen een gevoel van onzekerheid oproepen. Mensen met autisme zouden het waarderen als de mensen zonder autisme geduldig zouden blijven op de momenten dat zij verwerkingstijd nodig hebben.

Ten tweede zouden de mensen met autisme het fijn vinden als er meer begrip is voor de diagnose autisme. Ondanks dat mensen met autisme de wereld op een andere manier ervaren en er verschillen zijn in taalgebruik en –begrip (Milton, 2018), betekent dit niet dat zij op een andere manier behandeld willen worden. Mensen met autisme hebben het gevoel dat zij gezien worden als het stereotypisch beeld dat door films wordt gepresenteerd. Hiermee wordt bedoeld dat het vaak voorkomt dat mensen zonder autisme geen verschil zien in het hebben van autisme. Echter bestaat er in werkelijkheid niet één soort autisme. Autisme is een spectrum en uit zich in allerlei gradaties (J-P Teunisse, persoonlijke communicatie, 26 november 2021). Ondanks dat het een spectrum is, hebben veel mensen met autisme wel het gevoel dat er vaak vooroordelen over autisme zijn. Aangezien er in de boeken vaak staat beschreven dat eenieder met autisme moeite heeft met dezelfde aspecten. Terwijl dat in werkelijkheid niet voor iedereen met autisme geldt. Tevens wordt er voor mensen met autisme vaak bepaald gedrag of bepaalde handelingen ingevuld, aangezien veel mensen zonder autisme denken te weten dat elke handeling of elk gedrag afkomstig is van de diagnose autisme. Terwijl mensen met autisme weten wat ze doen, hoe ze het willen doen of

een eigen mening hebben en deze niet afkomstig is van de diagnose autisme. Kortom, behandel mensen met autisme op de manier zoals jezelf ook behandeld zou willen worden. Kijk naar de persoon zelf in plaats van naar het stereotypisch beeld dat er voorgeschoteld wordt. Dit is een wens die door meerdere respondenten werd genoemd.

Dit onderzoek bevestigt tevens hetgeen de vakliteratuur beschrijft, namelijk dat mensen met autisme behoefte hebben aan duidelijkheid. Met andere woorden: zeggen wat er bedoeld en verwacht wordt. Echter is dit in de communicatie niet altijd makkelijk, aangezien er in iedere communicatie vaak sprake is van een waarneembare (zichtbare en uitgesprokene) en niet-waarneembare (de onuitgesprokene) context. De niet-waarneembare context kan omschreven worden als dat wat niet gezegd, maar wel bedoeld wordt. Tevens is het voor mensen met autisme lastig om rekening te houden met de context bij het interpreteren van gebeurtenissen of dingen die zij waarnemen (Spectrumvisie, z.d.). Hierdoor worden de contexten niet altijd als vanzelfsprekend opgevat, aangezien iedere context voor mensen met autisme een nieuwe context is en deze niet verbonden worden aan eerdere gebeurtenissen of waarnemingen. Maar ook hebben woorden vaak meerdere betekenissen, wat het voor mensen met autisme nog extra lastig maakt (Vermeulen & Degrieck, 2006). Hoewel de verbinding leggen tussen de waarneembare en niet-waarneembare context en de betekenis van woorden begrijpen voor mensen zonder autisme vaak een gemakkelijke opgave is, is dit voor mensen met autisme een hele puzzel. Dit maakt dat mensen met autisme het prettig vinden als de volgende aspecten meegenomen kunnen worden in het bieden van duidelijkheid: puzzelstukken van Geef me de vijf (De Bruin, 2004), checken van de boodschap, doorvragen en het zoveel mogelijk vermijden van spreekwoorden, gezegdes of grapjes. Daarnaast wordt het door mensen met autisme als prettig ervaren als de ander goed nadenkt over de woordkeuze. Het is voor veel mensen met autisme fijn als woorden met een dubbele betekenis worden vermeden en anders uitgelegd worden. Dit zorgt voor duidelijkheid bij degene met autisme en kan miscommunicatie voorkomen.

Tot slot werd door verschillende respondenten benadrukt dat het belangrijkste om te onthouden is dat: iedereen met autisme is anders! Houd hier dan ook rekening mee tijdens het communiceren met iemand met autisme. Sta open en wees bereid om vragen te stellen aan degene met autisme. Communicatie vraagt inspannings- en aanpassingsvermogen van beide partijen.

5.2 Discussie

Na afloop van het onderzoek kunnen de volgende punten ter discussie worden gesteld.

5.2.1 Betrouwbaarheid en validiteit

In dit onderzoek is er gebruik gemaakt van een literatuuronderzoek en interviews. Er is naast de interviews geen ander meetinstrument gebruikt. Er is daarom in mindere mate sprake van methodische triangulatie en kan daarmee een negatieve invloed hebben gehad op de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek. Het blijkt echter dat er uit de literatuur dezelfde gegevens naar voren komen als bij de interviews. Dit zal zeer waarschijnlijk hetzelfde geval zijn geweest wanneer er meerdere meetmethoden waren gebruikt tijdens het onderzoek. Mogelijk zal het gebruik van meerdere meetinstrumenten dus niet tot andere resultaten hebben geleid.

In dit onderzoek is gekozen voor een respondentengroep met verschillende leeftijden. Deze leeftijden variëren tussen de 18 en 60 jaar, waarbij alle respondenten een normale begaafdheid met of zonder autisme hebben. Doordat er niet één specifieke doelgroep, bijvoorbeeld een doelgroep van 18 tot 25 jaar, voor het onderzoek is geworven, kan dit de betrouwbaarheid en validiteit verkleinen. Echter doordat er respondenten met verschillende

leeftijden zijn bevraagd, kan er vanuit verschillende leeftijdsfasen gekeken worden. Dit maakt dat de keuze van de respondentengroep betrouwbaar en valide is.

Tevens is bij het eerste interview gebruik gemaakt van een samenvatting in plaats van een transcript vanwege privacy redenen. Mogelijk is hierdoor informatie verloren gegaan, wat maakt dat de informatie uit dit interview minder betrouwbaar en valide kan zijn. De samenvatting is echter door de respondent gecontroleerd om aan te kunnen tonen dat datgeen wat uitgewerkt is, correct is.

Daarnaast is er geprobeerd om de interviewguides voor iedereen zo duidelijk mogelijk te formuleren. Het is echter gebleken dat één van de respondenten met autisme de interviewvragen te abstract vond ten opzichte van de anderen. Dit maakt dat er gedurende het afnemen van het interview meer ruis ontstond dan bij de anderen. Hierdoor konden de ervaringen minder goed bevraagd en gedeeld worden. De invloed hiervan op de totale resultaten is waarschijnlijk klein geweest, omdat dit maar bij één van de 22 interviews een rol speelde.

Gedurende het onderzoek zijn twee landelijke organisaties benaderd, die zich inzetten voor de belangen van mensen met autisme. Achteraf gezien hadden deze organisaties eerder in het proces benaderd kunnen worden, waardoor er voor hen meer ruimte was geweest om deel te kunnen nemen aan het onderzoek en waardoor er dus meer respondenten deel hadden kunnen nemen aan het onderzoek. Dit zou een volgende keer anders gedaan kunnen worden, omdat nu gebleken is dat er te weinig ruimte was voor deze organisaties om deel te kunnen nemen aan het onderzoek.

5.2.2 Generaliseerbaarheid

Om de betrouwbaarheid en validiteit binnen dit onderzoek te vergroten zijn er meerdere interviews afgenomen. Deze interviews zijn afgenomen bij zowel mannelijke als vrouwelijke respondenten. Tevens zijn er zowel jongvolwassene als volwassene respondenten met of zonder autisme bevraagd. Doordat er bij beiden geslachten interviews zijn afgenomen, wordt de generaliseerbaarheid enigszins vergroot. De generaliseerbaarheid kan echter niet volkomen vergroot worden, aangezien het geen representatieve steekproef is geweest. Er kunnen dus geen definitieve uitspraken gedaan worden over de gehele populatie van mensen met en zonder autisme.

5.2.3 Verandering ten aanzien van het Plan van Aanpak

Gedurende het onderzoeksproces zijn de hoofd- en deelvragen geregeld herschreven. In het plan van aanpak (zie bijlage 1) waren de hoofd- en deelvragen nog te abstract en te lang geformuleerd. Door samen met de opdrachtgever en praktijkdocent naar aanleiding van de ontvangen feedback op het plan van aanpak (bijlage 2; feedbackformulier opdrachtgever & feedbackformulier coach/2e beoordelaar) nogmaals te kijken naar de hoofd- en deelvragen hebben de onderzoekers deze concreter kunnen formuleren. Hierdoor kon het onderzoek door de onderzoekers beter worden uitgevoerd, aangezien zij nu helder voor ogen hadden wat er onderzocht moest worden. Uiteindelijk bleek dat deelvraag één en twee omgewisseld moesten worden om een chronologische opbouw te krijgen in het onderzoeksverslag. Ten tweede werd er in het plan van aanpak (bijlage 1) gesproken over enquêtes. Hier is echter gedurende het onderzoeksproces geen gebruik van gemaakt, omdat het in de ogen van de onderzoekers als meer passend en fijner werd gezien om de respondenten per interview te bevragen. Hierdoor kon er beter doorgevraagd worden en kon bij verkeerde interpretatie uitleg worden gegeven. Enquêtes hadden echter wel de betrouwbaarheid en validiteit enigszins kunnen vergroten, doordat er dan meer soorten meetinstrumenten waren ingezet.

5.2.4 Bijvangst

In een van de laatste gesprekken met de opdrachtgever gaf hij aan dat er in een herhalend of vervolgonderzoek eventueel nog gekeken kan worden naar het volgende: Mensen met autisme vinden het soms lastig om hun emoties te tonen, hierdoor benoemen zij deze vaak letterlijk richting de anderen. Er wordt echter regelmatig vanuit de ander geen gehoor gegeven aan deze emoties en walsen ze, om het zo maar te zeggen, eroverheen. Maar waarom gebeurt dit? Dat is iets wat nog onderzocht kan worden. Hierover is namelijk weinig tot geen vakliteratuur te vinden, terwijl dit probleem mogelijk wel vaak voorkomt bij mensen met autisme. Het enige wat hierover bekend is, zijn ervaringsverhalen van mensen met autisme.

Een voorbeeld hierbij is: de persoon met autisme vertelt aan de persoon zonder autisme dat hij/zij verdrietig is. De persoon zonder autisme geeft aan dat dit nergens voor nodig is, reageert hier überhaupt niet op of gaat erover in discussie. Hierdoor eindigt het gesprek al snel, aangezien beiden het gesprek niet meer als prettig ervaren. Als de persoon met autisme later terugkomt op dit gesprek en aangeeft dat hij/zij echt verdrietig was, krijgt hij/zij terug dat dit niet aan hem/haar te zien was en het daardoor lastig te 'geloven' was.

5.3 Aanbevelingen

Tijdens het afnemen van de interviews zijn er ook een aantal aanbevelingen vanuit de respondenten ontstaan, omtrent het creëren van een fijne communicatie met beide partijen (zie deelvraag 3 en 4). Deze aanbevelingen zijn gebaseerd als basis voor het ontwerpen van het onderzoeksresultaat. Om inzichtelijk te maken hoe de verschillen in communicatie tussen mensen met en zonder autisme ervaren worden, is er een poster en een filmpje gemaakt. Op de poster staan tips vermeldt die helpend zijn om de communicatie met mensen met autisme prettiger te maken (bijlage 7). Daarnaast wordt er via de QR-code op de poster doorverwezen naar het filmpje om daar de ervaringen te bekijken. Tevens sluiten de poster en het filmpje aan op het stimuleren van het gebruikmaken van de Double Empathy Problem theorie, aangezien de onderzoekers middels het product meer begrip willen creëren voor beiden partijen. Ervoor zorgen dat beiden partijen elkaar gaan leren begrijpen en hierdoor elkaar kunnen gaan helpen (Crompton et al., 2021). Het filmpje sluit aan bij de beantwoording van de hoofdvraag en de poster is ontworpen om in één oogopslag de tips te kunnen zien.

5.4 Vervolgonderzoek

In een vervolgonderzoek zou er gekeken kunnen worden naar de werkzaamheid van het ontworpen product. Hierbij kan er in worden gegaan op de volgende punten:

- Is het product helpend om de communicatie beter te laten verlopen? Zo niet, wat zijn de verbeterpunten?
- Welke doelgroep heeft het meeste profijt van het product?
- Is het product aansprekend? Zo niet, wat is nodig om het product aantrekkelijker te maken?
- Hoe wordt het product ervaren door beide doelgroepen?

Ook kan er in een vervolgonderzoek dieper in worden gegaan op de *Double Empathy Problem* theorie (Milton, 2018; Crompton et al., 2021). Om vanuit hier meer empathie te creëren voor beiden partijen.

Tevens kan er in een vervolgonderzoek dieper worden ingegaan op de emoties die ervaren worden door beiden partijen (zie hiervoor kopje bijvangst).

Hoofdstuk 6 Product

Gedurende het ontwerpen van het product is er rekening gehouden met de behoeften van de respondenten. Er is zowel gekeken naar het perspectief van mensen met- en zonder autisme (zie deelvraag 3 en 4). Daarnaast is er rekening gehouden met de belangrijkste ervaringen die naar voren komen in de conclusie. Deze ervaringen zijn te koppelen aan de literatuur over verwerkingstijd, verschil in belevingswereld, verschillen binnen de autismespectrumstoornis en (niet-) waarneembare context (zie conclusie). Aan de hand van deze aspecten is er product ontworpen dat aansluit op de behoeften van de respondenten.

Er is vaak naar voren gekomen dat de verwerkingstijd, begrip, duidelijkheid, vanzelfsprekendheid en eigen persoonlijkheid belangrijk is tijdens de communicatie. Respondenten merken dat hier nog te vaak geen rekening mee wordt gehouden. Beide groepen respondenten vinden ook dat er meer kennis over de communicatie met iemand met autisme moet komen.

Bij navraag over wat voor beeld zij hebben bij het ontwerpen van een product komen de volgende aspecten naar voren:

- Een deskundigheidsbevordering
- Een filmpje
- Een poster
- Een cursus

Binnen dit onderzoek kunnen niet alle aspecten mee worden genomen in het product, dit is gezien de tijd niet haalbaar. Het is echter wel belangrijk dat de behoeftes wel worden meegenomen.

Er is daarom gekozen voor het ontwerpen van een poster én een filmpje. Bij één van de respondenten kwam namelijk naar voren dat er meer mensen bereikt kunnen worden wanneer je een poster met een QR-code maakt. Die QR-code verwijst vervolgens naar het filmpje waar meer informatie over communicatie bij mensen met autisme naar voren komt (R22, persoonlijke communicatie, 14 april 2022). Het filmpje dat gemaakt is, is tevens ook te vinden op YouTube onder de naam 'Communicatie en ASS'. Zo is het filmpje voor mensen die geen QR-code kunnen scannen, ook te bereiken.

Vanuit de opdrachtgever is er toestemming gegeven voor het plaatsen van het filmpje op YouTube, zie bijlage 11.

Bij het opstellen van de poster is er gebruik gemaakt van de verschillende codebomen (zie bijlage 6). Hier zijn namelijk de belangrijkste aspecten van de communicatie te vinden. De belangrijkste tips die hierin naar voren kwamen over de communicatie zijn:

- Geef tijd om te denken
- Iedereen is anders
- Sta open
- Wees duidelijk
- Behandel ons als normaal

De uitwerking van deze poster is te vinden in bijlage 7.

Tijdens het ontwerpen van het filmpje is er eerst nagedacht over de onderwerpen die hierin naar voren moeten komen. Deze onderwerpen hangen samen met de belangrijkste tips van de poster. Om een duidelijk beeld van de opzet van het filmpje te krijgen, is er een mindmap gemaakt. De mindmap is te vinden in bijlage 8.

Vervolgens is er nagedacht over het belang van het maken van het filmpje; verschillen in communicatie verminderen.

Daarnaast is er nagedacht over de vormgeving van het filmpje. Het is namelijk belangrijk dat de kijker wordt meegenomen in het filmpje en dat de aandacht van de kijker bij het filmpje blijft. Om hiervoor te zorgen is er een voorbeeld van één van de respondenten gebruikt. Hier

kwam namelijk een mooi voorbeeld naar voren waarbij verschillende aspecten van de communicatie te zien zijn.

Aan de hand van dit specifieke voorbeeld kan de communicatie met iemand met autisme uitgelegd worden. Dit voorbeeld wordt weergegeven als dialoog tussen Puck en Jasper. Vervolgens zal uitgelegd worden wat er niet goed ging en worden er tips gegeven. Nadat de tips zijn gegeven volgt er opnieuw een dialoog tussen Puck en Jasper, waarbij in de communicatie meer rekening wordt gehouden met het feit dat Puck autisme heeft.

Om ervoor te zorgen dat het filmpje duidelijk en foutloos in werd gesproken, is ervoor gekozen om alle tekst alvorens het opnemen uit te typen. De tekst die voor het filmpje is gebruikt is te vinden in bijlage 9.

Na het opnemen van het filmpje is het filmpje naar verschillende mensen opgestuurd voor het verkrijgen van feedback. Er is voor de volgende mensen gekozen:

- Praktijkdocent
- Opdrachtgever
- Omstanders
- Professionals
- Mensen met autisme

Doordat het filmpje door verschillende mensen is bekeken ontstaat er feedback vanuit verschillende perspectieven. Deze feedback is gebundeld en toegepast bij het maken van het uiteindelijke product. Voor een overzicht van de verkregen feedback, zie bijlage 10. De tekst is aan de hand van de verkregen feedback aangepast in een blauwe kleur (zie bijlage 9).

Hoofdstuk 7 Verantwoording samenwerking

Samenwerken wordt door Slotman (z.d.) gedefinieerd als het gezamenlijk inzetten om een bepaald doel te bereiken. Gedurende het onderzoek hebben de onderzoekers er continu voor gezorgd dat er draagvlak was bij de opdrachtgever. Door regelmatig, bijna wekelijks, een voortgangsgesprek met de opdrachtgever gehad te hebben, konden de onderzoekers de opdrachtgever continu mee laten beslissen over de keuzes en beslissingen die gemaakt moesten worden. Hierdoor hebben de onderzoekers goed aan kunnen sluiten bij de vraag die de opdrachtgever voorafgaand aan het onderzoek had opgesteld en is er een passend, bruikbaar antwoord op gekomen. Na afloop van het onderzoek heeft de opdrachtgever, middels het feedbackformulier, feedback gegeven op de samenwerking (bijlage 2, feedbackformulier samenwerking). Tevens hebben de onderzoekers gedurende het onderzoek samengewerkt met de medestudenten uit dezelfde coaching groep. Deze samenwerking bestond uit het geven van feedback op elkaars verslagleggingen.

De feedbackmomenten hebben plaatsgevonden bij de afronding van het plan van aanpak en tijdens het uitschrijven van de conclusie. De gekregen feedback op het plan van aanpak ging voornamelijk over hoe het uitvoeren van het onderzoek zou worden gedaan, aangezien dit nog onduidelijk was. Deze feedback werd door de onderzoekers herkent, aangezien zij zelf op dat moment nog niet wisten. Dit is gaandeweg het proces duidelijker geworden voor de onderzoekers en staat beschreven in hoofdstuk 3. De gekregen feedback op de methode van onderzoek en de conclusie was voornamelijk bevestigend met wat aanvullingen. Dit was voor de onderzoekers een fijne bevestiging, aangezien zij zo wisten dat zij op de juiste weg waren betreft de verslaglegging. De aanvullingen zijn deels verwerkt in resultaten om een duidelijker beeld te creëren dan dat er al was. De ontvangen feedback is te vinden in bijlage 12. Tevens hebben de onderzoekers gedurende het onderzoek op een betekenisvolle manier samengewerkt met de betrokken doelgroepen, maar ook hebben zij in dialoog kennis en inzicht overgebracht. Bij het afnemen van ieder interview, met een respondent, hebben de onderzoekers gevraagd welke behoeften en/of wensen zij hebben gericht op het prettiger laten verlopen van de communicatie tussen mensen met en zonder autisme. Op basis van al deze behoeften en wensen hebben de onderzoekers een creatief eindproduct gecreëerd, waarmee zij iedereen bewust willen maken van de verschillen in communicatie tussen mensen met en zonder autisme. Doordat het eindproduct gebaseerd is op de behoeften en wensen van de respondenten, hebben de onderzoekers de respondenten gevraagd om feedback te geven op het eindproduct. Een aantal respondenten hebben feedback gegeven (bijlage 10). Deze feedback is door de onderzoekers ter harte genomen en opnieuw meegenomen in het meer passend maken van het eindproduct. Ook willen de onderzoekers het onderzoeksverslag, na beoordeling, delen met alle participanten en geïnteresseerden. Zodat de kennis rondom de verschillen in communicatie tussen mensen met en zonder autisme en de handvaten om deze prettiger te laten verlopen verspreid wordt. Ten derde hebben de onderzoekers de onderlinge samenwerking als zeer prettig ervaren. De onderzoekers hebben elkaar gedurende het onderzoek continu gesteund, ondersteund, gemotiveerd en positief bekrachtigd. Daarnaast stonden beiden onderzoekers continu open voor feedback. Hierdoor is er een verslag en eindproduct ontstaan waar beide onderzoekers achter staan en waar beide onderzoekers enorm veel van geleerd en genoten hebben. Ook hebben de onderzoekers elkaar continu op de hoogte gebracht van de ontwikkelingen in het verslag, zodat de een wist waar de ander mee bezig was en kon helpen.

Literatuurlijst

Admin. (2021, 15 februari). *Soorten communicatie*. Purestarters. Geraadpleegd op 19 februari 2022, van <https://purestarters.nl/soorten-communicatie/>

Autisme Centraal. (z.d.). *Autistisch denken. Wat betekent 'autisme als contextblindheid'?*. Geraadpleegd op 10 februari 2022, van <http://www.autismecentraal.com/public/faq.asp?lang=NL&pid=0&faqid=1&cat=5>

Autisme Expertise.nl. (z.d.). *Modules ASS bij volwassenen. Module 4 Communicatie*. Geraadpleegd op 1 maart 2022, van <https://www.autismeexpertise.nl/wp-content/uploads/2018/06/Module-4-Communicatie.pdf>

Blanken, C., Clijnen, M., Garenfeld, W., Te Paske, I., & Van Piere, M. (Reds.). (2016). *Psychiatrie voor de sociaal werker* (2^e druk). Bohn Stafleu van Loghum.

Broersen, R., & Van de Kamp, L. (2012). *Met autisme valt goed te leven! Een praktisch boek voor ouders, partners en hulpverleners*. Kosmos Uitgevers.

Canon Autisme. (2020, 17 mei). *1972 Autisme wereldwijd als stoornis erkend*. Canon Sociaalwerk. Geraadpleegd op 24 februari 2022, van https://www.canonsociaalwerk.eu/nl_aut/details.php?cps=8&canon_id=589

Commissie herziening Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit. (2018). *Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit*. KNAW; Nederlandse Federatie van Universitair Medische Centra; NWO; TO2-federatie; Vereniging Hogescholen; VSNU. <https://doi.org/10.17026/dans-2cj-nwwu>

Crompton, C.J., DeBrabander, K., Heasman, B., Milton, D., & Sasson, N.J. (2021). *Double Empathy: Why autistic people are often misunderstood*. Kids Frontiers for Young Minds. Geraadpleegd op 21 mei 2022, van <https://kids.frontiersin.org/articles/10.3389/frym.2021.554875>

De Bruin, C. (2004). *Geef me de 5*. Graviant educatieve uitgaven.

De Bruin, C. (2012). *Auti-communicatie. Geef me de 5*. Graviant educatieve uitgaven.

GGZ Standaarden. (2022, 13 januari). *Zorgstandaard Autisme*. Geraadpleegd op 7 februari 2022, <https://www.ggzstandaarden.nl/zorgstandaarden/autisme>

HAN. (z.d.). *Lectoraat. Volwaardig leven met autisme*. Geraadpleegd op 7 februari 2022, van <https://www.han.nl/onderzoek/lectoraten/lectoraat-volwaardig-leven-met-autisme/>

Helleman, V. (2020, 14 maart). *Vera Helleman: een eigen visie op autisme*. Vanuit autisme bekeken. Geraadpleegd op 28 april 2022, van <https://www.vanuitautismebekeken.nl/verahelleman-een-eigen-visie-opautisme#:~:text=Het%20ontbreken%20van%20dit%20ik,bepalen%20en%20de%20toekomst%20verbeelden>

Heslinga, C. (2020, 4 februari). *Diagnose autisme op latere leeftijd* [Illustratie]. Autisme Centrum Groningen. Geraadpleegd op 10 februari 2022, van <https://www.autismecentrumgroningen.nl/diagnose-autisme-op-latere-leeftijd/>

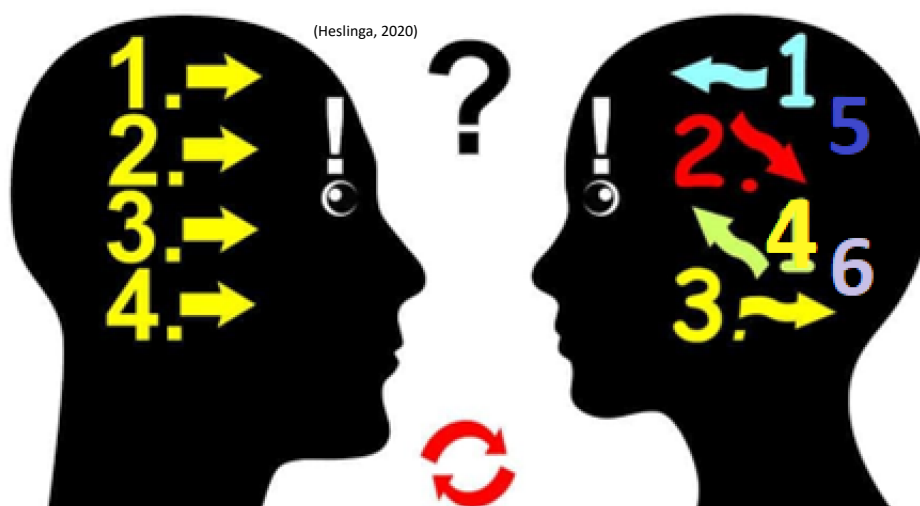
- Kenniscentrum KJP. (z.d.). *Autismespectrumstoornis (ASS) bij kinderen en adolescenten*. Geraadpleegd op 24 februari 2022, van <https://www.kenniscentrum-kjp.nl/professionals/autisme/>
- Leene Communicatie (Eindred.). (2014, januari). *Kennisbundel sociale inclusie*. Zorg voor beter. Geraadpleegd op 17 maart 2022, van <https://www.zorgvoorbeter.nl/zorgvoorbeter/media/documents/onderwijs/kennisbundel-sociale-inclusie.pdf>
- Markram, H., Markram, K., & Rinaldi, T. (2007). *The Intense World Syndrome – an alternative hypothesis for autism*. Frontiers. Geraadpleegd op 8 februari 2022, van <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/neuro.01.1.1.006.2007/full>
- Mattelin, E. (2015). *Oplossingsgericht werken met mensen met autisme*. Sociaal.Net. Geraadpleegd op 14 mei 2022, van <https://sociaal.net/achtergrond/oplossingsgericht-werken-mensen-autisme/>
- Milton, D. (2018, 2 maart). *The double empathy problem*. National Autistic Society. Geraadpleegd op 8 februari 2022, van <https://www.autism.org.uk/advice-and-guidance/professional-practice/double-empathy>
- Nederlandse Taalkunde. (z.d.). *Pragmatiek*. Dutch Linguistics. Geraadpleegd op 24 februari 2022, van https://www.ucl.ac.uk/dutchstudies/an/SP_LINKS_UCL_POPUP/SPs_dutch/linguistics/meaning_pragmatics.html
- Noens, I.L.J., & Van Berckelaer-Onnes, I.A. (2002). Communicatie bij mensen met autisme en een verstandelijke beperking. *Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan Verstandelijk Gehandicapten*, (4), 212-225. Geraadpleegd op 28 april 2022, van <https://lirias.kuleuven.be/retrieve/54359>
- Open Universiteit. (z.d.). *Kwalitatief onderzoek: ethiek en integriteit in onderzoek*. Geraadpleegd op 20 mei 2022, van <https://oupsy.nl/files/Kwalitatief%20Onderzoek%20-%20Ethiek%20en%20integriteit%20in%20onderzoek.pdf>
- Participatie Autismen. (z.d.). *Autisme en sociale interactie*. Geraadpleegd op 10 februari 2022, van <https://www.participate-autisme.be/go/nl/autisme-begrijpen/wat-is-autisme/autisme-van-binnen-uit/autisme-en-sociale-interactie.cfm>
- Rigter J., & Hintum van M. (2015) *Ontwikkelingspsychopathologie bij kinderen en jeugdigen – een inleiding*. (3^e herziene druk). Coutinho.
- XL10 (z.d.). *Wat is communicatie?* Geraadpleegd op 10 februari 2022, van <https://xl10.nl/wat-is-communicatie/>
- Slotman, M. (z.d.). *Samenwerken*. Tijd voor ontwikkeling. Geraadpleegd op 3 juni 2022, van <https://www.tijdvoorontwikkeling.nl/informatie/samenwerken/#:~:text=Samenwerken%20kan%20worden%20gedefinieerd%20als,groep%20of%20tussen%20meerdere%20groepen.>
- Spectrumvisie. (z.d.). *Contextblindheid*. Geraadpleegd op 28 april 2022, van <https://www.spectrumvisie.nl/informatie-2/autisme-anders-bekijken/ass/contextblindheid/>

- TOSinbeeld.nl. (z.d.). *Pragmatiek*. Geraadpleegd op 10 februari 2022, van <https://tosinbeeld.nl/pragmatiek/>
- Van der Donk, C., & Van Lanen, B. (2015). *Praktijkonderzoek in zorg en welzijn* (2^e herziene druk). Coutinho.
- Vance, T. (2021, 17 oktober). *The Identity Theory of Autism: How Autistic Identity Is Experienced Differently*. NeuroClastic. Geraadpleegd op 8 maart 2022, van <https://neuroclastic.com/the-identity-theory-of-autism-how-autistic-identity-is-experienced-differently/>
- Verken je geest. (2019, 9 april). *Paul Watzlawick en de pragmatische aspecten van de menselijke communicatie*. Geraadpleegd op 19 februari 2022, van <https://verkenjegeest.com/paul-watzlawick-en-de-pragmatische-aspecten-van-de-menselijke-communicatie/>
- Verleijdsdonk, M. (2021, 15 januari). *Geen ik-referentiekader: visie op autisme van Vera Helleman, en mijn persoonlijke ervaringen*. A-Typist. Geraadpleegd op 8 maart 2022, van <https://a-typist.nl/ik-referentiekader-vera-helleman/>
- Vermeulen, P. (2009). *Autisme als contextblindheid*. Berchem: EPO
- Vermeulen, P. (2010). *Dit is de titel: Over autistisch denken*. Berchem: EPO
- Vermeulen, P. (2016). Het voorspellende brein en autisme. Deel 1 en 2. *Sterk! In Autisme*, 2016, (4), 26-29 & 24-27. Geraadpleegd op 8 maart 2022, van <https://autismevriendelijkemondzorg.nl/wp-content/uploads/2018/09/Free-vermeulen-brein-1.pdf>
- Vermeulen, P., & Degrieck, S. (2006). *Mijn kind heeft autisme*. Lannoo. Geraadpleegd op 28 april 2022, van <https://books.google.nl/books?id=pn1Z7JVlUpAC&printsec=frontcover&hl=nl#v=onepage&q&f=false>
- VMBO+. (z.d.). *Communiceren*. Geraadpleegd op 19 februari 2022, van <http://vmboplus.nl/sociale-vaardigheden/bekijkjetoekomstnu/>

Bijlagen

Bijlage 1 Plan van Aanpak

Plan van aanpak Praktijkverbetering

Carolien Meijers & Silke Deckers
622750 & 617717
PED-VH74

Opdrachtgever: Michel Koolwaaij van
Lectoraat 'Volwaardig leven met autisme'
Coach: Brechtje van Gent
Aantal woorden: 5926

Voorwoord

U staat op het punt om 'Het plan van aanpak, praktijkverbetering' te lezen. De betreffende reden van dit verslag is de Praktijkverbetering voor het afstuderen van leerjaar 4.

In dit verslag zullen de vraagverheldering, probleemstelling, analyse en uitvoering van de praktijkverbetering beschreven zijn.

Veel leesplezier!

Aanleiding

Situatieschets

Organisatie

Het lectoraat 'Volwaardig leven met autisme' is een lectoraat binnen de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. Het lectoraat wil bijdragen aan de professionalisering van onderwijs en kennis op het gebied van hulpverlening aan normaalbegaafde mensen met autisme. Hierbij gaan ze als lectoraat uit van een levensloopvisie op autisme. Ze onderzoeken continu op welke wijze levensloopbegeleiding bij kan dragen aan het vergroten van de vermogens van mensen met autisme om het eigen leven in te richten zoals ze dat zelf waardevol vinden (HAN, z.d.).

Doelgroep

De doelgroep die centraal staat binnen het lectoraat, maar ook binnen deze praktijkverbetering, zijn normaalbegaafde mensen met autisme en normaalbegaafde mensen zonder autisme. Met andere woorden, mensen met een IQ tussen de 85 en 115, die 'kwetsbaarder zijn op het gebied van sociale interactie, communicatie, flexibiliteit in denken, bewegen en handelen, in de zintuigelijke prikkelverwerking en op het gebied van filteren en integreren van informatie' (GGZ Standaarden, 2022, p. 8) en mensen met een IQ tussen de 85 en 115 zonder autisme.

Vraagverheldering en probleemstelling

Er wordt gebruikt gemaakt van de 5xW+H methode (Van der Donk & Van Lanen, 2017) om het probleem binnen het lectoraat 'Volwaardig leven met autisme' te analyseren.

Aanleiding van de praktijkverbetering

Het lectoraat wil zien te achterhalen hoe de communicatie werkt tussen mensen met en zonder autisme. Het blijkt namelijk dat mensen met autisme op een andere manier communiceren dan mensen zonder autisme. Hierdoor kunnen er misverstanden ontstaan. Tijdens het geven van de training 'Leef je eigen leven' viel het de medewerkers van het lectoraat op dat de verklaring van het 'Double Empathy Problem' niet voor deze gemengde groep deelnemers geldt. Deze theorie verklaart dat als je mensen met autisme bij elkaar zet, de communicatie net zo soepel verloopt als wanneer je dit bij mensen zonder autisme doet. Het wordt pas een probleem als je deze mensen door elkaar zet, want dan ontstaan er een hoop misverstanden (Opdrachtgever, persoonlijke communicatie, 7 februari 2022). Terwijl er tijdens de training deelnemers zijn met en zonder autisme en de communicatie tussen beiden partijen voor iedereen goed verloopt. Maar hoe komt het dat het dan tijdens deze training wel lukt om naar elkaar te luisteren en elkaar te begrijpen, maar dat het in het alledaags leven vaak niet lukt? (Opdrachtgever, persoonlijke communicatie, 7 februari 2022).

Het lectoraat wil middels dit onderzoek in de toekomst zoveel mogelijk misverstanden in de communicatie tussen mensen met en zonder autisme voorkomen. Vaak wordt er in de dagelijkse manier van leven tegen mensen met autisme gezegd "doe dit nu even" door mensen zonder autisme, omdat zij vaak denken dat het gewoon of gemakkelijk is. Terwijl het voor mensen met autisme niet gewoon of gemakkelijk is, wat als gevolg heeft dat er misverstanden ontstaan. Met andere woorden, mensen zonder autisme begrijpen mensen met autisme net zomin als andersom. En het zou toch juist fijn zijn als iedereen elkaar wel kan begrijpen? Vandaar dat het lectoraat wil gaan kijken naar hoe die communicatie werkt tussen mensen met en zonder autisme, welke verschillen worden er nu ervaren en hoe kunnen deze verschillen verkleind worden. Zodat er wel prettige gesprekken verlopen tussen mensen met en zonder autisme. Het waarom van het onderzoek sluit aan bij de wil van mensen met autisme om erbij te horen en mee te mogen doen in de maatschappij. Dit erbij

horen en meedoen wordt ook wel inclusie genoemd. Volgens onderzoek beleven mensen met autisme vaak meer obstakels om aansluiting te vinden bij de maatschappij (Leene Communicatie, 2014) (macro). Tevens sluit het waarom van het onderzoek aan bij het doel van het lectoraat 'Volwaardig leven met autisme' van de HAN, namelijk de vermogens van mensen met autisme om het eigen leven in te richten zoals ze dat zelf waardevol vinden te vergroten (HAN, z.d.) (meso).

Verschillende perspectieven

Om een duidelijk beeld van de situatie te kunnen krijgen worden er meerdere perspectieven beschreven; het perspectief van twee medewerkers van de training, het perspectief van een observant en onderzoeker van de training en het perspectief van de doelgroep.

Tijdens het geven van deze training viel het een van de medewerkers (M) op dat alle jongeren dezelfde waarden in communicatie belangrijk vinden, maar dat jongeren zonder autisme makkelijker aansluiting vinden bij de anderen in tegenstelling tot de jongeren met autisme en dat daar veel misverstanden in ontstaan. Tijdens het geven van de training viel het M. in tegenstelling met de theorie op dat de jongeren met en zonder autisme wel naar elkaar luisterden en elkaar begrepen. Maar hoe dit nu kan, weten ze niet. Het is een onbewuste handeling die aansluit bij beide groepen jongeren. M. beseft wel dat de omgeving waarin de training gegeven wordt een veilige omgeving is, waarin niemand oordeelt over de ander. Doordat niemand oordeelt, durven alle deelnemers zich open te stellen terwijl dat in het hedendaags voor mensen met autisme beangstigend kan zijn, aangezien zij niet altijd goed begrepen worden en er op die manier misverstanden ontstaan. Maar ook wordt er in de training gesproken over kwaliteiten en kwaliteiten zijn voor iedereen hetzelfde, hierdoor begrijpt iedereen elkaar (Opdrachtgever, persoonlijke communicatie, 7 februari 2022). Er is ook een andere medewerker (J) naar haar perspectief omtrent de training en de communicatie tussen mensen met en zonder autisme gevraagd.

J. is van mening dat bij de communicatie met neurotypische mensen emoties, gevoelens, gedachten en context vaak een grote rol spelen. Neurotypische mensen kunnen hierdoor meerdere betekenissen verlenen aan hetgeen er wordt gezegd.

Mensen met autisme daarentegen verlenen vaak maar één betekenis aan hetgeen er wordt gezegd. Er moet dan dus écht gezegd worden wat er wordt bedoeld, anders kunnen er misverstanden ontstaan. Dit komt omdat mensen met autisme vaak de context om een vraag of verhaal heen niet meenemen, waardoor ze niet helemaal begrijpen wat er wordt gezegd. Neurotypische mensen gaan er dan vanuit dat het logisch is wat zij zeggen, terwijl dat eigenlijk niet zo is.

Kijkend naar de training 'Leef je eigen leven' verteld J. dat er hierbij bewust gekozen is om aan het begin van de training niet expliciet te benoemen of iemand autisme heeft of niet. Hierdoor ontstaan er gesprekken over verschillende onderwerpen waarbij ieder zijn ervaring deelt, maar waar het hebben van autisme niet op de voorgrond staat. Daarnaast gaat het erbij de training ook om dat de deelnemers en de begeleiders niet over elkaar oordelen.

De setting van de training is erg gestructureerd, dit maakt dat iedereen elkaar begrijpt. Het is duidelijk voor iedereen waar het over gaat en hierdoor ontstaan er geen misverstanden. Ook is er door de begeleiders goed nagedacht over het woordgebruik tijdens de training. Zo worden er woorden gebruikt die een eenduidige betekenis hebben en wordt er rustiger dan normaal gesproken (J., persoonlijke communicatie, 22 februari 2022).

De doelgroep voor het onderzoek zijn mensen met en zonder autisme, met een normale intelligentie. Uit interviews blijkt namelijk dat beide groepen verschillen ervaren in de communicatie met elkaar. Door deze verschillen ontstaat er regelmatig miscommunicatie, waardoor de communicatie niet prettig verloopt. Deze verschillen zijn onder andere: het anders interpreteren van de boodschap, andere humor hebben of begrijpen en verkeerd worden. Deze informatie blijkt uit interviews met verschillende respondenten, dit zijn géén respondenten vanuit de training die hierboven beschreven is, maar is een algemene doelgroep van mensen met autisme. Het was namelijk vanwege veiligheidsredenen niet mogelijk om respondenten van de training te benaderen.

Vergelijkbare onderzoeken

Zowel in Nederland als in het buitenland zijn er al verschillende onderzoeken gedaan als het gaat om de communicatieverschillen tussen mensen met en zonder autisme. Doordat er al zoveel onderzoek naar is gedaan, is het belangrijk om te kijken naar de verschillen binnen deze onderzoeken in plaats van mee te gaan in de clichés, oftewel het meegaan in de al bekende onderzoeksresultaten. Deze onderzoeksresultaten gaan vaak over wat de mensen met autisme anders kunnen doen, terwijl het, in welke context dan ook, een wederzijds proces is van geven en nemen, waarbij de mensen zonder autisme ook 'moeten' meebewegen.

Literatuuranalyse

Theorie autisme

In 1943 beschreef de Oostenrijks-Amerikaanse psychiater Leo Kanner als eerste de hoofdkenmerken van autisme (Rigter & van Hintum, 2015), echter werd pas in 1972 autisme wereldwijd als aparte stoornis erkend (Canon Autisme, 2020). Nadien is autisme uitgegroeid tot een bekende stoornis. In 1994 waren er vijf verschillende autismeclassificaties bekend, namelijk: de autistische stoornis, stoornis van Asperger, de pervasieve ontwikkelingsstoornis (PDD-NOS), Rett syndroom en desintegratie stoornis van de kinderleeftijd. Echter kon men het onderscheid tussen deze classificaties niet op een betrouwbare en valide manier omschrijven (Canon Autisme, 2020). Hierop volgde in 2013 de term 'Autismespectrumstoornis', waarbij de autistische stoornis, stoornis van Asperger en PDD-NOS zijn samengevoegd onder één term. Deze term, spectrum, geeft aan dat er diversiteit is in de manier waarop het autisme zich uit (J-P Teunisse, persoonlijke communicatie, 26 november 2021). Om het autismespectrumstoornis vast te kunnen stellen, wordt er gebruikt gemaakt van de DSM-5 (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, versie 5) (Blanken et al., 2016, Hoofdstuk 2). De DSM-5 bevat criteria waar de autismespectrumstoornis aan moet voldoen. Deze criteria zijn op te delen in twee domeinen, namelijk: 1) beperkingen in de sociale communicatie en interactie, 2) repetitief gedrag en specifieke interesses (beperkte, zich herhalende patronen van gedrag, interesses of activiteiten). Tevens moet naast deze twee domeinen ook voldaan worden aan de volgende criteria: de symptomen zijn aanwezig in de vroege kindertijd, leiden tot beperkingen en aantastingen van het dagelijks functioneren en de stoornissen kunnen niet verklaard worden door een globale ontwikkelingsachterstand of verstandelijke beperking (Kenniscentrum KJP, z.d.). Kortom, er bestaat niet één vorm van autisme, bij ieder mens drukt autisme zich op een unieke manier uit.

In het onderzoek zal er gesproken worden met de term 'autisme'.

Theorie communicatie

Op grond van de literatuur kan er vanuit twee perspectieven gekeken worden naar de oorzaak in communicatieverschillen tussen mensen met en zonder autisme, namelijk vanuit mensen met autisme en mensen zonder autisme. Maar voordat er wordt ingegaan op die verschillende perspectieven, wordt er eerst gekeken naar drie begrippen die samenhangen met het onderwerp, maar die continu met de tijd veranderen. Deze drie begrippen zijn *pragmatiek*, *directe communicatie* en *sociale interactie*. *Pragmatiek* gaat over het vermogen om de taalstructuur aan te passen aan de gesprekspartner, de context en de situatie (TOSinbeeld.nl, z.d.). *Directe communicatie* kan omschreven worden als een proces waarbij iemand fysiek informatie overdraagt aan een ander, oftewel 'face-to-face' communicatie (XL10, z.d.). Binnen dit proces komen er verschillende onderdelen van communicatie om de hoek kijken en welke dat zijn, zijn terug te vinden in bijlage 1. *Sociale interactie* gaat over de wijze waarop men op elkaar reageert en hoe men elkaar probeert te beïnvloeden (Participatie Autisme, z.d.). Nu deze drie begrippen zijn uitgelegd, zal het begrip van het volgende gedeelte makkelijker zijn.

Verschillen in directe communicatie

Communicatie wordt gebruikt om informatie met elkaar te kunnen delen. Dit kan op verschillende manier plaatsvinden, namelijk 'face-to-face', e-mail, gebarentaal, et cetera. In dit onderzoek zal gekeken worden naar de 'face-to-face' communicatie, oftewel directe communicatie. De processen die bij directe communicatie betrokken zijn, zijn vaak heel subtiel en erg complex. Hierdoor kan communiceren lastig zijn, vooral voor mensen met autisme, en kunnen er misverstanden in de directe communicatie ontstaan. Mensen met autisme ervaren voornamelijk communicatieproblemen in het vermogen om verbale en non-verbale vaardigheden in wederzijds sociaal contact te gebruiken (Autisme Expertise.nl, z.d.). Maar hoe kan het nu dat er misverstanden ontstaan, je zou toch denken dat iedereen hetzelfde communiceert. Dit klopt echter niet, mensen met autisme communiceren op een andere manier dan de meeste mensen, wat maakt dat er verschillen zijn in directe communicatie. Verschillen die vaak voorkomen zijn onder andere moeite hebben met het voeren van sociale gesprekken, of juist doorslaan in het voeren van gesprekken. Het stellen van ontzettend veel vragen wanneer een situatie onduidelijk is, té eerlijk zijn en het letterlijk nemen van de taal. Daarnaast hebben mensen met autisme vaak moeite met het maken van oogcontact en het interpreteren van gezichtsuitdrukkingen (Autisme Expertise.nl, z.d.; De Bruin, 2012). Doordat deze verschillen er zijn in de communicatie tussen mensen met en zonder autisme, kunnen er misverstanden ontstaan. In bijlage 2 is er een overzicht te vinden van de verschillen die voortkomen uit de vakliteratuur.

Verklaringsmodellen vanuit het perspectief van mensen met autisme

De verklaringsmodellen die beschreven zijn vanuit het perspectief van mensen met autisme over mensen met autisme die gebruikt kunnen worden om de verschillen in communicatie te verklaren zijn: de *'Intense World Theory'*, de *'Double Empathy Problem' theorie*, *'Identity Theory of Autism'* en de *theorie over het ontbrekende van ik-referentie*. De *'Intense World Theory'* gaat ervan uit dat autisme voorkomt uit een verbeterde hersencapaciteit in plaats van tekortkomingen. Met andere woorden, mensen met autisme hebben overdreven veel aandacht voor allerlei prikkels en nemen de wereld overdreven waar, hierbij gaat het ook om de emotionele verwerking en het leer- en geheugenproces. Terwijl mensen zonder autisme de wereld als één geheel ervaren, hebben mensen met autisme oog voor ieder fragment van de wereld (Markram et al., 2007). De *'Double Empathy Problem' theorie* suggereert dat wanneer mensen met verschillende ervaringen van de wereld met elkaar omgaan, zij moeite zullen ervaren op het moment dat zij zich willen inleven in de ander, aangezien er verschillen zijn in taalgebruik en begrip (Milton, 2018). Met andere woorden, de belevingswereld van mensen met autisme is anders dan de belevingswereld van mensen zonder autisme, waardoor misverstanden zullen ontstaan, omdat beiden moeite zullen hebben om zich in te kunnen leven in de belevingswereld van de ander. De *'Identity Theory of Autism'* verklaart waarom mensen met autisme zich inleven door hun persoonlijke ervaringen te vertellen of door de ander uit te dagen hun perceptie te herzien, omdat mensen met autisme aannemen dat anderen zichzelf en hun relaties ook willen zien gebaseerd op gemeenschappelijke waarden in plaats van gemeenschappelijke sociale identiteiten (Vance, 2021). Voordat de *theorie over het ontbrekende van ik-referentie* uitgelegd kan worden, is het belangrijk om te weten wat 'ik-referentie' nu inhoudt. Het 'ik-referentie' is een besef van 'ik': een ontwikkelde eigen identiteit, welk gekleurd wordt door je gedrag, gevoel, karakter en persoonlijke voorkeuren. Waarna een denkkader ontstaat en op basis van dat kader wordt het getoonde gedrag bepaald. De *theorie over het ontbrekende van ik-referentie* legt uit dat mensen met autisme wel ideeën hebben over de eigenschappen van een ik, echter blijven deze mentaal en niet voelbaar (Verleijdsdonk, 2021). Dit is volgens Helleman (2020) de oorzaak van de beperking in het voorstellings- en inlevingsvermogen dat autisme kent. Wat zorgt voor puurheid, eerlijkheid en leven in het nu, maar tevens voor moeite met de toekomst verbeelden, grenzen bepalen en keuzes maken.

Verklaringsmodellen vanuit het perspectief van mensen zonder autisme

De verklaringsmodellen die beschreven zijn vanuit het perspectief van mensen zonder autisme over mensen met autisme die gebruikt kunnen worden om de verschillen in communicatie te verklaren zijn: de *'Theory of mind'*, de *theorie van de centrale coherentie*, de *theorie van de executieve functies*, de *theorie van de contextblindheid* en de *theorie over het voorspellende brein*. De theorieën zijn geschreven door mensen zonder autisme over mensen met autisme, met andere woorden, vanuit de toeschouwer. De *'Theory of Mind'* beschrijft het vermogen om je te verplaatsen in de gedachten, gevoelens en intenties van anderen en dat bij mensen met autisme deze *'Theory of Mind'* onvoldoende is ontwikkeld (Blanken et al., 2016, Hoofdstuk 2). Met andere woorden, volgens mensen zonder autisme kunnen mensen met autisme zich onvoldoende inleven in de gedachte, gevoelens en intenties van anderen en daardoor ontstaan er misverstanden. De *theorie van de centrale coherentie* beschrijft dat bij mensen met autisme informatie niet automatisch globaal en in context verwerkt wordt om tot een betekenisvolle, samenhangende interpretatie van de omgeving te komen en dat mensen zonder autisme dit wel kunnen (Blanken et al., 2016, Hoofdstuk 2). Deze problemen op het gebied van de *centrale coherentie* valt volgens de theorie samen met de *theorie van de contextblindheid*. De *theorie van de contextblindheid* beschrijft dat mensen met autisme moeite hebben om zich in verschillende contexten op de juiste manier te gedragen, emoties en handelingen worden niet altijd meteen gezien of begrepen (Rigter & van Hintum, 2015). Met andere woorden, iedere waarneming heeft één betekenis, niets meer en niets minder. In bijvoorbeeld de film 'Rainman' steekt Raymond de straat over. Net als hij halfweg is, verspringt het verkeerslicht op rood, wat betekent stoppen. Raymond schrikt verbaasd op en houdt onmiddellijk halt. Hij blijft staan midden op de weg en verzet geen stap meer. Deze scène is een perfecte illustratie van de *contextblindheid* die de waarneming en het denken van mensen met autisme typeert. Zoals alle andere mensen met autisme heeft Raymond moeite om de betekenis van wat hij waarneemt te laten afhangen van de context. Voor mensen met autisme zijn de dingen zoals je ze waarneemt, niets meer en niets minder (Autisme Centraal, z.d.). Terwijl mensen zonder autisme in dezelfde situatie snel door zouden lopen en de betekenis van dat wat ze waarnemen laten afhangen van de context en het gedrag van Raymond, zonder zijn context, niet zouden begrijpen. Deze *contextblindheid* kan samenhangen met de *theorie over het voorspellende brein*. Deze beschrijft dat het brein van mensen met autisme te weinig voorspellingen maakt en ervaringen uit het verleden te weinig gebruikt om te voorspellen wat er gaat komen. Dit zorgt ervoor dat bijna alles een verrassing is en de wereld overweldigend kan zijn (Vermeulen, 2016). Terwijl het brein van mensen zonder autisme continu voorspellingen maken middels eerdere ervaringen en weinig tot niet voor verrassingen staan. De *theorie van de executieve functies* beschrijft dat mensen met autisme het moeilijk vinden om hun eigen handelen aan te sturen, alles moet in het vooruitzicht gepland worden en zodra een handeling anders verloopt, vinden mensen met autisme dit moeilijk en voor mensen zonder autisme maakt een onverwachte verandering niks uit (Rigter & Van Hintum, 2015).

Conclusie

Zoals hierboven omschreven staat is er al redelijk veel informatie te vinden over de communicatie bij mensen met autisme. Theorieën die vaak naar voren komen zijn de *theory of mind*, *executieve functies*, *centrale coherentie*, *theorie van de contextblindheid* en de *theorie van het voorspellende brein*.

Hetgeen dat deze theorieën met elkaar gemeen hebben, is dat deze allemaal omschreven worden vanuit het oogpunt van mensen zonder autisme. Dit kan een vertekend beeld van de werkelijkheid geven, omdat mensen mét autisme dit heel anders kunnen ervaren.

Het is daarom belangrijk om ook theorie vanuit het oogpunt van mensen met autisme erbij te betrekken, om zo de communicatie vanuit beide perspectieven te kunnen bekijken en te vergelijken. Theorieën bekeken vanuit het oogpunt van mensen met autisme zijn de *Intense World Theory*, *Double Empathy Problem*, *Identity Theory of Autism* en de theorie over het *ontbrekende ik-referentie*.

Door deze theorieën met elkaar te vergelijken zal er een beeld ontstaan over hoe de communicatie vanuit beide perspectieven uitgelegd kan worden. Dit vormt echter nog geen beeld over hoe de communicatie vanuit beide perspectieven wordt ervaren.

Zoals in de aanleiding namelijk ook omschreven wordt is dat de communicatie tussen mensen met en zonder autisme niet altijd soepel verloopt. Hierin kunnen namelijk misverstanden ontstaan. Het voorbeeld van Raymond geeft hierbij een mooi beeld van de verschillen in beleving en communicatie. Juist deze beleving van mensen met en zonder autisme in de communicatie is interessant om te onderzoeken. Hoe wordt deze communicatie door beide groepen ervaren en wat voor behoeften hebben zij omtrent deze directe communicatie? Op deze vraag zal het onderzoek zich gaan richten.

Analyse

Vraag en doelstelling van het project

Het lectoraat wil zien te achterhalen hoe de communicatie werkt tussen mensen met en zonder autisme. Het blijkt namelijk dat mensen met autisme op een andere manier communiceren dan mensen zonder autisme. Hierdoor kunnen er misverstanden ontstaan. Het doel van het lectoraat is om deze misverstanden zoveel mogelijk te kunnen voorkomen (Opdrachtgever, persoonlijke communicatie, 7 februari 2022).

Aan de hand van deze doelstelling is de volgende hoofdvraag ontstaan:

‘Hoe kunnen misverstanden in de directe communicatie tussen mensen met autisme en mensen zonder autisme worden verklaard, hoe worden deze ervaren en waar ligt bij beiden partijen de behoeften?’

Om een volledig antwoord te kunnen geven op deze hoofdvraag zijn er een aantal deelvragen opgesteld. Deze zijn als volgt:

- Hoe zijn vanuit literatuur over autisme de verschillen in directe communicatie tussen mensen met en mensen zonder autisme te verklaren?
Er zal middels een literatuuronderzoek antwoord worden gegeven op deze vraag.
- Welke misverstanden kunnen voorkomen in de directe communicatie tussen mensen met en zonder autisme?
Om antwoord te kunnen krijgen op deze vraag zullen er interviews worden gehouden met verschillende mensen die regelmatig communiceren met iemand met autisme. Denk hierbij aan gedragswetenschappers, groepsbegeleiders en onderzoekers. Daarnaast zullen er, als mogelijk, interviews worden gehouden met mensen met autisme. Tevens zal er gekeken worden naar wat er in de vakliteratuur bekend is over deze misverstanden.
- Hoe worden de misverstanden in de directe communicatie met mensen zonder autisme ervaren door mensen mét autisme? En welke behoeften hebben zij omtrent deze directe communicatie?
Om antwoord te kunnen krijgen op deze vraag is het van belang dat het perspectief van mensen met autisme in kaart wordt gebracht. Dit zal gedaan worden aan de hand van interviews. Hierbij zal ernaar gevraagd worden wat voor misverstanden mensen met autisme in de directe communicatie ervaren, hoe zij deze misverstanden ervaren en wat dan hun behoefte omtrent de directe communicatie is. Het is belangrijk dat er tijdens het interview open vragen worden gesteld en dat er niet geoordeeld zal worden, zodat iedereen zich veilig voelt.
- Hoe worden de misverstanden in de directe communicatie met mensen met autisme ervaren door mensen zónder autisme? En welke behoeften hebben zij omtrent deze directe communicatie?
Om antwoord te kunnen krijgen op deze vraag is het van belang dat het perspectief van mensen zonder autisme in kaart wordt gebracht. Dit zal gedaan worden aan de hand van interviews. Hierbij zal er gevraagd worden naar de misverstanden die mensen ervaren in de directe communicatie met mensen met autisme, naar hoe zij deze misverstanden ervaren en wat de behoefte van mensen zonder autisme omtrent de directe communicatie is. Het is belangrijk dat tijdens deze interviews open vragen worden gesteld en dat er niet geoordeeld zal worden, zodat iedereen zich veilig voelt.
Om een breed beeld van de ervaring in directe communicatie met mensen met autisme zullen gedragswetenschappers, groepsbegeleiders, maar ook mensen die geen pedagogische achtergrond hebben worden benaderd. Hier

is voor gekozen omdat juist de mensen zonder pedagogische achtergrond een mooi beeld kunnen geven van hoe deze directe communicatie eruitziet.

Met directe communicatie wordt de 'face to face' communicatie bedoeld. Hieronder valt dus *niet* de communicatie die mensen via sociale media met elkaar hebben.

Op het moment dat er over directe communicatie gesproken wordt, zijn er een aantal aspecten waar de nadruk op ligt. Dit is de context, verbale- en non-verbale communicatie, de pragmatiek en de voorwerptaal. De uitleg van deze begrippen is te vinden in bijlage 1.

Resultaat

Door het onderzoeken en uitvoeren van de praktijkverbetering zal de oorzaak van het verschil in communicatie tussen mensen met en zonder autisme naar voren komen. Het doel hiervan is om misverstanden in de communicatie te verminderen, zodat deze communicatie op een prettigere manier verloopt. De verschillen zullen duidelijk in kaart worden gebracht door middel van het maken van een poster of een animatiefilmpje. Dit filmpje kan dan bijvoorbeeld op scholen verspreid worden zodat leerlingen en studenten zich bewust zijn van de verschillen in communicatie die er zijn en wat de oorzaak hiervan is. Vervolgens zal er tijdens de praktijkverbetering gekeken worden oplossingen voor dit probleem. Hierbij wordt er vanuit het oogpunt van mensen met en zonder autisme gekeken naar wat voor hem/haar een prettige manier van communiceren is. Het resultaat hiervan kan gedeeld worden in een animatiefilmpje aan de hand van do's en dont's. Hierbij wordt er natuurlijk ook rekening gehouden met de theorie.

Belanghebbende (stakeholders)

Bij het onderzoek zullen er directe- en indirecte belanghebbende zijn. De direct belanghebbende zijn de mensen van de projectgroep van de training 'Leef je eigen leven'. Hierbij zijn de twee medewerkers van het lectoraat betrokken. Zij geven aan dat zij binnen deze projectgroep zien dat de jongeren dezelfde waarden in communicatie belangrijk vinden, maar dat jongeren met autisme meer moeite hebben met aansluiting vinden. Hierdoor ontstaan er misverstanden. Zij zouden graag achterhalen wat de oorzaak van deze verschillen in communicatie is, zodat ervoor gezorgd kan worden dat er minder misverstanden ontstaan.

Daarnaast is het lectoraat 'Volwaardig leven met autisme' een belangrijke belanghebbende. Zij hebben de vraag voor het onderzoek opgesteld en zijn dan ook erg benieuwd naar het verkleinen van de misverstanden.

Indirect zijn natuurlijk alle mensen met autisme betrokken. Zij zouden er baat bij hebben als meer mensen kennis hebben over de communicatie met mensen met autisme. Hierdoor zullen er namelijk minder vaak misverstanden ontstaan en zal de communicatie prettiger verlopen (Opdrachtgever, persoonlijke communicatie, 7 februari 2022). Ook de mensen zonder autisme zijn bij dit praktijkonderzoek belanghebbenden. Voor hen zal de communicatie met mensen met autisme ook verbeteren, en zij zullen elkaar vervolgens beter kunnen begrijpen.

Afbakening van de praktijkverbetering

Tijdens de praktijkverbetering wordt er onderzoek gedaan naar de oorzaak van de verschillen in communicatie bij mensen met en zonder autisme. Hierbij zal er gekeken worden naar wat deze verschillen in communicatie zijn en worden deze verschillen vanuit meerdere perspectieven beredeneerd. Er worden theorieën toegepast die geschreven zijn vanuit het oogpunt van mensen met autisme en er worden theorieën toegepast die geschreven zijn vanuit het oogpunt van mensen zonder autisme. Ook zal de theorie van contextblindheid worden toegepast, die vanuit beide perspectieven beredeneerd zal worden. Als de verschillen in de communicatie duidelijk zijn en de oorzaak hiervan bekend is, worden de belanghebbenden hiervan op de hoogte gebracht. Omdat natuurlijk niet iedereen over

hetzelfde opleidingsniveau beschikt, moet dit op een laagdrempelige manier verlopen. Op deze manier zal het voor iedereen te begrijpen zijn.

Dit kan bijvoorbeeld door middel van een poster, folder of een animatiefilmpje. Het doel hiervan zal zijn om de belanghebbende te informeren over de oorzaak van de verschillen, de verschillen zelf en hoe ervoor gezorgd kan worden dat de misverstanden bij de communicatie verminderd kunnen worden.

De allergrootste wens van de opdrachtgever is dat er een soort 'gemeenschappelijke taal' voor iedereen zal ontstaan zodat er geen misverstanden meer plaats vinden in de communicatie. Deze wens kan helaas niet waargemaakt worden, omdat de misverstanden niet zomaar weggenomen kunnen worden. Er kan wel voor gezorgd worden dat de kennis die tijdens het onderzoek is opgedaan, gedeeld wordt. Zo kunnen de misverstanden in de communicatie verminderd worden. Dit kan bijvoorbeeld door een soort voorlichting te geven om de communicatie tussen mensen met en zonder autisme te vergemakkelijken (Opdrachtgever, persoonlijke communicatie, 7 februari 2022).

Onderzoeksmethode

Voor het uitwerken van de praktijkverbetering wordt er een kwalitatief onderzoek gedaan. Dit wil zeggen dat er gebruik gemaakt wordt van gedetailleerde informatie vanuit de individuele deelnemers van het onderzoek. Hierbij wordt er gebruik gemaakt van dataverzamelmethode met een open karakter, oftewel de antwoorden staan niet vast en zijn voor iedereen anders (Van der Donk & Van Lanen, 2017). Daarnaast wordt er gebruik gemaakt van een participatief onderzoek. Bij participatief onderzoek wordt het onderzoek uitgevoerd in interactie met de omgeving. Bij het onderzoek zal er nauw en gelijkwaardig samen worden gewerkt met de omgeving waarbij het doel is om de levensomstandigheden van de betrokkenen te verbeteren (Van der Donk & Van Lanen, 2017).

Uitwerken van de praktijkverbetering

Bij het uitwerken van de praktijkverbetering zal er eerst een literatuuronderzoek plaatsvinden. Vervolgens zal er een praktijkonderzoek gestart worden, waarbij er interviews en enquêtes gebruikt zullen worden. Dit zal resulteren in het ontwerpen van een poster, folder of filmpje voor een voorlichting.

De betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten zal ervoor gezorgd worden dat de participanten tijdens een interview of enquête op geen enkele manier beïnvloed zullen worden bij het geven van hun antwoorden. Op deze manier kan er aangetoond worden dat het uitgevoerde onderzoek betrouwbaar is (Van der Donk & Van Lanen, 2017). Ook zal ervoor gezorgd worden dat de praktijkverbetering een valide onderzoek is. Dit houdt in dat er daadwerkelijk datgene wordt onderzocht wat ook onderzocht had moeten worden (Van der Donk & Van Lanen, 2017).

Om de betrouwbaarheid en de validiteit van het onderzoek te vergroten, zal er gebruik worden gemaakt van triangulatie. Dit wordt gedaan door meerdere bronnen te gebruiken die elkaar bevestigen, op verschillende manieren data te verzamelen en de data door verschillende personen te laten analyseren (Van der Donk & Van Lanen, 2017). Bij de praktijkverbetering wil dit zeggen dat er literatuur wordt gezocht over de verschillende theorieën en dat hierbij gezocht wordt naar meerdere bronnen die hetzelfde over de theorieën zeggen. De data worden op verschillende manieren verzameld door literatuuronderzoek, interviews en enquêtes toe te passen en zal door beide onderzoekers geanalyseerd worden.

Uitgangspunten en randvoorwaarden

De randvoorwaarden van de praktijkverbetering zijn besproken met de opdrachtgever. Er is afgesproken dat er wekelijks een overleg plaats zal vinden om de voortgang van het onderzoek te bespreken. Dit zal op de donderdagen online zijn via Teams, om 13.00 uur.

Wanneer de les op de maandag valt wordt er hierna met de opdrachtgever fysiek afgesproken om de voortgang te bespreken.

In de tussentijd kan er contact op worden genomen via Teams, dit kan als er vragen zijn of als er feedback op geschreven stukken gewenst is.

De doelgroep kan betrokken worden om interviews of enquêtes af te nemen. Hiervoor kan ook de werkplek van de onderzoekers benaderd worden. De opdrachtgever kent ook nog verschillende praktijkplekken die open zouden staan om mee te werken aan het onderzoek. Deze organisaties kunnen dan ook benaderd worden. Kijkend naar de privacy is er afgesproken dat in het verslag altijd alleen de letter van een persoon genoemd zal worden. Bij overige documenten mag wel de volledige informatie gebruikt worden (Opdrachtgever, persoonlijke communicatie, 7 februari 2022).

Risico's

Er zijn weinig risico's wat het onderzoek betreft. De opdrachtgever adviseert ons om met een open blik te blijven kijken en onszelf niet te veel beperkingen op te leggen. Wat een risico zou kunnen zijn is dat er onvoldoende participanten kunnen mee werken aan het onderzoek. Wanneer dit zich voor doet zal er samen met de opdrachtgever naar een oplossing worden gezocht.

Uitvoering

Kwaliteit

De praktijkverbetering zal gaan leiden tot het volgende resultaat, namelijk de oorzaak van de verschillen in communicatie tussen mensen met en zonder autisme zullen naar voren komen. Het doel hiervan is om misverstanden in de communicatie te verminderen, zodat deze communicatie op een prettigere manier verloopt. Dit wordt middels een verslag en later in het onderzoek middels een poster en/of animatiefilmpje duidelijk in kaart gebracht. Vervolgens zal er met de praktijkverbetering gekeken worden naar de oplossingen voor dit probleem. Hierbij wordt er vanuit het oogpunt van mensen met en zonder autisme gekeken naar wat voor hem/haar een prettige manier van communiceren is.

Organisatie

Binnen de praktijkverbetering zijn de rollen en taakverdelingen als volgt verdeeld:

De rol van de onderzoekers

De rol van de onderzoekers is om de praktijkverbetering tot een goed einde te brengen. Hierbij is het plan van aanpak eerlijk verdeeld en wordt er met elkaar meegedacht waar nodig. Tevens zullen de deelvragen eerlijk verdeeld worden en wordt de hoofdvraag samen beantwoord. Hierbij zullen de onderzoekers de interviews en enquêtes samen voorbereiden om ze vervolgens samen uit te voeren. Tevens zullen de onderzoekers elkaar gedurende de gehele praktijkverbetering continu helpen, ondersteunen en stimuleren.

Opdrachtgever

De rol van de opdrachtgever is om begeleiding te bieden tijdens de praktijkverbetering. De taken die hierbij komen kijken zijn: bijwonen van voortgangsgesprekken, het willen openstaan voor beantwoorden van vragen die betrekking hebben tot de praktijkverbetering, het geven van feedback op de verschillende onderdelen van de praktijkverbetering en helpen om lijntjes uit te zetten naar betrokkenen.

Andere betrokkenen

De rol van de betrokkenen is om bij te dragen aan de praktijkverbetering middels het beantwoorden van vragen uit interviews of enquêtes. De betrokkenen zullen vroegtijdig op de hoogte worden gesteld van eventuele interviews en/of enquêtes.

Klankbordgroep

De rol van de klankbordgroep is om de praktijkverbetering te voorzien van feedback. Deze feedback zal afgestemd worden op de gestelde deadlines vanuit de opleiding. Tevens zullen de onderzoekers de klankbordgroep voorzien van feedback op hun praktijkverbeteringen.

Planning

Voor het maken van de planning is de planning van Onderwijs Online aangehouden. Er is gekeken naar de verschillende onderdelen en wanneer de feedbackmomenten zijn. Aan de hand hiervan is er per week een planning gemaakt van wat er gedaan moet worden. Deze planning is te vinden in bijlage 3.

Draagvlak creëren

Bij het onderzoek verschilt het per betrokkenen hoe deze benaderd wordt. Er is contact gelegd met een logopedist en onderzoeker van het lectoraat die veel kennis heeft over de communicatie van mensen met autisme. Dit is via de mail gedaan en hierbij zijn er een aantal vragen gesteld. Om draagvlak te creëren is de mail gestart met een uitleg over het onderzoek en waarom juist zij benaderd is. Dit is belangrijk zodat zij een beeld heeft van het onderzoek en de plannen hiervoor. Nadat dit gebeurd is, zijn de vragen die nodig zijn voor het onderzoek gesteld. Gedurende het onderzoek zal er met meerdere mensen en

organisaties contact gelegd worden. Hierbij is het belangrijk dat beide partijen zich aan elkaar voorstellen en dat het doel van het onderzoek duidelijk is, voordat de participant bevraagd wordt. Vervolgens is het ook belangrijk om te laten weten dat de keuze vrij is om aan het onderzoek mee te werken of niet.

Met de organisaties zal er telefonisch contact op worden genomen, dit komt wat persoonlijker over en zo is het makkelijker om draagvlak te creëren. Met andere participanten zal via de mail contact worden opgenomen.

Tijd en geld

Er wordt verwacht dat er weinig kosten qua geld zullen zijn gedurende de praktijkverbetering. Er is afgesproken dat als er kosten worden gemaakt, deze eerlijk verdeeld zullen worden.

Denk hierbij aan kosten van het maken van een poster, een bewerkingsprogramma voor het maken van een filmpje, etc. Ook is er besproken dat er gedurende het onderzoek hier ongeveer evenveel tijd aan besteed zal worden; 2 à 3 dagen in de week. Er wordt besproken welke dagen er niet aan het onderzoek gewerkt wordt en zullen elkaar hier ook aan herinneren.

De tijd die andere betrokkenen zullen meewerken aan het onderzoek zal ook altijd besproken worden. In overleg zal een datum worden afgesproken en er zal een tijdsindicatie gegeven worden van de tijd die ze eraan kwijt zijn.

Met de opdrachtgever is ook besproken wanneer en hoe hij benaderd zal worden. Dit is terug te zien in hoofdstuk 2.

Ethische afwegingen

Gedurende het onderzoek zal er rekening gehouden worden met de volgende ethische afwegingen:

Tijdens het inzetten van de onderzoeksmethodes zal er geprobeerd worden om zoveel mogelijk veiligheid te bieden aan de participanten. Wanneer er vragen of onderwerpen in de interviews en enquêtes zijn waar de participant niet over wil praten, dan wordt dit gerespecteerd.

Met de opdrachtgever is afgesproken dat in de uitwerking van het onderzoek nooit een volledige naam van iemand zal worden gebruikt. Er zal altijd de beginletter van de naam of beroepsfunctie worden gebruikt. Ook zal er ten alle tijden een toestemmingsformulier getekend worden voor het gebruik van persoonsgegevens. Als een gesprek opgenomen wordt, zal hiervoor ook een toestemmingsformulier worden toegepast. Tevens zal audio- en/of videomateriaal, na het onderzoek meteen worden verwijderd. Mocht het gesprek niet worden opgenomen wegens welke reden dan ook, dan zal er een samenvatting van het gesprek gestuurd worden naar de persoon in kwestie ter controle en bevestiging.

De informatie die gedurende het onderzoek verzameld en verwerkt wordt, zal ten alle tijden worden opgeslagen in de veilige OneDrive omgeving van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

Bijlagen Plan van Aanpak

Bijlage 1: De verschillende onderdelen van communicatie

Communicatie is het doorgeven van informatie. Een persoon brengt bewust of onbewust (bedoeld of onbedoeld) een bepaalde boodschap op een ander over. Deze boodschap bevat informatie die bestaat uit gedachten, gevoelens en gedrag (VMBO+, z.d.).

De Oostenrijkse psycholoog Paul Watzlawick schrijft dat communicatie een belangrijke rol speelt in ons leven en in de maatschappij. Echter realiseren de meesten van ons niet hoe belangrijk die rol is. Volgens Watzlawick kunnen mensen niet *niet* communiceren en hierop ontwikkelde hij de volgende pragmatische aspecten van de menselijke communicatie (Verken je geest, 2019):

- Het is onmogelijk om niet te communiceren: al het menselijk gedrag is een vorm van communicatie, zelf als een persoon niets doet (verbaal of non-verbaal), brengt diegene iets over.
- Iedere communicatie bezit een inhouds- en betrekkingaspect: wat er gezegd wordt, wordt beïnvloedt door de relatie met die persoon.
- Elke communicatie is gebonden aan de interpretatie van gebeurtenissen: eenieder van ons maakt een eigen versie van dat wat geobserveerd of ervaren wordt en dat kleurt de relatie met anderen.
- Mensen communiceren zowel digitaal als analoog: mensen communiceren zowel met woorden als met non-verbale houdingen.
- Elke communicatie is symmetrisch of complementair: de mensen zijn uit op gelijkheid of accepteren de verschillende omstandigheden.

Communicatie bestaat daarbij uit verschillende onderdelen, maar wat zijn al deze onderdelen nu precies? Deze verschillende onderdelen worden hieronder uitgelegd.

Communicatie bestaat onder andere uit pragmatiek; het vermogen om de taalstructuur aan te passen aan de gesprekspartner, de context en de situatie (TOSinbeeld.nl, z.d.).

Pragmatiek bestaat echter ook weer uit drie onderdelen, namelijk (Nederlandse Taalkunde, z.d.):

- Deixis: de betekenis van sommige woorden en uitdrukkingen is afhankelijk van de context.
 - o Tijd en plaats van uiting
 - o Wie er spreekt en tegen wie er wordt gesproken
 - o Aanwijzen en andere gebaren van de spreker
- Performatieven: taal gebruiken om dingen te beschrijven en om bepaalde acties uit te voeren (om dingen te veranderen en om ingewikkelde betekennissen te communiceren)
- Implicaturen: het zeggen van één ding, maar iets anders bedoelen (verborgen bedoeling).

Communicatie bestaat altijd uit vijf elementen (VMBO+, z.d.):

- Zender: de persoon die de boodschap zendt.
- Boodschap: de informatie in de vorm van gedachten, gedrag en gevoelens.
- Kanaal: gesprek, verhaal, video, boek, etc.
- Ontvanger: de persoon die de boodschap hoort, voelt en ziet.
- Gevolgen: inzicht, begrip, etc.

De verschillende soorten van communicatie (VMBO+, z.d.) (Admin, 2021) (Vermeulen, 2010):

- Direct: face-to-face
- Indirect: via een sms, e-mailbericht, whatsappbericht, etc.
- Verbaal: communiceren met woorden.

- Non-verbaal: communiceren zonder woorden (gezichtsuitdrukking, gebaren, houding en symbolen).
- Eenzijdig: de ontvanger kan niet direct reageren.
- Meerzijdig: iedereen is zowel deelnemer als ontvanger (een voorbeeld hiervan is een gesprek tussen mensen).
- Para linguïstisch: de manier (door intonatie of klemtoon) waarop de woorden worden uitgesproken.
- Voorwerpentaal: communicatie middels voorwerpen (in een restaurant het glas in de lucht houden).

Communicatie bestaat altijd uit één of meerdere doelen (Admin, 2021):

- Informatief: informatie geven aan de ontvanger.
- Instructief: de ontvanger(s) instrueren om een bepaalde handeling uit te voeren.
- Entertainment: communicatie die leuk is om te vertellen en te ontvangen.
- Educatief: informatie ontvangen waarmee het kennisniveau van de ontvanger wordt vergroot.
- Overtuigend: een eigen mening/visie over iets duidelijk overbrengen op de ontvanger.
- Motiverend: de ontvanger niet alleen overtuigen, maar ook overhalen tot het uitvoeren van een bepaalde handeling.

Maar ondanks al deze onderdelen, kan er ook een ruis ontstaan. Deze ruis ontstaat als de ontvanger de boodschap anders interpreteert, verwerkt of verdraait. De boodschap wordt dan aan andere indrukken of persoonlijke ervaringen gekoppeld, wat als gevolg heeft dat de gegeven boodschap verkeerd of anders wordt opgevat dan bedoeld. Hierdoor ontstaat er 'ruis' in de communicatie (VMBO+, z.d.). Deze ruis heeft ook te maken met het begrip contextblindheid. Doordat mensen met autisme de context waarin een boodschap gegeven wordt vaak niet zien, kan de boodschap anders geïnterpreteerd worden. Hierbij gaat het er niet om dat mensen met autisme de context niet zien, maar dat zij deze informatie niet gebruiken (Vermeulen, 2009).

Bijlage 2: Verschillen in directe communicatie

Zoals eerder al is beschreven, worden er door mensen met autisme meer problemen in de communicatie ervaren dan door mensen zonder autisme. De problemen die vaak voorkomen en die dus zorgen voor de misverstanden tussen mensen met en zonder autisme, kunnen worden onderverdeeld in verbale en non-verbale communicatie. Mochten er gedurende het onderzoek andere of meerdere verschillen boven tafel komen, dan zullen deze hieraan worden toegevoegd (in een andere kleur).

Verbale communicatie

Sociale gesprekken

Voor mensen met autisme is het voeren van sociale gesprekken soms heel moeilijk, waardoor het veel energie voor hen kost om een sociaal gesprek te voeren, of juist heel gemakkelijk, waardoor zij er soms in door kunnen schieten. Terwijl sociale gesprekken voeren voor de meeste mensen zonder autisme iets 'gewoons' is.

Vragen stellen

Mensen met autisme stellen vaak een vraag als iets niet duidelijk genoeg is of als zij iets moeten weten wat voor hen belangrijk is. Mensen met autisme stellen daardoor niet vaak vragen vanuit interesse. Terwijl mensen zonder autisme dit vaak automatisch doen vanuit interesse tijdens gesprekken.

Wat wil de ander van mij?

Mensen met autisme kunnen moeite hebben met het afstemmen op de ander, het aanvoelen van wat de ander wel en niet wil. Dit kan gaan over: moeilijk kunnen aanvoelen wat de ander precies wil weten, het soms juist te uitgebreid willen antwoorden en daardoor allerlei onderwerpen aanhalen die voor de ander niet relevant zijn of halverwege hun verhaal

beginnen, omdat het verhaal voor mensen met autisme vanuit henzelf logisch en duidelijk is, terwijl dat voor de ander soms niet is, zij missen dan de voorinformatie. Mensen zonder autisme kunnen in veel omstandigheden vaak aanvoelen wat de ander wil weten en stemt zich daarop af.

Het letterlijk nemen van de taal

Mensen met autisme vatten de taal vaak letterlijk op. Zij begrijpen vaak niet wat er in figuurlijke zin gezegd wordt en nemen wat er gezegd wordt letterlijk op, dit komt doordat opmerkingen op verschillende manier geïnterpreteerd kunnen worden, waarbij context bepaald om welke interpretatie het gaat. Mensen met autisme vinden het moeilijk om sarcasme/grapjes op te pikken, terwijl mensen zonder autisme dit vaak makkelijk vinden, omdat zij de context van de opmerking eraan kunnen verbinden.

Te eerlijk zijn

Mensen met autisme hebben vaak de mooie eigenschap dat zij oprecht en eerlijk zijn. Enerzijds is dit prettig, omdat men mensen met autisme goed kan vertrouwen. Anderzijds is het een minder prettige eigenschap, omdat zij mensen op die manier kunnen kwetsen, terwijl dat niet de bedoeling is. Terwijl mensen zonder autisme vaak kijken naar de manieren waarop zij de ander niet zullen kwetsen, maar daardoor soms minder eerlijk zijn over dat wat ze willen zeggen.

Gericht zijn op details en inhoud

Mensen met autisme kunnen verhalen vertellen op een zeer gedetailleerde manier of op een efficiënte (analytische) manier, zonder daarin de sociale elementen aan bod te laten komen. Terwijl mensen zonder autisme vaak meer waarde hechten aan het praten over sociale onderwerpen of emoties in plaats van gericht te zijn op de details en inhoud van een verhaal.

Onduidelijkheden

Wanneer het voor mensen met autisme onduidelijk is, kunnen zij vragen naar duidelijkheid, tics of herhalend gedrag laten zien. Hiermee geven mensen met autisme aan dat zij puzzeltijd of hulp nodig hebben, waardoor zij het voor zichzelf weer duidelijk krijgen.

Non-verbale communicatie

Oogcontact

Mensen met autisme hebben vaak moeite met het maken van oogcontact, daarnaast vinden mensen met autisme het lastig om informatie uit de ogen te halen, waardoor het voor mensen met autisme lastig kan zijn om in te schatten hoe de ander zich voelt, bijvoorbeeld geïrriteerd, wat kan leiden tot onbegrip en communicatieproblemen. Terwijl oogcontact maken voor mensen zonder autisme iets is vanuit beleefdheid, interesse tonen in de ander.

Gezichtsuitdrukkingen

Mensen met autisme hebben moeite met het interpreteren van de gezichtsuitdrukkingen van anderen en sommige mensen met autisme variëren weinig qua gezichtsuitdrukkingen, waardoor zij voor de omgeving lastig zijn in te schatten. Mensen met autisme schatten de gezichtsuitdrukkingen van anderen op een andere manier in dan mensen zonder autisme. Mensen zonder autisme doen dit vanuit hun gevoel gecombineerd met de context, terwijl mensen met autisme dit vanuit een analytische benadering doen, zonder daarin de context te betrekken, hierdoor kunnen er in situaties misverstanden ontstaan.

Lichaamstaal, mimiek en gebaren

Mensen met autisme maken in verschillende variaties gebruik van mimiek, lichaamstaal en gebaren. Lichaamstaal wordt vaak gebruikt om iets duidelijk te maken aan de ander, bijvoorbeeld het aanwijzen van een voorwerp/plek. Hierbij is het voor mensen zonder autisme gebruikelijk om te checken of zij de aandacht van de ander hebben, voordat zij verder gaan. Hierbij gebruiken zij hun eigen lichaamstaal (aanwijzen), maar 'lezen' ook die van de ander (checkmoment). Echter checken mensen met autisme dit vaak niet, waardoor misverstanden kunnen ontstaan, omdat men elkaar dan niet goed begrijpt.

Moeite met toewenden

Mensen met autisme kunnen zich in gesprekken afwenden van de ander. Terwijl mensen zonder autisme zich in gesprekken juist naar elkaar toewenden. Waarom mensen met autisme zich afwenden van de ander, komt door het feit dat alle mimiek en lichaamshouding

van de ander en dat wat hij hoort, ruikt en ziet als extra dingen op hen afkomen. Hierdoor kunnen zij zich minder goed concentreren op dat wat gezegd wordt, omdat alle extra dingen eerst verwerkt moeten worden voordat zij de ander begrijpen. Terwijl dit voor mensen zonder autisme een automatisch proces is, waarbij eigen emoties en context een rol spelen.

Samengevat, mensen met autisme vinden het vaak lastig om verbale en non-verbale communicatie te integreren, dit kan zichtbaar worden in bijvoorbeeld: gezichtsuitdrukkingen die niet passen bij de situatie of het in de war raken van verbale en non-verbale communicatie die niet in overeenstemming zijn met elkaar.

Bijlage 3: Planning

Week	Taken
Week 5 31 januari – 6 februari	Kick-off 1 ^{ste} coachingsmoment
Week 6 7-13 februari	7 feb: verdiepingsgesprek met opdrachtgever 10 feb: Plan van aanpak samen bespreken
Week 7 14-20 februari	14 feb: concept plan van aanpak mailen naar medestudenten 15/16 feb: concept plan van aanpak medestudenten lezen 17 feb: 2 ^{de} coachingsmoment 17 feb: voortgangsgesprek met opdrachtgever
Week 8 21-27 februari	21 feb: 1 ^{ste} WPL 21 feb: voor 12.00 uur plan van aanpak mailen naar opdrachtgever 22 feb: interview met J. 24 feb: plan van aanpak bespreken met opdrachtgever
Week 9 28 februari – 6 maart	Voorjaarsvakantie
Week 10 7-13 maart	7 maart: voor 12.00 uur plan van aanpak incl. feedback opdrachtgever inleveren. 9 maart: interview met A. 10 maart: 3 ^{de} coachingsmoment 10 maart: voortgangsgesprek met opdrachtgever
Week 11 14-20 maart	17 maart: voortgangsgesprek met opdrachtgever
Week 12 21-27 maart	24 maart: 4 ^{de} coachingsmoment 24 maart: voortgangsgesprek met opdrachtgever
Week 13 28 maart – 3 april	28 maart: 2 ^{de} WPL 28 maart: voortgangsgesprek met opdrachtgever Uitschrijven van interviews en enquêtes n.a.v. de ontvangen feedback op plan van aanpak
Week 14 4-10 april	7 april: 5 ^{de} coachingsmoment 7 april: voortgangsgesprek met opdrachtgever Interviews en enquêtes uitvoeren
Week 15 11-17 april	Interviews en enquêtes uitvoeren
Week 16 18-24 april	Interviews en enquêtes uitvoeren
Week 17 25 april -1 mei	Transcriberen van de afgenomen interviews en enquêtes.
Week 18 2-8 mei	Meivakantie Analyseren data
Week 19 9-15 mei	Analyseren data
Week 20 16-22 mei	Conclusie + discussie schrijven
Week 21 23-29 mei	Innovatief product maken
Week 22 30 mei – 5 juni	Feedback cliënten/professionals ontvangen
Week 23 6-12 juni	Feedback cliënten/professionals verwerken + checken

Week 24 13-19 juni	13 juni: voor 12.00 uur PV uitvoering+verantwoording inleveren 15 juni: voor 12.00 uur PV reflectie+evaluatie inleveren
Week 25 20-26 juni	
Week 26 27 juni – 3 juli	
Week 27 4-10 juli	Afsluitingsweek onderwijs

Bijlage 2 Feedbackformulieren

Feedbackformulier van de opdrachtgever

Feedbackformulier Plan van aanpak

bij semesterprogramma 'Praktijkverbetering' 2021-2022

Deeltentamen: Praktijkverbetering: uitvoering en verantwoording

Student 1 Naam: Carolien Meijers Studentnummer: 622750	Student 2 Naam: Silke Deckers Studentnummer: 617717	Naam Feedbackgever: Michel Koolwaaij Functie / relatie : opdrachtgever Datum: 4 maart 2022
---	--	---

Probleemstelling	Positieve punten	Aandachtspunten
- In de probleemstelling is context voldoende beschreven - In de probleemstelling zijn verschillende perspectieven op de vraagstelling beschreven met voldoende aandacht voor het perspectief van de verschillende betrokkenen bij de vraagstelling - In de probleemstelling wordt gebruik gemaakt van verschillende bronnen, waaronder ervaringskennis, praktijk- en wetenschappelijke theorie	DEP en Intense World Theory goed omschreven op pagina 6. Leuk om naar die blogs te verwijzen, dat geeft mooie inzichten (kijk wel uit: een blog is maar een blog). Goed dat jullie hier vermelden dat er al meer onderzoeken zijn gedaan. De theorie van de contextblindheid hebben jullie mooi benoemd vanuit niet-autistisch perspectief. Wellicht kun je hier 'het voorspellende brein' nog bijnemen?	In de aanleiding staat dat de DEP zegt dat mensen met autisme onderling net zo goed communiceren als mensen zonder autisme. Dat zegt de DEP niet. Op pagina 6 beschrijven jullie de DEP wel goed. Op pagina 5 staat "ze begrijpen het niet, ze zijn overprikkeld of moe". Hier zijn jullie al aan het invullen. Dat is niet handig. Op pagina 6 beschrijven jullie het perspectief van mensen met autisme, maar gebruiken daarvoor 'contextblindheid', wat typisch beredeneerd is vanuit niet-autisten. Theorieën als 'ontbrekende ik referentie' of 'identity theory of autism' (voor beiden: zie teams) liggen hier meer voor de hand.

Analyse	Positieve punten	Aandachtspunten
De vraagstelling en doelstelling zijn eenduidig	In het opgestuurde PvA is de vraagstelling nog niet goed, maar na ons overleg	Ik ben erg benieuwd naar hoe jullie de vragen gaan

geformuleerd en volgen logisch uit de probleemstelling • Het beoogde resultaat is helder en voldoende afgebakend • De onderzoeks/ontwerpopzet is concreet en passend bij de vraagstelling • De keuze voor de betrokkenen bij de onderzoeks/ontwerpopzet is onderbouwd • De onderzoeks/ontwerpopzet is voldoende onderbouwd met relevante bronnen en verantwoord op basis van validiteit en betrouwbaarheid • De onderzoeks/ontwerpopzet is haalbaar in de praktijk • De onderzoeks/ontwerpopzet bevat een voldoende beschrijving van de uitgangspunten en randvoorwaarden. • Eventuele relaties met andere projecten en eventuele risico's zijn beschreven in de onderzoeks/ontwerpopzet	zijn deze flink verbeterd. (Ik zou nog wel graag een versie zien waar ik deze kan teruglezen).	beantwoorden. Dit zie ik nu nog niet terug. Ik zou ook graag zien of jullie al een beeld hebben welke literatuur jullie gaan gebruiken.
---	---	--

Uitvoering	Positieve punten	Aandachtspunten
• In het plan van aanpak is aandacht voor kwaliteitseisen. • Het plan van aanpak bevat een voldoende gedetailleerde planning voor het gehele onderzoeks-verbetertraject.	Communicatie en terugkoppeling verloopt vooralsnog goed. We hebben wekelijks op een positieve manier contact.	Het plan is nog niet heel erg concreet. Met welke organisaties en personen ga je contact opnemen? Gebruik je enquêtes of ga je interviewen? Welke informatie ga je van ze vragen? Voor welke deelvraag gebruik je wat?

• De taakverdeling tussen studenten en andere betrokkenen is voldoende beschreven en evenwichtig verdeeld. • Het plan van aanpak bevat een communicatieplan waarin de afstemming met de betrokkenen helder staat beschreven. • Eventuele ethische of juridische kwesties worden voldoende toegelicht/uitgewerkt (zoals omgaan met privacy). Het plan van aanpak bevat een beschrijving van de tijd en middelen die nodig zijn voor de uitvoering van het onderzoeks/ontwerpzet.		
---	--	--

Overige feedback en opmerkingen van de feedbackgever	Positieve punten	Aandachtspunten
	Jullie zijn erg enthousiast. Je gebruikt een goede mix van bronnen. Dat geeft een mooi beeld.	Wees concreter. Jullie herhalen jezelf regelmatig. (bijvoorbeeld over stakeholders). Kijk of dat echt nodig is.

Wat vind je van de ontvangen feedback?

(in te vullen door de student, nadat deze bovenstaande feedback heeft gekregen en verwerkt)

De ontvangen feedback gericht op de probleemstelling is helder en duidelijk. Tevens is het aansluitend op dat wat er in de PvA beschreven stond. Maar ook kunnen we dankzij de feedback de theorie in de probleemstelling nog passender en duidelijker gericht op het onderzoek beschrijven.

Ook de feedback op de analyse en de uitvoering is duidelijk. Er staat omschreven dat de vragen van het onderzoek nog niet duidelijk in het PvA staan, inmiddels is dit aangepast

en opgestuurd naar de opdrachtgever. Aan de hand van de feedback zal uitgewerkt worden hoe wij deze vragen gaan beantwoorden.
De uitvoering zal nog geconcretiseerd worden, wij hebben hier nu een duidelijker beeld van dus kunnen met deze feedback aan de slag.

Wat heb je met de feedback gedaan?

(in te vullen door de student, nadat deze bovenstaande feedback heeft gekregen en verwerkt)

De feedback over de probleemstelling hebben wij verwerkt in het PvA. De theorieën hebben wij aangevuld middels de feedback, maar ook hebben wij dingen omgewisseld, zodat hetgeen er staat beschreven klopt vanuit beide perspectieven.

De feedback over de analyse en uitvoering is verwerkt in het plan van aanpak. Er is inmiddels bekend dat wij de deelvragen gaan uitvoeren aan de hand van literatuuronderzoek en interviews. Bij deze interviews gaan we in op de verschillen in communicatie en hoe deze door mensen met en zonder autisme worden ervaren. Aan de hand van deze doelen zal er dan ook literatuur worden gezocht. Hierbij gaan we kijken vanuit het perspectief van iemand met autisme en het perspectief van iemand zonder autisme. De manier waarop we het onderzoek hebben uitgevoerd staat omschreven bij de methode van onderzoek (hoofdstuk 3).

Feedbackformulier van de coach en 2^e beoordelaar

Feedbackformulier Plan van aanpak

bij semesterprogramma 'Praktijkverbetering' 2021-2022

Deeltentamen: Praktijkverbetering: uitvoering en verantwoording

Student 1	Student 2	Naam Feedbackgever:Eric Siebenheller/Brechtje van Gent
Naam: Silke Deckers	Naam: Carolien Meijers	
Studentnummer: 617717	Studentnummer: 622750	Functie / relatie : Beoordelaars/begeleider
		Datum: 16-03 2022

Probleemstelling	Positieve punten	Aandachtspunten
- In de probleemstelling is context voldoende beschreven - In de probleemstelling zijn verschillende	Jullie beschrijven bruikbare informatie over de context van de praktijkvraag. Perspectief van opdrachtgever wordt duidelijk beschreven.	Bij de beschrijving van de context mag meer het macro en meso perspectief naar voren komen. Het perspectief van meer betrokkenen mag worden

perspectieven op de vraagstelling beschreven met voldoende aandacht voor het perspectief van de verschillende betrokkenen bij de vraagstelling In de probleemstelling wordt gebruik gemaakt van verschillende bronnen, waaronder ervaringskennis, praktijk- en wetenschappelijke theorie	Jullie gebruiken relevante bronnen en hebben uitgebreide analyse in de theorie gemaakt.	toegevoegd. Herkennen zij het bestaan van het knelpunt? Op basis van feedback van de opdrachtgever kunnen bronnen worden toegevoegd die het knelpunt beschrijven vanuit het perspectief van personen met autisme. Waaruit blijkt concreet dat er misverstanden ontstaan tussen mensen met en zonder autisme? Formulering: 'Vindt u niet?' Niet gebruikelijk om de lezer direct aan te spreken. Eerdere onderzoeksresultaten meenemen. Clichés? Wat bedoelen jullie daarmee? Wat is de kwaliteit van de bron over het double empathy problem? Noem een aantal veelvoorkomende verschillen. Zet dit niet alleen in de bijlage. De conclusie mag uitgebreider zodat het een verbinding vormt tussen theorie en literatuur en tevens duidelijk maakt wat al bekend is en wat niet. Dit wordt vervolgens de vraag van het onderzoek.
---	--	---

Analyse	Positieve punten	Aandachtspunten
De vraagstelling en doelstelling zijn eenduidig geformuleerd en volgen logisch uit de probleemstelling	Hoofd en deelvragen sluiten mooi op elkaar aan en vloeien logisch voort uit de probleemstelling. Helder is dat de vragen vanuit meerdere perspectieven zullen worden beantwoord.	Het woord verklaren wekt de indruk van een wetenschappelijke aanpak en is daarom wellicht minder geschikt. Kies bij voorkeur een andere term

• Het beoogde resultaat is helder en voldoende afgebakend • De onderzoeks/ontwerpopzet is concreet en passend bij de vraagstelling • De keuze voor de betrokkenen bij de onderzoeks/ontwerpopzet is onderbouwd • De onderzoeks/ontwerpopzet is voldoende onderbouwd met relevante bronnen en verantwoord op basis van validiteit en betrouwbaarheid • De onderzoeks/ontwerpopzet is haalbaar in de praktijk • De onderzoeks/ontwerpopzet bevat een voldoende beschrijving van de uitgangspunten en randvoorwaarden. • Eventuele relaties met andere projecten en eventuele risico's zijn beschreven in de onderzoeks/ontwerpopzet	Beoogde resultaat is helder qua vorm en globale doel. Uit gesprekken en planning komt naar voren dat de omvang van het project haalbaar is. Uitgangspunten en randvoorwaarden worden benoemd. Risico's worden beschreven.	zoals 'duidelijk gemaakt worden'. Hetzelfde geldt voor de term bij de conclusie: 'Hoe ontstaan misverstanden' Welke misverstanden doen zich voor zou bijvoorbeeld een meer passende omschrijving zijn. Onderzoeks/ontwerpopzet mag preciezer worden uitgewerkt. Per deelvraag onderzoeksmethoden beschrijven en keuzes toelichten/verantwoorden. Beschrijf participanten, meetinstrumenten, procedure enz. Het is nog niet duidelijk wie de participanten worden, de keuze voor hen is ook nog niet onderbouwd. De validiteit en betrouwbaarheid mag uitgebreider worden verantwoord. Doelgroep stukje klopt niet helemaal? Mensen zonder autisme worden ook genoemd maar later niet bij 'met andere woorden'? Hoe wil je deelvraag 2 meten? Projectresultaat: 2 filmpjes? of begrijp ik dat niet goed? Participatief onderzoek? Doen jullie dat inderdaad? Waar blijkt dat uit? Soorten triangulatie mogen scherper worden omschreven. Klankbordgroep? .
---	--	---

Uitvoering	Positieve punten	Aandachtspunten
• In het plan van aanpak is aandacht voor kwaliteitseisen. • Het plan van aanpak bevat een voldoende gedetailleerde planning voor het gehele onderzoeks-verbetertraject. • De taakverdeling tussen studenten en andere betrokkenen is voldoende beschreven en evenwichtig verdeeld. • Het plan van aanpak bevat een communicatieplan waarin de afstemming met de betrokkenen helder staat beschreven. • Eventuele ethische of juridische kwesties worden voldoende toegelicht/uitgewerkt (zoals omgaan met privacy). Het plan van aanpak bevat een beschrijving van de tijd en middelen die nodig zijn voor de uitvoering van het onderzoeks/ontwerpopzet.	De aspecten in dit deel van het plan van aanpak komen voldoende duidelijk naar voren. Jullie voeren zelf de regie over jullie planning. Ethische aspecten worden concreet beschreven.	Bepaalde aspecten kunnen na afloop van het project nog worden aangescherpt op basis van de uitvoering.

Overige feedback en opmerkingen van de feedbackgever	Positieve punten	Aandachtspunten

Wat vind je van de ontvangen feedback?

(in te vullen door de student, nadat deze bovenstaande feedback heeft gekregen en verwerkt)

Het is fijn om te zien dat we al zoveel positieve feedback hebben gekregen over het plan van aanpak. Dit geeft vertrouwen om op deze manier verder te gaan met het onderzoek. De aandachtspunten die worden beschreven zijn passend en bruikbaar voor het vervolg van het onderzoek.

Doordat de aandachtspunten zo concreet zijn kunnen we hier goed mee aan de slag. Dit is voor onszelf ook weer een bewustwording van dingen waar we al snel overheen lezen.

Wat heb je met de feedback gedaan?

(in te vullen door de student, nadat deze bovenstaande feedback heeft gekregen en verwerkt)

Feedback probleemstelling:

Het micro, meso en macro perspectief is toegevoegd. We hebben hierbij bewust nagedacht over het grotere perspectief. Daarnaast zijn de verschillen toegevoegd en is de conclusie uitgebreider omschreven.

De schrijfstijl van het verslag is aangepast.

Feedback analyse:

Naar aanleiding van de feedback bij de analyse is de onderzoeksvraag aangepast. Ook zijn hiermee de deelvragen veranderd, naar een meer passende vorm.

De onderzoeksopzet is uitgebreider omschreven naarmate we beter wisten hoe we het onderzoek vorm wilde geven. Dit is vervolgens per deelvraag uitgeschreven.

De doelgroepomschrijving is nagekeken op taalfouten.

Feedbackformulier opdrachtgever (product)

Feedbackformulier Innovatieve product

bij semesterprogramma 'Praktijkverbetering' 2021-2022

Deeltentamen: Praktijkverbetering: uitvoering en verantwoording

Student 1 Naam: Silke Deckers Studentnummer: 617717	Student 2 Naam: Carolien Meijers Studentnummer: 622750	Naam Feedbackgever: Michel Koolwaaij Functie / relatie : Docent / Onderzoeker Datum: 2 juni 2022
--	---	---

Feedbackpunten	Positieve punten	Aandachtspunten
De relatie tussen de uitkomsten van het onderzoek en het product is voldoende zichtbaar.	Het filmpje sluit goed aan bij de onderzoeksresultaten	
Het product is op creatieve wijze tot stand gekomen.	Goed bedacht om een filmpje te maken	
Het product is binnen de context van de organisatie voldoende vernieuwend.	De inhoud van het filmpje is niet heel verrassend, maar het feit dat we nu zo'n filmpje hebben is erg leuk.	
Het product is bruikbaar voor de organisatie	Ja, dit gaan we gebruiken	
Het product sluit aan op de doelgroep waarvoor het bestemd is.	Ja	
Er is voldoende draagvlak voor het product.		Is dit filmpje besproken met een (of meerdere) deelnemers? Komt het voorbeeld daarvandaan?
Het product is uitvoerbaar in de context van de organisatie (bijvoorbeeld voldoende mensen en middelen)	Jazeker	

Overige feedback en opmerkingen van de feedbackgever	Positieve punten	Aandachtspunten
	Het gebruikte voorbeeld is oké, maar er waren sterkere voorbeelden te bedenken. De evaluatie en conclusie in het filmpje zijn heel sterk en goed doordacht. De boodschap komt daardoor over.	

	Het idee om zo'n filmpje hiervoor te maken vind ik erg goed.	
--	--	--

Wat vind je van de ontvangen feedback?

(in te vullen door de student, nadat deze bovenstaande feedback heeft gekregen en verwerkt)

De ontvangen feedback waarderen wij enorm. Wij zijn blij dat de opdrachtgever tevreden is met het ontstane product. Dit geeft ons een gevoel van voldoening. Tevens vonden wij het leuk om zo'n product te creëren.

Wat heb je met de feedback gedaan?

(in te vullen door de student, nadat deze bovenstaande feedback heeft gekregen en verwerkt)

Doordat het voor de opdrachtgever nog niet helemaal helder was waar het voorbeeld vandaan kwam, hebben wij dit in het verslag nog duidelijker verwoord. Tevens hebben we duidelijker beschreven of het filmpje door meerdere mensen is bekeken en voorzien van feedback of alleen door de opdrachtgever (Het eerste punt is wel het geval namelijk 😊).

Feedbackformulier opdrachtgever (samenwerking)

Feedbackformulier Samenwerken en creatief handelen

bij semesterprogramma 'Praktijkverbetering' 2021-2022

Deeltentamen: Praktijkverbetering: uitvoering en verantwoording

Student 1 Naam: Carolien Meijers Studentnummer: 622750	Student 2 Naam: Silke Deckers Studentnummer: 617717	Naam Feedbackgever: Michel Koolwaaij Functie / relatie : Docent / Onderzoeker Datum: 02 juni 2022
---	--	--

Feedbackpunten	Positieve punten	Aandachtspunten
De student werkt zoveel mogelijk samen met alle betrokkenen.	Ik heb de samenwerking als zeer positief ervaren.	
De student zorgt voor draagvlak bij alle betrokkenen.	Ze hebben mij meegenomen in elke keuze en beslissing	
De student heeft een goed beeld van de verbeterwensen die liggen bij de betrokkenen.	Het was een lastige opdracht, waarin studenten begrijpelijk eerst zoekende waren. Dat hebben ze echt heel goed opgepakt.	
De student werkt aan een gelijkwaardige relatie.	n.v.t.	
De student benut talenten & kwaliteiten van alle betrokkenen.	n.v.t.	
De student verdiept zich in verschillende perspectieven en belangen van de betrokkenen.	Ja, daar heb ik echt bewondering voor. Want de perspectieven liggen bij dit onderzoek nogal uit elkaar	
De student zorgt voor voldoende participatie van alle betrokkenen	Ik werd overal in meegenomen.	Is er terugkoppeling geweest naar deelnemers?
De student heeft creatieve werkvormen gebruikt in de samenwerking met betrokkenen	n.v.t.	
De student heeft bevindingen gedeeld met betrokkenen.	Met mij wel. Daar mag ik zeker niet over klagen.	Is er terugkoppeling geweest naar deelnemers?

	Positieve punten	Aandachtspunten
--	-------------------------	------------------------

Overige feedback en opmerkingen van de feedbackgever	Het is een moeilijke opdracht, waarbij de traditionele theorie nogal afwijkt van ervaringen van betrokkenen. In het begin was het moeilijk voor jullie om daarin je weg te vinden, heel begrijpelijk. Jullie hebben vervolgens ervoor gekozen om veel theorie te lezen vanuit veel verschillende invalshoeken en heel veel interviews af te nemen. Jullie conclusies en vervolgadvis zijn prima.	Jullie schrijfstijl en taalgebruik bevat nogal eens fouten, halve zinnen en kromme formuleringen. Dat maakt het soms moeilijk te volgen.
---	---	---

Wat vind je van de ontvangen feedback?

(in te vullen door de student, nadat deze bovenstaande feedback heeft gekregen en verwerkt)

Wij zijn tevreden met de ontvangen feedback. Het was inderdaad een moeilijke opdracht, waarbij wij zo nu en dan echt aan het puzzelen waren met hoe we het voor elkaar gingen krijgen, maar het is ons uiteindelijk gelukt. Wij zijn zeer tevreden met het eindresultaat, van zowel het verslag als het product.

Wij zijn ons bewust van de schrijf- en taalfouten in het verslag.

Wat heb je met de feedback gedaan?

(in te vullen door de student, nadat deze bovenstaande feedback heeft gekregen en verwerkt)

Wij hebben aan het eind nog een schrijf- en taalcontrole uitgevoerd en tevens hebben wij het verslag laten checken door een extern persoon. Maar ook hebben wij op aanbeveling van de opdrachtgever het product met de respondenten gedeeld.

Bijlage 3 De verschillende onderdelen van communicatie

Communicatie is het doorgeven van informatie. Een persoon brengt bewust of onbewust (bedoeld of onbedoeld) een bepaalde boodschap op een ander over. Deze boodschap bevat informatie die bestaat uit gedachten, gevoelens en gedrag (VMBO+, z.d.).

De Oostenrijkse psycholoog Paul Watzlawick schrijft dat communicatie een belangrijke rol speelt in ons leven en in de maatschappij. Echter realiseren de meesten van ons niet hoe belangrijk die rol is. Volgens Watzlawick kunnen mensen niet *niet* communiceren en hierop ontwikkelde hij de volgende pragmatische aspecten van de menselijke communicatie (Verken je geest, 2019):

- Het is onmogelijk om niet te communiceren: al het menselijk gedrag is een vorm van communicatie, zelf als een persoon niets doet (verbaal of non-verbaal), brengt diegene iets over.
- Iedere communicatie bezit een inhouds- en betrekkingaspect: wat er gezegd wordt, wordt beïnvloedt door de relatie met die persoon.
- Elke communicatie is gebonden aan de interpretatie van gebeurtenissen: eenieder van ons maakt een eigen versie van dat wat geobserveerd of ervaren wordt en dat kleurt de relatie met anderen.
- Mensen communiceren zowel digitaal als analoog: mensen communiceren zowel met woorden als met non-verbale houdingen.
- Elke communicatie is symmetrisch of complementair: de mensen zijn uit op gelijkheid of accepteren de verschillende omstandigheden.

Communicatie bestaat daarbij uit verschillende onderdelen, maar wat zijn al deze onderdelen nu precies? Deze verschillende onderdelen worden hieronder uitgelegd.

Communicatie bestaat onder andere uit pragmatiek; het vermogen om de taalstructuur aan te passen aan de gesprekspartner, de context en de situatie (TOSinbeeld.nl, z.d.).

Pragmatiek bestaat echter ook weer uit drie onderdelen, namelijk (Nederlandse Taalkunde, z.d.):

- Deixis: de betekenis van sommige woorden en uitdrukkingen is afhankelijk van de context.
 - o Tijd en plaats van uiting
 - o Wie er spreekt en tegen wie er wordt gesproken
 - o Aanwijzen en andere gebaren van de spreker
- Performatieven: taal gebruiken om dingen te beschrijven en om bepaalde acties uit te voeren (om dingen te veranderen en om ingewikkelde betekenissen te communiceren)
- Implicaturen: het zeggen van één ding, maar iets anders bedoelen (verborgen bedoeling).

Communicatie bestaat altijd uit vijf elementen (VMBO+, z.d.):

- Zender: de persoon die de boodschap zendt.
- Boodschap: de informatie in de vorm van gedachten, gedrag en gevoelens.
- Kanaal: gesprek, verhaal, video, boek, etc.
- Ontvanger: de persoon die de boodschap hoort, voelt en ziet.
- Gevolgen: inzicht, begrip, etc.

De verschillende soorten van communicatie (VMBO+, z.d.) (Admin, 2021) (Vermeulen, 2010):

- Direct: face-to-face
- Indirect: via een sms, e-mailbericht, whatsappbericht, etc.
- Verbaal: communiceren met woorden.
- Non-verbaal: communiceren zonder woorden (gezichtsuitdrukking, gebaren, houding en symbolen).
- Eenzijdig: de ontvanger kan niet direct reageren.
- Meerzijdig: iedereen is zowel deelnemer als ontvanger (een voorbeeld hiervan is een gesprek tussen mensen).

- Para linguïstisch: de manier (door intonatie of klemtoon) waarop de woorden worden uitgesproken.
- Voorwerpentaal: communicatie middels voorwerpen (in een restaurant het glas in de lucht houden).

Communicatie bestaat altijd uit één of meerdere doelen (Admin, 2021):

- Informatief: informatie geven aan de ontvanger.
- Instructief: de ontvanger(s) instrueren om een bepaalde handeling uit te voeren.
- Entertainment: communicatie die leuk is om te vertellen en te ontvangen.
- Educatief: informatie ontvangen waarmee het kennisniveau van de ontvanger wordt vergroot.
- Overtuigend: een eigen mening/visie over iets duidelijk overbrengen op de ontvanger.
- Motiverend: de ontvanger niet alleen overtuigen, maar ook overhalen tot het uitvoeren van een bepaalde handeling.

Maar ondanks al deze onderdelen, kan er ook een ruis ontstaan. Deze ruis ontstaat als de ontvanger de boodschap anders interpreteert, verwerkt of verdraait. De boodschap wordt dan aan andere indrukken of persoonlijke ervaringen gekoppeld, wat als gevolg heeft dat de gegeven boodschap verkeerd of anders wordt opgevat dan bedoeld. Hierdoor ontstaat er 'ruis' in de communicatie (VMBO+, z.d.). Deze ruis heeft ook te maken met het begrip contextblindheid. Doordat mensen met autisme de context waarin een boodschap gegeven wordt vaak niet zien, kan de boodschap anders geïnterpreteerd worden. Hierbij gaat het er niet om dat mensen met autisme de context niet zien, maar dat zij deze informatie niet gebruiken (Vermeulen, 2009).

Bijlage 4 Oproep Facebook en LinkedIn

Beste netwerk,

Wij zijn Carolien Meijers en Silke Deckers. Momenteel zitten wij in het vierde jaar van de opleiding Pedagogiek, aan de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN). Wij zijn nu bezig met ons afstudeeronderzoek in opdracht van het HAN Lectoraat 'Volwaardig leven met autisme', waarbij wij onderzoek doen naar de verschillen in communicatie tussen mensen met autisme en mensen zonder autisme. Hierbij zijn wij op zoek naar mensen die ons meer kunnen en willen vertellen over hun ervaringen in de communicatie met mensen zonder autisme. Om achter die ervaringen te komen, zullen wij een eenmalig opgenomen interview van maximaal 60 minuten willen afnemen. Bent u/jij degene die akkoord wil gaan met het bovenstaande en ons zou willen helpen door uw ervaringen te delen? Reageer dan op dit bericht op stuur een mail naar: C.Meijers@student.han.nl en SCJ.Deckers@student.han.nl. Of mocht u/jij naar aanleiding van het bovenstaande nog vragen hebben, neem dan ook gerust contact met ons op!

Wij horen graag van u/jou!

Carolien & Silke

Bijlage 5 Interviewguides

Interviewvragen – perspectief professionals

Inleiding -> uitleggen wat het onderzoek in houdt.

Introducerende vragen:

- Hoelang werkt u al met cliënten met autisme?
- Waarom bent u gaan werken met cliënten met autisme?
- Wat spreekt u aan bij het werken met cliënten met autisme?

Dieper in gaan op het onderwerp:

- Hoe ervaart u de directe communicatie met cliënten met autisme?
- Wat gaat hierin goed?
- Als u terugkijkt op een gesprek met een cliënt met autisme. Zijn er dan aspecten/zaken in de communicatie met diegene die u fijn/prettig vindt of waar u zelf van zegt 'als ik dit doe/zeg, dan begrijpt/snapt de ander mij direct'? Zo ja, wat zijn deze? Zo nee, wat maakt dat u het niet fijn/prettig vindt?
- Wat voor gevoel roept dit (een succeservaring) bij u op? Welke gevolgen heeft dit voor uzelf, voor de persoon met autisme, voor de samenwerkingsrelatie of welke eventuele concrete gevolgen kan zo'n succeservaring veroorzaken?
- En als u terugkijkt op een gesprek met cliënt met autisme. Zijn er dan ook aspecten/zaken in de communicatie met diegene die u lastig vindt of waar u moeite mee hebt? Zo ja, wat zijn deze? Zo nee, waardoor dan niet?
- Wat voor gevoel roept dit (zo'n knelpunt) bij u op? Welke gevolgen heeft dit voor uzelf, voor de persoon met autisme, voor de samenwerkingsrelatie of welke eventuele concrete gevolgen kan zo'n knelpunt veroorzaken?
- Wat zou u kunnen zeggen over uw taalgebruik richting de cliënten met autisme?
- Wat zou u kunnen zeggen over uw lichaamstaal richting de cliënten met autisme?
- Nadat u iets tegen de cliënten met autisme heeft gezegd, controleert u dan of de boodschap duidelijk/begrepen is? Zo ja, hoe en waarom? Zo nee, waarom niet?
- Als u communiceert met cliënten met autisme, maakt u dan gebruik van het visualiseren van opdrachten/instructies? Zo ja, hoe en waarom? Zo nee, waarom niet?
- Zijn er zaken die u voorheen lastig vond in de communicatie met cliënten met autisme waar u nu anders mee omgaat?
- Op wat voor manier heeft u hier anders mee leren omgaan?
- Zijn er zaken waarvan u ziet of denkt dat veel mensen ze lastig vinden of moeite mee hebben in de communicatie met cliënten met autisme?
- Als u direct communiceert, dus een gesprek voert, met cliënten met autisme. Houdt u dan rekening met bepaalde dingen? Zo ja, waarom en doet u dit bewust? Zo nee, waarom niet?
- Waarom houdt u dan juist met deze dingen rekening?
- Als u een ideale situatie mag schetsen als het gaat om de communicatie met cliënten met autisme. Hoe ziet u de ideale situatie voor zich?
- Wat is er, denkt u, voor nodig om deze situatie te kunnen bereiken?
- Waar ligt voor u hierbij de behoefte?
- Wat zouden wij als onderzoekers hierin kunnen betekenen?
- Hoe kan dit gerealiseerd worden? Waar moet dit dan aan voldoen (randvoorwaarden, welke vorm; filmpje/poster etc., in welke situatie kan je dit inzetten, wie moet het kunnen gebruiken? Etc.)?

Simpelere vragen:

- Op het moment dat u andere cliënten (zonder autisme) begeleidt, communiceert u dan op dezelfde manier als met cliënten met autisme of op een andere manier?

- Wat houdt die andere manier dan in?
- Waarom doet u dat?
- Zijn er voor u daadwerkelijk verschillen in de communicatie tussen cliënten met autisme en cliënten zonder autisme?

Afsluiting:

- Zijn er verder nog dingen die u graag kwijt wil?

Interviewvragen – perspectief omstanders

Inleiding -> uitleggen wat het onderzoek in houdt.

Introducerende vragen:

- Op welke plek/Waar bent u regelmatig in contact met iemand met autisme?

Dieper in gaan op het onderwerp:

- Hoe ervaart u de directe communicatie met haar/hem (de persoon met autisme)?
- Wat gaat hierin goed?
- Als u terugkijkt op een gesprek met hem/haar. Zijn er dan ook aspecten/zaken in de communicatie met hem/haar die u fijn vindt of waar u zelf van zegt 'als ik dit doe, dan begrijpt/snapt de ander mij direct'? Zo ja, wat zijn deze? Zo nee, waardoor dan niet?
- Wat voor gevoel roept dit (een succeservaring) bij u op? Welke gevolgen heeft dit voor uzelf, voor de persoon met autisme, voor de onderlinge band of welke eventuele concrete gevolgen kan zo'n succeservaring veroorzaken?
- En als u terugkijkt op een gesprek met hem/haar. Zijn er dan ook aspecten/zaken in de communicatie met hem/haar die je lastig vindt of waar je moeite mee hebt? Zo ja, wat zijn deze? Zo nee, waardoor dan niet?
- Wat voor gevoel roept dit (zo'n knelpunt) bij u op? Welke gevolgen heeft dit voor uzelf, voor de persoon met autisme, voor de onderlinge band of welke eventuele concrete gevolgen kan zo'n knelpunt veroorzaken?
- Wat zou u kunnen zeggen over uw taalgebruik richting hem/haar?
- Wat zou u kunnen zeggen over uw lichaamstaal richting hem/haar?
- Nadat u iets tegen hem/haar heeft gezegd, controleert u dan of de boodschap duidelijk/begrepen is? Zo ja, hoe en waarom? Zo nee, waarom niet?
- Als u communiceert met hem/haar, maakt u dan gebruik van het visualiseren van opdrachten/instructies? Zo ja, hoe en waarom? Zo nee, waarom niet?
- Zijn er zaken die u voorheen lastig vond in de communicatie met hem/haar waar u nu anders mee omgaat?
- Op wat voor manier heeft u hier anders mee leren omgaan?
- Zijn er zaken waarvan u ziet of denkt dat veel mensen ze lastig vinden of moeite mee hebben in de communicatie met hem/haar?
- Als u direct communiceert, dus een gesprek voert, met hem/haar. Houdt u dan rekening met bepaalde dingen? Zo ja, waarom en doet u dit bewust? Zo nee, waarom niet?
- Waarom houdt u dan juist met deze dingen rekening?
- Als u een ideale situatie mag schetsen als het gaat om de communicatie met hem/haar. Hoe ziet u de ideale situatie voor zich?
- Wat is er, denkt u, voor nodig om deze situatie te kunnen bereiken?
- Waar ligt voor u hierbij de behoefte?
- Wat zouden wij als onderzoekers hierin kunnen betekenen?
- Hoe kan dit gerealiseerd worden? Waar moet dit dan aan voldoen (randvoorwaarden, welke vorm; filmpje/poster etc., in welke situatie kan je dit inzetten, wie moet het kunnen gebruiken? Etc.)?

Simpelere vragen:

- Op het moment dat u andere mensen zonder autisme spreekt, communiceert u dan op dezelfde manier als met hem/haar of op een andere manier?
- Wat houdt die andere manier dan in?
- Waarom doet u dat?
- Zijn er voor u daadwerkelijk verschillen in de communicatie tussen mensen met autisme en mensen zonder autisme?

Afsluiting:

- Zijn er verder nog dingen die u graag kwijt wil?

Interviewvragen – perspectief autisme

Inleiding -> uitleggen wat het onderzoek inhoudt. Ook duidelijk aangeven dat het geven van geen antwoord ook oké is, niemand kan en hoeft alles te weten.

Introducerende vragen:

- Sinds wanneer bent u gediagnostiseerd met autisme?
- Heeft deze diagnose iets in uw leven veranderd? Zo ja, wat en hoe?
- Wat betekent autisme voor u?

Dieper in gaan op het onderwerp:

- Ondervindt u wel eens problemen met communicatie? Zo ja, welke problemen?
- Wordt u in het dagelijks leven wel eens verkeerd begrepen? Zo ja, kunt u een voorbeeld geven?
- Begrijpt u in het dagelijks leven de mensen in uw omgeving wel eens verkeerd? Zo ja, kunt u hier een voorbeeld van geven?
- Zijn er voor u verschillen in de directe communicatie tussen praten met mensen met autisme en mensen zonder autisme? Zo ja, welke? Zou u hier een voorbeeld bij kunnen geven?
Als ze een voorbeeld geven van een situatie die mis was gelopen, dan vragen naar hoe de ander het beter had kunnen doen, maar ook vragen naar hoe de persoon zelf het anders had kunnen doen (geeft ook een beeld van de gewenste situatie). -> eerst vragen naar de ander, dan pas naar de persoon zelf -> dit is veiliger.
- Komen deze problemen ook voor in de directe communicatie met personen die u goed kent/dierbaar zijn of komen deze dan minder vaak voor?; kan omgaan met metaforen, maar ga slecht als afspraken last minute veranderen of mensen vaag blijven in wat ze doen/van mij verwachten
- Hoe denkt u dat dit komt?

Als hier nog geen antwoord op is gegeven, dan kunnen we dit ook nog uitvragen:

- Heeft u wel eens dat mensen met autisme u verkeerd begrijpen?
 - o Zo ja, vragen naar een voorbeeld
 - o Zo nee, welke oorzaken kan dat hebben?
- Heeft u wel eens dat mensen zonder autisme u verkeerd begrijpen?
 - o Zo ja, vragen naar een voorbeeld
 - o Zo nee, welke oorzaken kan dat hebben?
- Als u terugkijkt op een gesprek met iemand met autisme. Zijn er dan aspecten/zaken in de communicatie met diegene die u fijn/prettig vindt? Zo ja, wat zijn deze?
- Wat voor gevoel roept dit (fijne/prettige communicatie) bij u op? Welke gevolgen heeft dit voor uzelf, voor de ander, voor de onderlinge band?
- En als u terugkijkt op een gesprek met iemand met autisme. Zijn er dan ook aspecten/zaken in de communicatie met diegene die je lastig vindt of waar je moeite mee hebt? Zo ja, wat zijn deze? Zo nee, waardoor dan niet?

- Wat voor gevoel roept dit (lastig/moeizame communicatie) bij u op? Welke gevolgen heeft dit voor uzelf, voor de ander, voor de onderlinge band?
- Als u terugkijkt op een gesprek met iemand zonder autisme. Zijn er dan aspecten/zaken in de communicatie met diegene die u fijn/prettig vindt? Zo ja, wat zijn deze? Zo nee, waarom niet?
- Wat voor gevoel roept dit (fijne/prettige communicatie) bij u op? Welke gevolgen heeft dit voor uzelf, voor de ander, voor de onderlinge band?
- En als u terugkijkt op een gesprek met iemand zonder autisme. Zijn er dan ook aspecten/zaken in de communicatie met diegene die je lastig vindt of waar je moeite mee hebt? Zo ja, wat zijn deze? Zo nee, waardoor dan niet?
- Wat voor gevoel roept dit (lastig/moeizame communicatie) bij u op? Welke gevolgen heeft dit voor uzelf, voor de ander, voor de onderlinge band?
- Wat zou u willen dat mensen zonder autisme zouden weten, om problemen te voorkomen?
- Op welke manier kan dit gerealiseerd worden? Waar moet dit dan aan voldoen (randvoorwaarden, welke vorm; filmpje/poster etc., in welke situatie kan je dit inzetten, wie moet het kunnen gebruiken? Etc.)?

Afsluiting:

- Zijn er verder nog dingen die u graag kwijt wil?

Bijlage 6 Codebomen

Codeboom professionals

Axiaal coderen – Codeboom

Prettige punten in communicatie met ASS

Duidelijkheid vanuit 'Geef me de 5'
 Duidelijkheid en voorspelbaarheid
 Genieten bij weerklank
 Structuur
 Plannen
 Spiegeling
 Pure en eerlijke reactie
 Nergens omheen draaien
 Recht door zee
 Reflectie
 Verwachtingen benoemen
 Dezelfde interesse
 Ander perspectief

Aandachtspunten in communicatie met ASS

Duidelijkheid bieden
 Letterlijk zijn/direct zijn
 Feitelijk zijn
 Spreekwoorden/gezegdes vermijden
 Grapjes/ironie uitleggen/vermijden
 Gevoel ondertitelen
 Checken bij instructies
 Continu visualiseren
 Niets is vanzelfsprekend
 Zeggen wat je bedoeld
 Respons willen = gericht vragen
 Korte zinnen
 Kaderen en structureren
 Open houding
 Gelijk niveau
 Lichaamstaal observeren
 Tijdsaanduiding
 Extra structuur bieden
 Zeggen wat je doet en doen wat je zegt
 Prikkelvrije omgeving aanbieden
 Voorbereiden
 Voorspelbaarheid bieden
 Verwerkingstijd geven
 Makkelijke woorden
 Niet lichamelijk aanraken (non-verbaal)
 Aanpassen aan individu
 Veiligheid

Lastige punten in communicatie met ASS

Nadenken over taalkeuze en -begrip
 Voorbeelden niet begrijpen
 Moeite met generaliseren
 Moeite met sociale situaties
 Moeite met mentaliseren
 Moeite met verplaatsen in anderen
 Onmacht/frustratie
 Onduidelijkheid
 Onzekerheid
 Contact afkappen
 Tijdsaanduiding
 Verkeerd begrijpen van wat je zegt → verkeerd interpreteren?
 Empathische vermogen
 Emoties weglaten
 Emoties lezen
 Duidelijk overkomen
 Leren omgaan met grapjes
 Veel herhalen
 Weinig tijd

Verskil met anderen

Wel/niet visualiseren
 Mate van detail
 Niets is vanzelfsprekend
 Meer non-verbale handelingen
 Minder uitleg
 Langere verhalen
 Meer grapjes
 Meer lichamelijk aanraken
 Minder voorbereiding
 Verwerkingstijd
 Eén op één momenten
 Meer oogcontact

Ideale situatie

Aanleren van vaardigheden
 Deskundigheidsbevordering
 Dezelfde communicatiewijze
 Stem geven aan de mensen met ASS
 Training/cursus over communiceren bij autisme
 Ondersteunende hulpmiddelen
 Bewustwording ASS
 Kennis PABO

Codeboom omstanders

Axiaal coderen – Codeboom

Prettige punten in communicatie met ASS

Groeit ermee op
Afstemmen op ontwikkeling kind
Stagnering/blokkade leer je mee omgaan
Voldoening
Weerklank
Begrip voor elkaar
Reflectie
Continu proces
Aanraking
Bemoedigende woorden
Met neus op feiten gedrukt worden
Vragen middels 5xW
Cursus Geef me de 5
Dezelfde interesse
Visueel = sneller begrijpen
Direct

Lastige punten in communicatie met ASS

Onverwachtse dingen
Geduld
Frustratie
Moeite met emoties
Te veel taken = afraffelen
Niet filteren van ontvangen boodschap
Irritatie
Frustratie
Rekening houden met verwerkingstijd
Tijd nemen om te luisteren
Laten uitpraten
Andere interesse
Keuzes maken
Niet te kort willen doen
Taal letterlijk nemen
Ontbreken uiterlijke kenmerken

Aandachtspunten in communicatie met ASS

Feiten benoemen
Beeldspraak vermijden
Duidelijke taal op laag niveau
Verwerkingstijd nodig
Via omweg bij het punt komen
Duidelijk zijn
Niet gevoel geven van onkunde
Keuzes vermijden
Checken bij instructies
Taak voor taak
Voorbereiden
Niet meer onrust geven dan nodig
Overvragen vermijden
Verplaatsen in de ander
Rustig en duidelijk praten
Uitleg visualiseren
Korte lijnen
Prettig gevoel geven
Vragen stellen aan persoon met ASS
Spreekwoorden toelichten
Niet onderbreken
Korte zinnen
Max 1 à 2 vragen stellen
Voorbereiden

Verskil met anderen

Duidelijkheid
Helderheid
Uitleg
Lager niveau
Meer fysiek uitleggen

Ideale situatie

Elke dag als gisteren
Samenwerking netwerk
Altijd kijken naar welbevinden
Liefdevol zijn
Rust
Begrijpen waarom de ander anders doet
Kennis verbreden
Ga het gesprek aan met personen met ASS
Bewustwording ASS
Meer oog voor personen met ASS in bedrijfsleven
Praten met personen met ASS
Personen met ASS de tijd krijgen om te verwerken en te reageren

Codeboom autisme

Axiaal coderen – Codeboom

Prettige punten in communicatie met ASS

Ervaren dezelfde problemen
Dezelfde manier van denken
Dezelfde ideeën over gespreksvoering
Duidelijkheid
Dezelfde humor
Zeggen wat ze denken/bedoelen

Lastige punten in communicatie met ASS

Dezelfde problemen kunnen botsen
Star in denkwijze
Andere denkwijze uitleggen
Uitdrukkingen gebruiken

Prettige punten in communicatie zonder ASS

Aandacht willen = aanspreken
Vertrouwen bij interesse in ASS = gelijkwaardigheid
Duidelijkheid geven
Doorvragen is oké
Checken
Bekende: gedragspatroon herkennen
Vaker uitleggen 'waarom'
Beter uitleggen wat ik bedoel
Begrijpen hoe ik denk
Dezelfde interesses
Bewustzijn andere denkwijze
Oogcontact maken = aangeleerd
Besef van beeldspraak = niet letterlijk
Reflectie voor de ander
Onbekende: doen alsof
Bekende: mezelf zijn
Zeggen wat ze bedoelen
Niet invullen
Afspraken nakomen
Visualiseren
Tijdsaanduiding

Wat moet iemand weten over ASS?

De basis kenmerken van ASS
Elke persoon met ASS is anders
Stel vragen
Sta open
Besef andere denkwijze
Verskil bij mannen en vrouwen

Lastige punten in communicatie zonder ASS

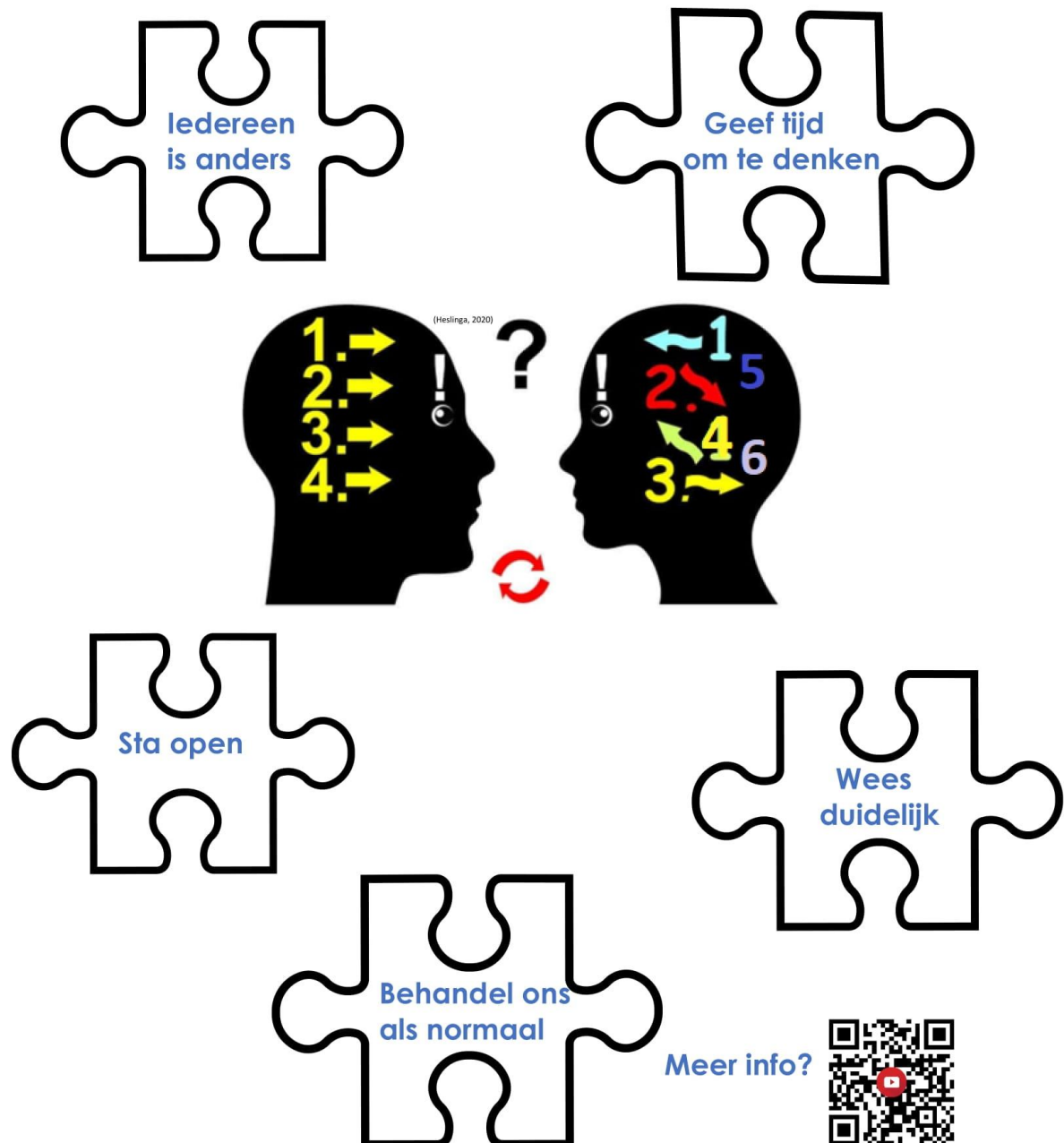
Moeite met duidelijk communiceren
Onduidelijkheid
Ondertoon niet horen
Wel/niet grapje/sarcasme
Moeite met non-verbale lezen
Stoppen contact bij weten van ASS
Stroef contact
Grapjes over diagnose ASS
Vanzelfsprekendheid
Frustratie
Pijnlijk gevoel
Onbekende: gedragspatroon niet herkennen
Ongemakkelijkheid
Miscommunicatie
Inspringen in een gesprek
A bedoelen, maar B begrijpen
Begrijpen hoe ik denk
Andere interesses
Niet alles is persoonsgericht
Oogcontact maken
Normen van de maatschappij
Verkeerd begrepen worden
Andere humor
Signalen verkeerd opvatten
Letterlijk nemen
Invullen door de ander
Verantwoording afleggen
Niet zeggen wat ze bedoelen
Punten missen in gesprek
Vooroordelen

Ideale situatie

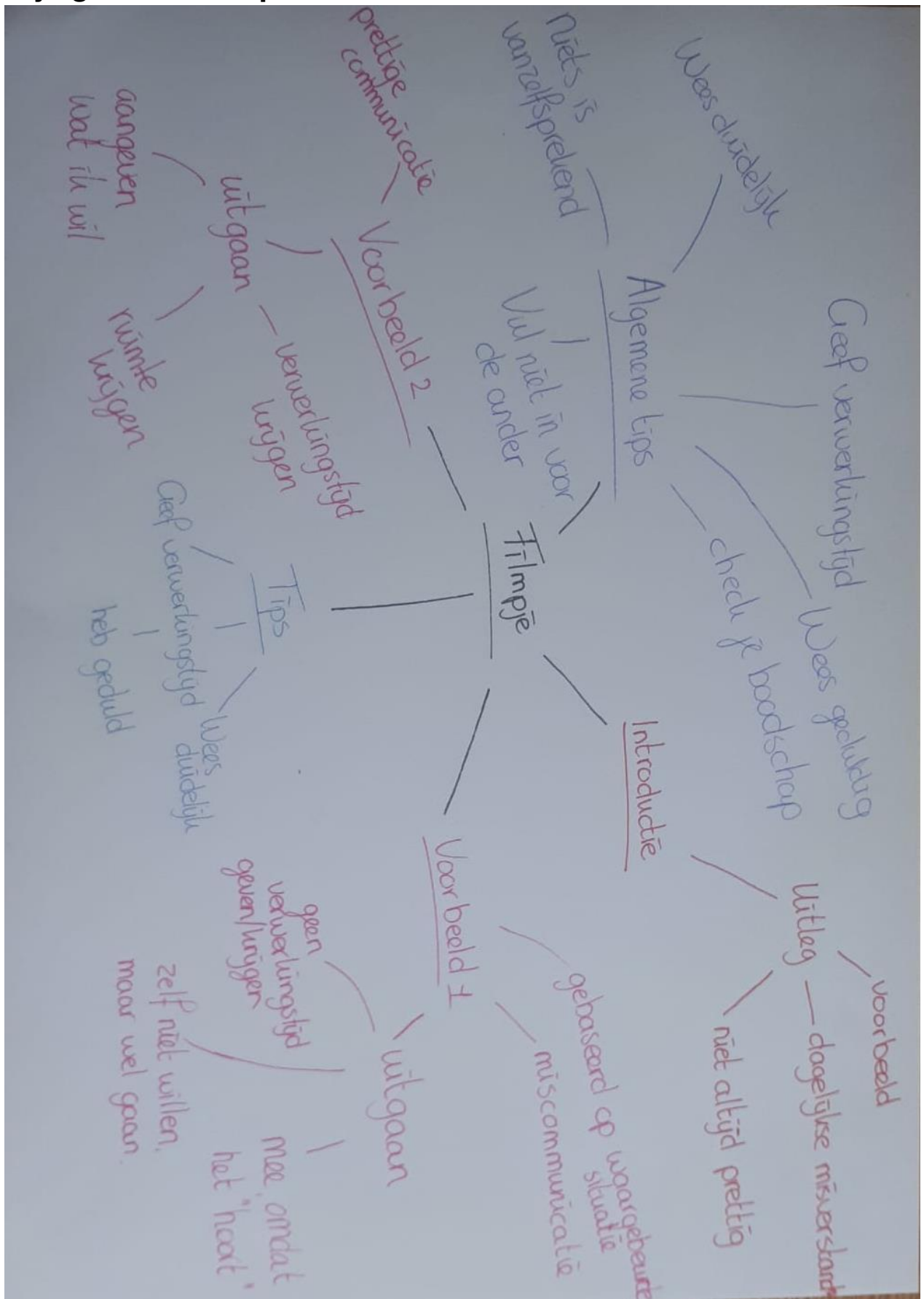
Stereotypisch beeld wegnemen van ASS
Niet anders behandelen
Meer kennis ASS
Communicatievaardigheden leren
Gelijkwaardige communicatie

Bijlage 7 Poster

Communiceren kun je leren!
Communiceren met mensen met ASS

Bijlage 8 Mindmap

Bijlage 9 Tekst filmpje

De volgende tekst is gebruikt in het gemaakte filmpje, de blauwe tekst is hetgeen dat is aangepast na de ontvangen feedback.

Introductie

Communiceren kun je leren. Communicatie met mensen met ASS

Een onderzoek naar de verschillen in communicatie tussen mensen met en zonder autisme. Alle informatie die te zien en te horen is, is gebaseerd op waargebeurde ervaringen afkomstig uit interviews met mensen mét en zónder autisme.

Maar...Waarom?

Uit onderzoek blijkt dat mensen met autisme en mensen zonder autisme op een andere manier communiceren.

Hierdoor ontstaat er regelmatig **miscommunicatie** tussen beide groepen. Dit komt meestal doordat mensen zonder autisme een **stereotypisch** beeld hebben van mensen met autisme. Hiermee wordt bedoeld dat mensen zonder autisme vaak denken dat iedereen met autisme hetzelfde gedrag vertoont, terwijl dit in werkelijkheid niet zo is. Daarnaast is er vaak **onbegrip** naar de mensen met autisme, omdat zij ander gedrag vertonen.

De miscommunicatie kan ook ontstaan door de **verschillen in belevingswereld**. Hiermee wordt bedoeld dat mensen met autisme de wereld anders kunnen ervaren dan mensen zonder autisme. Ook hebben veel mensen met autisme meer tijd nodig om **informatie te kunnen verwerken**. Dit zijn mensen zonder autisme niet gewend. Nu volgt er een dialoog tussen Puck die gediagnosticeerd is met autisme en Jasper. Waarbij miscommunicatie in kaart wordt gebracht.

Wat maakt deze situatie lastig?

Zoals je hebt kunnen zien in deze dialoog wordt er weinig tijd aan Puck gegeven om na te kunnen denken over Jasper zijn vraag. Tevens was Jasper niet duidelijk genoeg, waardoor Puck niet wist wat zij kon verwachten. Doordat Puck lang na moest denken, werd Jasper ongeduldig en toonde hij minder begrip.

Tips

Wat in deze dialoog helpend was geweest, is het volgende:

Wanneer Jasper meer geduld zou hebben gehad in de communicatie, dan zou Puck meer verwerkingstijd hebben gehad om de vraag van Jasper te kunnen verwerken. Daarnaast had Jasper duidelijker kunnen zijn in wat hij bedoeld. Hierbij is het helpend om rekening te houden met de volgende aspecten: wie, wat, waar, wanneer en hoe. Tevens had Puck kunnen aangeven dat ze graag een momentje wilde om na te kunnen denken, echter leert de ervaring dat dit vaak onbegrip oplevert vanuit de gesprekspartner.

Hoe kan het dan wel?

Nu volgt er opnieuw een dialoog tussen Puck en Jasper, waarbij de communicatieaanpassingen, gericht op autisme, zijn toegepast.

Zo kan het dus ook!

Je hebt gezien dat Jasper nu wel verwerkingstijd geeft aan Puck. Hierdoor heeft zij beter kunnen nadenken over wat ze wil. Jasper blijft geduldig en begripvol. Tevens is Jasper duidelijk geweest naar Puck toe over de invulling van de avond. Dit zorgt ervoor dat Puck weet wat zij kan verwachten.

Algemene tips

Om ervoor te zorgen dat de communicatie tussen mensen met en zonder autisme over het algemeen prettiger kan verlopen zijn hier een aantal tips.

- Wees duidelijk, dus pas het wie, wat, waar, wanneer en hoe toe.

- Geef voldoende verwerkingstijd, ook al voelt dit onnatuurlijk.
- Wees geduldig
- Niets is vanzelfsprekend, [hiermee wordt bedoeld dat de samenhang in bepaalde situaties niet voor iedereen hetzelfde is.](#)
- Check je boodschap, de gegeven boodschap kan anders begrepen worden dan dat je bedoeld.
- En als laatste: vul niet in voor de ander

Communiceren kun je leren!

Onthoud dat lang niet iedereen met autisme hetzelfde is. Een prettige communicatie vergt dus inspanning en aanpassingsvermogen vanuit beide partijen.

Bijlage 10 Feedback op het filmpje

De feedback die tot nu toe is gegeven op het gemaakte filmpje:

Brechtje

- Duidelijker benoemen wat er bedoeld wordt met stereotypisch beeld

Omstander:

- Wie is degene met autisme? Weet de ander dat die autisme heeft?

Professional:

- Titelpagina en intro:
 - o Communicatie met ASS? Je communiceert niet met de stoornis maar met iemand met ASS.
 - o Afkomstig uit onze interviews? Met wie?
- Maar waarom:
 - o Is het mogelijk om de redenen te laten verschijnen in t filmpje wanneer je ze benoemt? Dus niet allemaal tegelijk.
 - o Stereotypisch beeld: jullie zeggen 'hiermee wordt bedoeld dat iedereen met autisme hetzelfde gedrag vertoont' maar jullie bedoelen dat mensen dat bij een stereotypisch beeld dus denken maar het niet per se zo is.
 - o Wat betekent verschil in belevingswereld?
- Tips na dialoog 1:
 - o Geduld en verwerkingstijd kun je samen pakken; Wanneer Jasper meer geduld zou hebben in de communicatie en Puck langer de tijd zou geven om na te denken dan ontstaat er meer verwerkingstijd. Ik zou t als oorzaak/gevolg neerzetten.
- Overgang naar nieuwe dialoog:
 - o Jullie zeggen de communicatie verloopt 'prettiger' maar dat is een eigen oordeel. Ik zou formuleren dat de communicatie meer ASS gericht verloopt.
- Algemene tips:
 - o Wat bedoel je met 'niets is vanzelfsprekend'?

Autisme:

- Allereerst, hebben jullie bewust gekozen voor de achtergrond met het puzzelstukje? Er zijn namelijk veel mensen die dat geen fijn symbool vinden
- Ik vind de inhoud nu ik het filmpje 2x heb gekeken wel goed volgens mij, dan moet ik er even nog een keer in detail naar kijken. Het valt me vooral op dat het filmpje, het beeld, niet heel veel toevoegt
- Bijvoorbeeld vanaf 20 sec zie je de hele tijd hetzelfde beeld, en het staat door elkaar haha. Ik zou het dan gewoon overzichtelijk onder elkaar zetten, zodat je het in de volgorde leest waarop het verteld wordt. En nog beter zou wat mij betreft zijn om de woorden te laten verschijnen op het moment dat het er over gaat
- Het is bijna een volle minuut hetzelfde en er staan eigenlijk alleen een paar woorden, terwijl er super veel verteld wordt. Ik zou het beeld meer inzetten om de boodschap helder te krijgen, bijvoorbeeld ook met meer plaatjes ofzo. Even kijken of ik een concreet voorbeeld heb
- Bij wijze van, als er verteld wordt over de langzamere verwerkingstijd, dat je daar een animatie van zo'n 'buffer rondje' bij doet ofzo, van YouTube weet je wel? Om het visueel te maken dat het vastloopt
- En wat ik me ook nog afvraag, in dit voorbeeld, weet Jasper dat puck autisme heeft? Dat is misschien vanuit mijn perspectief anders omdat ik pas zo laat ben gediagnosticeerd maar ik mis in dat stukje bij tips ook nog, wat puck had kunnen doen om aan Jasper duidelijk te maken hoeveel onrust dit oplevert zeg maar. Maar

misschien is dat juist mijn eigen 'trauma' omdat ik het lastig vind als mensen rekening met mij moeten houden haha

- En misschien bij het stukje, ik wil eigenlijk niet, kan je nog benoemen waarom niet (drukke, harde muziek, mensen die tegen je aan botsen enz.). Echt die sensory overload. Elk geval is dat voor mij de reden dat ik niet hou van drukke kroegen haha

Autisme:

- Yess! Nu zie ik m wel. Nou ziet er volgens mij super goed uit. Flink jullie best gedaan. En top dat jullie zo benadrukken dat er echt per persoon met ASS weer verschillen zijn en dat goede communicatie inspanning van beide kanten vraagt.

Bijlage 11 Akkoord opdrachtgever voor product op YouTube

In opdracht van het studieonderdeel 'Praktijkverbetering' van de opleiding Pedagogiek aan de HAN te Nijmegen hebben de onderstaande studenten een product gemaakt.

De betreffende studenten zijn:

- Silke Deckers - 617717
- Carolien Meijers - 622750

Hierbij geef ik, als opdrachtgever, toestemming dat het product geplaatst mag worden op YouTube.

Naam opdrachtgever: Michel Koolwaaij

Handtekening:

Datum: 02-juni 2022

Bijlage 12 Feedback medestudenten

Feedback op plan van aanpak

Hoi hoi,

Hierbij onze feedback voor jullie! Het ziet er heel goed uit meiden, knap gewerkt!

- De organisatie is duidelijk beschreven, maar misschien kan er nog meer verteld worden over het project?
- We missen een beetje een introductie.
- Vergelijkbare onderzoeken – waarom is het belangrijk om te kijken naar de verschillen?
- De woorden wij/we komen regelmatig voor, probeer deze waar mogelijk te vermijden.
- Goede, uitgebreide en passende theorie! Duidelijke voorbeelden en theoretische verklaring vanuit verschillende perspectieven (met en zonder autisme)
- Deelvragen over prettige communicatie: goed. Wat wil je verklaren met de eerste deelvraag? Laatste deelvraag kan misschien anders/positief geformuleerd worden: Hoe kan communicatie beter op elkaar aansluiten?
- Leuke en aantrekkelijke manier om kennis te delen.
- J. en M. zijn nog niet eerder in het PVA genoemd, wat is hun aandeel binnen het project?
- Hoeveel interviews etc. Willen jullie doen? Hoe zorg je voor triangulatie en validiteit?
- Aan welke eisen moet het eindproduct voldoen? Volgens lectoraat of jullie eigen wensen.
- Duidelijke afspraken, planning en verdeling van de taken.
- Check jullie verslag even goed op spelling, we hebben typfouten gezien.

Hopelijk kunnen jullie hiermee weer verder!

Feedback op methode van onderzoek en de deelvragen

Hoi,

Hierbij de feedback op de gevraagde punten.

- Verklaringsmodellen kort samenvatten en uitgebreid in bijlage zetten.
- Methode van onderzoek is erg helder beschreven. De punten zijn uitgebreid beschreven.
- Kijkend naar deelvraag 4 hebben wij 2 vragen bij de volgende geschreven stukken
 - 'doordat zij samen met het kind hun ontwikkeling doormaken leren zij ook om te gaan met stagnering/blokkade', waaruit blijkt dit?
- En
 - duidelijkheid creëren voor de persoon met autisme', hoe gebeurt dit?

Het punt over de verwerkingstijd is erg mooi uitgelegd.

Verder al een helder verslag en jullie zijn al heel ver!